

Onsdagen den 15 december

Kl. 19.30

Förhandlingarna leddes till en början av herr förste vice talmannen.

§ 1 De statliga företagens verksamhet, m. m. (forts.)

Fortsattes överläggningen angående näringsutskottets betänkanden nr 44–48.

Herr industriministern JOHANSSON som meddelat att han i samband med denna debatt ämnade besvara dels herr *Dahléns* (fp) den 14 oktober framställda interpellation, nr 136, om en parlamentarisk kommission för utredning av vissa förhållanden inom den statliga företagsverksamheten, dels herr *Hälls* (s) den 4 november framställda interpellation, nr 196, angående de statliga företagens ansvar för utvecklingen av kommunernas näringsliv, m. m., dels herr *Burenstam Linders* (m) den 12 november framställda interpellation, nr 207, angående den statliga företagsamheten, och dels herr *Sjönells* (c) den 17 november framställda interpellation, nr 212, angående Investeringsbankens kreditgivning till mindre och medelstora företag, erhöll ordet och anförde:

Herr talman! Herr Dahlén har frågat mig om jag är villig att tillsätta en parlamentarisk undersökningskommission med representanter för respektive riksdagsgrupp med uppgift att klarlägga vissa påtalade förhållanden inom den statliga företagsverksamheten.

Herr Dahlén tar i sin interpellation upp frågor som gäller såväl förenade fabriksverken som Statsföretag AB. Det finns emellertid ingen anledning att koppla ihop dessa företag, eftersom de arbetar under helt olika verksamhetsformer, statligt affärsverk respektive statsägt aktiebolag. Skillnaden mellan dessa verksamhetsformer är betydande. Riksdagen har ett direkt inflytande på investeringarna i affärsverk. Den av affärsverken bedrivna verksamheten är vidare underkastad ämbetsansvar till skillnad från verksamheten i de statliga aktiebolagen.

Herr Dahlén påtalar att en anmälan gjorts till justitiekanslern angående vissa förhållanden i förenade fabriksverken. Jag vill framhålla att avsikten med denna anmälan var att få klarlagt vissa rättsliga frågor gällande ett affärsverks befogenheter. Till justitiekanslern har också överlämnats en av riksrevisionsverket gjord granskningsrapport. Riksrevisionsverkets granskning ingår som ett naturligt led i den normala kontrollen av alla statliga verk.

Av justitiekanslerns beslut framgår att vissa fel begåtts av förenade fabriksverken men att dessa huvudsakligen är av formell natur. Anmälan föranleder inte någon ytterligare åtgärd från justitiekanslerns sida. Eftersom förenade fabriksverken är ett affärsverk och därmed jämfällt

Onsdagen den
15 december 1971*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

med andra statliga myndigheter som arbetar i denna form i fråga om insyn och kontroll av verksamheten och med hänsyn till att såväl justitiekanslern som riksrevisionsverket gjort utredningar, som är helt offentliga, finner jag inte skäl att tillsätta en parlamentarisk kommission för att klarlägga förhållandena inom verket.

För de statliga bolagen gäller samma regler som för de privata bolagen. I motsats till vad som gäller för de affärsdrivande verken är offentlighetsprincipen sålunda inte tillämplig på dem. Riksdagen har dock på flera sätt beretts speciell möjlighet till insyn i Statsföretag AB och därmed i hela koncernen. Detta sker först och främst genom Kungl. Maj:ts årliga skrivelse till riksdagen med redogörelse för företagsgruppens verksamhet och resultat. I propositionen 1969:121 om bildandet av ett statligt förvaltningsbolag framhöll chefen för industridepartementet speciellt den betydelse som utskottsbehandlingen av denna skrivelse kunde ha för att vidga insynen i företagsgruppens verksamhet. Riksdagen har dessutom utsett 18 riksdagsledamöter till Statsföretags bolagsstämmor med rätt att där ställa frågor direkt till företagsledningen. Statsföretags ledning har också på annat sätt erbjudit dessa riksdagsledamöter att följa verksamheten.

Vidare vill jag nämna att två av de fem revisorerna i Statsföretag AB utses av riksgäldsfullmäktige på riksdagens vägnar.

Sammantagna innebär dessa kontrollmöjligheter att riksdagen har en bättre insyn i de statliga bolagen än många ägare i privata bolag har.

Frågan om en ökad insyn i såväl stats- som privatägda företag är under behandling. Inom industridepartementet bearbetas för närvarande den s. k. samarbetsutredningens förslag och remisssvaret på det. Jag räknar med att kunna framlägga förslag i denna fråga till nästa års riksdag.

Mot bakgrunden av vad jag nu anfört är jag inte beredd att tillsätta en parlamentarisk kommission.

Herr talman! Jag har att lämna ytterligare ett svar.

Herr Häll har frågat mig om det är förenligt med principerna för den statliga företagsamheten att statens egna bolag gör aktieplaceringar inom det s. k. privata näringslivet.

Min principiella inställning är att statliga företag skall kunna inneha aktier i privatägda företag, såväl större som mindre, om detta innehav ligger i linje med det statliga företagets normala verksamhet eller i övrigt kan tjäna ett allmänt näringspolitiskt intresse. Ett exempel på ett sådant aktieinnehav är att ASSI äger aktier i Hylte bruks AB.

Herr Häll har vidare frågat mig om jag vill medverka till att de statliga företagen ges ett större ansvar för en differentiering av värdkommunernas näringsliv.

Herr Häll anser att de statliga företagen genom sina kontakter bör ha möjlighet att få sådana uppslag till industriell verksamhet som, kombinerade med det tekniska och administrativa kunnandet i företaget, skapar förutsättningar att förbättra sysselsättningsläget i värdkommunerna.

De statliga företagen är oftast hårt specialiserade, och varje företag har sitt tekniska och administrativa kunnande enbart inom viss bransch. Det enskilda företaget har därför i allmänhet inte förutsättningar att bedöma möjligheterna för en nyetablering av ett företag i annan bransch inom

orten. Enligt min bedömning bör man därför inte ålägga de statliga företagen att generellt svara för en ökad differentiering av näringslivet på de orter de bedriver verksamhet. Jag vill emellertid framhålla att de större statliga företagen ofta drar till sig serviceföretag av olika slag och härigenom i någon mån bidrar till ökad differentiering av näringslivet inom värdkommunen.

Det får emellertid, liksom hittills, ankomma på stat och kommun att medverka till att skapa ett mer differentierat näringsliv i kommuner med särskilt behov därav. Aktiva insatser görs också av såväl stat som kommuner för att stimulera lokalisering av industri och annan sysselsättningsfrämjande verksamhet till dessa orter. Härvid används en rad olika medel, såsom lokaliseringsstöd till privata och statliga företag, omlokalisering av statliga verk och statliga företagsetableringar.

Jag vill i sammanhanget peka på de möjligheter som Norrlandsfonden har att medverka till ett mer differentierat näringsliv i Norrbotten. Fonden fick genom beslut av 1970 års riksdag en bredare inriktning och ökade ekonomiska resurser. Den finansieras huvudsakligen genom avsättning av vinstmedel från LKAB.

Herr talman! Herr Burenstam Linder har frågat mig vilka slutsatser jag dragit av erfarenheterna av statlig företagsamhet och vilka mål som finns för politiken på detta område.

Nästan exakt samma interpellation ställde herr Burenstam Linder i februari i år. Jag vill understryka — liksom min företrädare gjorde — att en övergripande målsättning för den statliga företagsgruppen angivits i propositionen 1969:121 om Statsföretags bildande. Där sägs att de statliga företagen under krav på lönsamhet bör uppnå största möjliga expansion. Det tillfogas också att de statliga företagen får anses ha som särskild uppgift att ta hänsyn till samhällsintresset vid val av olika produktions- och lokaliseringsalternativ samt att verka för en allt bättre arbetstillfredsställelse för de anställda.

Tillkomsten och lokaliseringen av de statliga bolagen har skett av skäl som växlat från bolag till bolag. I flera fall har sysselsättningsskäl varit avgörande. I andra fall har viljan att främja teknisk utveckling inom områden som kräver stora satsningar och som kännetecknas av betydande risker eller vinstmöjligheter först på längre sikt utgjort skäl för bolagsbildningen. Ett annat skäl har varit önskemålet att åstadkomma en mer rationell företagsstruktur inom en bransch. Investeringar i företag av nu angivna skäl blir emellertid ofta räntabla först på längre sikt. De skillnader i resultat som föreligger mellan olika statliga bolag kan således ofta förklaras under hänvisning till de olika motiven för bolagens tillkomst.

Frågan om erfarenheterna av statligt företagande får bedömas mot den bakgrunden. Flertalet av de statliga företagen synes kunna uppfylla de långsiktiga företagsekonomiska, personalpolitiska eller sysselsättningspolitiska mål som uppställts för dem. Självfallet möter emellertid de statliga företagen, liksom de privata, ofta svårigheter av olika slag.

Jag vill inte bestrida att Statsföretag haft vissa problem. Företaget fick som uppgift att bl. a. samordna verksamheten inom ett antal statliga företag med olika inriktningar, olika storlek, olika motiv för dess

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verksamhet, m. m.*

tillkomst osv. Det är naturligt att påfrestningar uppstår i starten för en sådan organisation.

När det gäller målsättningen för de statliga företagen vill jag — förutom vad jag inledningsvis nämnde om den övergripande målsättningen, expansion under lönsamhet — också hänvisa till propositionen 1971:139. Som framgår av propositionen övervägs inom industridepartementet för närvarande hur Statsföretag i praktiken bäst skall kunna fullgöra de näringspolitiska och andra uppgifter som statsmakterna ålägger företaget. Detta sker i överensstämmelse med propositionen 1969:121, där det anges att huvuduppgiften för Kungl. Maj:t vid utövande av ägarfunktionen blir att uppställa målen för Statsföretag och följa dess verksamhet och därmed indirekt den statliga koncernens långsiktiga utveckling samt att integrera den statliga företagsgruppen i den allmänna näringspolitiska planeringen. Avsikten är att definiera och konkretisera ramarna och huvudinriktningen för Statsföretag på ett sådant sätt att dessa kan tjäna som ytterligare vägledning för företaget vid beslut som får långsiktiga ekonomiska eller principiella konsekvenser.

Herr talman! Till sist ett svar till herr Sjönell.

Herr Sjönell har frågat mig om jag vill medverka till att Investeringsbankens utlåningsresurser i större utsträckning än vad som hittills varit fallet kan utnyttjas av mindre och medelstora företag.

Frågans utformning föranleder mig att först erinra något om riktlinjerna för Investeringsbankens verksamhet. Banken skall bidra till finansiering av sådana investeringsprojekt inom näringslivet som inriktas på rationalisering, strukturanpassning och utveckling. Eftersom de strukturella förändringarna i näringslivet, precis som herr Sjönell framhåller, berör de mindre och medelstora företagen i minst lika stor utsträckning som storföretagen är det givet att företagen oavsett storlek får del i bankens kreditgivning. Detta framgår även av den proposition som låg till grund för beslutet att inrätta Investeringsbanken. I propositionen framhålls att banken skall medverka vid finansieringen av såväl större som mindre företag. Någon medverkan från min sida så att de mindre och medelstora företagen kan utnyttja Investeringsbankens resurser behövs sålunda ej.

Att Investeringsbankens utlåning till de mindre och medelstora företagen inte blivit av större omfattning beror alltså inte på formella hinder utan har andra förklaringar. En av dessa är att banken i första hand skall komplettera de åtaganden som andra kreditgivare är beredda att göra. Det innebär att banken normalt inte engagerar sig i finansieringen av en företagsinvestering, om kapitalbehovet ej går utöver vad andra kreditorgan är beredda att svara för. För de mindre och medelstora företagen finns ett flertal sådana kreditgivare, såsom affärsbanker, sparbanks, jordbrukskassor, Företagskredit AB och Industri kredit AB. Även hantverks- och industrilånefonden samt industrigarantilånen bör nämnas i detta sammanhang. Inom ramen för regionalpolitiken beviljas därtill särskilda medel, oftast till mindre och medelstora företag, för investeringar inom sysselsättningssvaga regioner. I många fall aktualiseras härigenom ej Investeringsbankens medverkan.

Investeringsbanken har för att öka insatserna för det mindre företa-

gandet tillsammans med Sparbankernas bank bildat ett speciellt företag, Svensk företags garanti AB. Likaså håller banken på att utveckla ett närmare samarbete med företagarföreningarna som innebär att Investeringsbanken, i de fall en företagarförening beviljar ett s. k. direktlån, är beredd pröva en medverkan med lika stor insats.

Jag vill även erinra om det förslag till strukturfond som kommer att föreläggas riksdagen och som är avsett att underlätta strukturomvandlingen inom branscher som till stor del består av mindre och medelstora företag.

Mot bakgrund av vad jag här anfört och eftersom det inte är någon skillnad på Investeringsbankens behandling av stora och små företag — åtminstone inte till de mindres nackdel — synes således största möjligheten att öka bankens långivning till de mindre och medelstora företagen vara att förbättra deras kännedom om föreliggande finansieringsmöjligheter och därmed stimulera dem till att ta kontakt med banken. Det är en viktig uppgift inte minst för den organisation som herr Sjönell företräder.

Herr DAHLÉN (fp):

Herr talman! Med hänsyn till det stora antal talare som finns även i denna fråga har jag med tanke på herr talmannens ord för några timmar sedan skurit ner mitt inlägg högst väsentligt.

Under avsevärd tid har det varit en ström av uppmärksammade händelser inom de sektorer av statsmaskineriet som i en eller annan form bedriver företagsverksamhet. Avskedanden och utnämningar har kommit slag i slag.

Riksrevisionsverket har vidare framställt anmärkningar mot fabriksverken. Regeringen har också begärt att JK skulle utreda förhållandena i fabriksverken. Det är i denna situation som jag begär att industriministern skall tillsätta en parlamentarisk undersökningskommission för att klarlägga förhållandena.

Jag tackar herr statsrådet för att jag har fått ett svar på min interpellation, men jag finner att innehållet i svaret är helt otillfredsställande. Inte minst anmärkningsvärt är det att statsrådet, som själv är så inblandad i en del av dessa affärer, inte har ett starkt behov av att få allt genomlyst.

Statsrådet har djärvheten påstå att jag gör fel som kopplar ihop fabriksverken med Statsföretag AB, ”eftersom de arbetar under helt olika verksamhetsformer, statligt affärsverk respektive statsägt aktiebolag”. Och sedan beskriver han de formella skillnaderna.

Herr Johansson lämnar alltså åt sidan att fabriksverken och Statsföretag AB har haft en rad affärer ihop. Jag blir därför tvungen att ge några exempel på detta.

SMT Machine company AB är numera ett dotterföretag till Statsföretag. Fabriksverken tecknar den första juni 1970 ett arrendeavtal med SMT. I juni 1970 försäljer fabriksverken aktierna i SMT till Statsföretag. Dessutom — och det är i detta sammanhang det intressanta — åtog sig Statsföretag borgensansvaret för SMT:s skulder till fabriksverken på 10,5 miljoner kronor. Detta var ett lån som fabriksverken enligt de granskande

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verksamhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

instanserna inte haft rätt att ge. Men Statsföretag tog utan vidare borgensansvaret. Hör inte fabriksverken och Statsföretag ihop på denna punkt? Självfallet. Statsföretags styrelse har inte reagerat mot att fabriksverken gett ut ett lån eller att man själv åtog sig borgensansvaret för det lån som enligt JK fabriksverken inte hade rätt att ge. Eller har herr Johansson reagerat mot detta? Av handlingarna att döma måste frågan besvaras nekande. Frågan är vad som kan vara anledningen till att Statsföretag inte reagerade. Berodde det kanske t. ex. på att ordföranden i Statsföretag var f. d. statssekreteraren i försvarsdepartementet och då statssekreterare i industridepartementet och samtidigt ordförande i affärsverksdelegationen? Det skulle vara mycket intressant att få besked av nuvarande industriministern om han tycker att Statsföretag handlade riktigt som inte påpekade saken.

En undersökningskommission borde ta och forska om det finns andra ännu fördolda ting som borde få sin belysning.

Ett annat exempel som jag är tvungen att ta gäller Nyckelhus AB.

Den 1 januari 1970 förvärvade fabriksverkens dåvarande dotterbolag SMT bolaget Nyckelhus från kriminalvårdsstyrelsen. Ett halvt år senare överläts SMT till Statsföretag. I samband därmed träffades följande överenskommelse om Nyckelhus:

”Nyckelhus AB utbrytes ur SMT och övertages av Staf tillfälligt. Förslag till bolagsbildning av överskottsförsäljningen upptas i tilläggsstat 1970/71. Efter bildandet av bolag för överskott skall överenskommelse träffas med Staf om överförande av Nyckelhus till överskott.”

Från riksrevisionsverkets sida har man anfört att fabriksverken inte har kompetens att utan tillstånd från Kungl. Maj:t och riksdagen förvärva ett bolag som Nyckelhus. Man anför: ”För att kringgå denna bestämmelse har det helägda dotterbolaget SMT i strid med sin gällande bolagsordning givits i uppdrag att genomföra förvärvet.”

Jag citerar också JK, som beträffande metoden att utan tillstånd bilda olika bolag bl. a. anför följande: ”Det är — — — uppenbart att ett affärsverk såsom endast förvaltare av statens egendom icke bör kunna förvärva egendom för statens räkning utan medgivande från statens sida.”

Nu är det intressanta alltså att fabriksverken försvarar sig med att man fått ett brev — tydligen ett privatbrev — från statssekreteraren i industridepartementet, vilket ansågs vara en klarsignal för köpet. Det är en märklig sak i och för sig, som jag skall beröra kortfattat senare. Men sambandet mellan fabriksverken och Statsföretag borde ändå vara så självklart att det verkar minst sagt dumdristigt av statsrådet att försöka förneka detta. Det är därför jag är tvungen att upprepa dessa exempel, som i många fall är kända för riksdagens ledamöter.

Men hur var det, herr Johansson, med Statsföretags styrelse i detta sammanhang? Hade styrelsen ingen känsla för att det här fanns något olämpligt? Riksrevisionsverket och JK deklarerar i klartext att så här får det inte gå till. Reagerade aldrig Rune Johansson? Saken är litet svår att komma åt, eftersom många frågor behandlats av Statsföretags styrelse utan att avgörandena protokollförts och man därför inte vet vilka styrelseledamöter som varit närvarande; jag skall inte gå in på om det är lämpligt eller olämpligt, men det gör att man inte kan få reda på hur det har gått till.

Det skulle vara värdefullt om industriministern talade om för kammarens ledamöter om han varit med vid behandlingen i Statsföretag av de ärenden som riksrevisionsverket och JK behandlat. Under alla omständigheter vore det ett angeläget undersökningsområde för en kommission.

Jag vill ge ett tredje exempel.

I slutet av juli 1969 köpte SMT Linson instrument AB. Då SMT förvärvades av Statsföretag ingick i överenskommelsen mellan fabriksverken och Statsföretag att aktierna i Linson instrument AB så fort som möjligt skulle överföras till fabriksverken. Det är ännu ett bevis för samkörningen mellan fabriksverken och Statsföretag.

Med dessa exempel är det helt klarlagt att stora affärer gjorts mellan Statsföretag och fabriksverken. Och statsrådets försök att sätta upp en förvånad min när jag begärt närmare undersökningar av omständigheterna kring bl. a. Statsföretags roll i dessa affärer är dömt att misslyckas.

En annan – och väsentligare – sak har också belysts genom de exempel som jag har gett, nämligen de oklara förhållandena mellan fabriksverken, Statsföretag och regeringen. Fabriksverken anser sig t. ex. kunna hänvisa till ett personligt brev från statssekreteraren i industridepartementet som ett klartecken av regeringen att köpa Nyckelhus AB. De hänvisar till detta när det gäller köpet av Linson instrument AB. Fabriksverken anför, att man "informerat om den planerade affären och haft berättigad anledning utgå från att dess genomförande överensstämde med Kungl. Maj:ts önskemål". Här föreligger en oklarhet om det verkligen inte fanns ett beslut av regeringen, utan att det endast – som fabriksverken har för sig – var ett brev av personlig karaktär. Detta är inte klarlagt vare sig genom riksrevisionsverket eller JK. Var det bara ett personligt brev? Om det var ett personligt brev och om det är så att verk av denna karaktär anser sig ha fått besked från regeringen genom att man får ett personligt brev, måste jag säga att man har egendomliga former för meddelande av beslut i kanslihuset.

Nu närmar vi oss också den för riksdagen avgörande punkten, där statsrådets ansvar kommer in i bilden. För den händelse att det skulle finnas verk som anser att de får beslut meddelade genom sådana här brev måste jag fråga: Tycker statsrådet att detta sätt att delge ett underställt organ Kungl. Maj:ts beslut är riktigt?

JK förklarar ju att Kungl. Maj:t genom sådana här skrivelser inte meddelar några beslut. Vad anser den nuvarande industriministern?

Ett uteblivet svar på frågan måste väl tolkas som att statsrådet Johansson anser att allt är i sin ordning på sådana här punkter.

Det är vidare, för den händelse att det inte finns några andra beslut, angeläget att understryka att frågan huruvida de här breven har avsänts med statsrådet Wickmans – dvs. den dåvarande industriministerns – goda minne berör statsrådets ansvar inför riksdagen.

En punkt som behöver klaras ut är om vederbörande statsråd varit okunnig om de lånetransaktioner som förenade fabriksverken företagit. Med tanke på den intima förbindelsen mellan departementet och förenade fabriksverken förefaller detta som ett mysterium. Det blir en viktig uppgift för en kommission att närmare utreda detta.

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

JK har "konstaterat att FFV klart överskridit sina befogenheter". Det behövde undersökas om förutvarande industriministern varit informerad om fabriksverkens låneverksamhet men i så fall låtit det hela under lång tid passera opåttalt.

I interpellationssvaret sägs att av JK:s utredning "framgår att vissa fel begåtts av förenade fabriksverken men att dessa huvudsakligen är av formell natur". Det verkar som om statsrådet därmed ville klara av hela affären. JK har en annan inställning när han tillägger att i ett konstaterande av att felen huvudsakligen är av formell natur "ligger emellertid inte att felen kan anses vara av allenast ringa betydelse".

Den formella sidan av saken har ju i hög grad betydelse också för riksdagens möjligheter att ingripa. Genom den typ av handläggning som förekommit inom förenade fabriksverken, inom Statsföretag och i sista hand inom regeringen kan, som JK påpekar, "riksdagen försättas i ett tvångsläge och nödgas bereda täckning för en redan verkställd statsutgift".

En del av de förhållanden som jag refererat till har tidigare varit kända för riksdagen, men det var nödvändigt att påpeka dem eftersom statsrådet ville förneka att ett samband förelåg.

Åtskilligt av väsentligt intresse har dock framkommit genom riksrevisionsverket och justitiekanslern — detta gäller, som jag i korthet refererat, inte minst beträffande regeringens handläggning — som motiverar tillsättande av en kommission. En sådan skulle givetvis fylla en helt annan uppgift än tillgodoseende av information om statliga och enskilda företag i allmänhet. På den punkten har man anledning ställa höga krav.

I detta sammanhang vill jag peka på något som måste vara ett misstag i JK:s skrivelse. Där står nämligen följande: "Kungl. Maj:ts ansvar gentemot riksdagen är av enbart politisk natur medan däremot verkets ansvar är ett straffrättsligt." Det är ett förbiseende av JK. Enligt 106 § regeringsformen har statsråden också ett straffrättsligt ansvar.

Den politiska frågan om regeringens roll berör riksdagen i högsta grad. För en parlamentarisk undersökningskommission skulle det bli en väsentlig uppgift att granska regeringens handläggningsmetoder och sätt att delge beslut, om oklarheter kan föreligga etc. Den skulle dessutom framlägga förslag om förbättrade möjligheter för riksdagen att utan tvångssituationer ta ställning till problem av detta slag.

I den debatt som förts utanför dessa väggar har vissa enskilda statstjänstemäns åtgöranden spelat huvudrollen. JK har endast sysslat med förenade fabriksverken och dess tjänstemän. Han har inte behandlat kanslihus-tjänstemännens roll och inte heller statsrådets. Enskilda statstjänstemän står inte till svars inför riksdagen, och jag gör ingen bedömning av deras verksamhet.

Vid genomgång av handlingarna framgår det emellertid att regeringens roll inte klarlagts på det sätt som skulle ha behövts. Som jag påpekat finns här oklara punkter, som behövde utredas. Efter riksrevisionsverkets och justitiekanslerns utredningar står det alldeles klart att handläggningen av dessa ärenden inte varit tillfredsställande. En parlamentarisk undersökningskommission skulle, som jag framhållit, också ha till uppgift att lägga fram förslag som skulle reformera det nuvarande förfaringsättet.

Herr HÄLL (s):

Herr talman! Jag ber att få tacka industriministern för svaret på min interpellation. När jag ställde de två frågorna var jag medveten om att jag gav mig in på ett mångsidigt och svårt problem. Den första frågan var en spontan följd av en artikel i Veckans Affärer, där det berättades om att gruvbolaget Freja, som ju tillhör LKAB, hade köpt ett antal aktier i Cementa. Det framgick av artikeln att den enda avsikten med detta var att kortsiktigt placera pengar. Jag blev väldigt besviken över det, då jag vet att detta företags pengar skulle kunna sättas in på ett annat sätt och att de då skulle komma till större nytta för främjande av angelägna näringspolitiska intressen inom länet och kanske t. o. m. inom den kommun där företaget nu gör sina vinster. Jag är därför inte nöjd med det svar som lämnats av industriministern på den punkten.

Men jag skall inte uppehålla mig längre vid den delen. Jag skall i stället beröra min andra fråga. Orsaken till den är betydligt djupare. En bidragande orsak är att jag på nära håll kunnat följa utvecklingen i en av malmkommunerna, nämligen Gällivare kommun. Man kan utan tvekan säga att näringslivet i de här kommunerna står och faller med gruvdriften, skogsbruket och i viss mån vattenkraftsutbyggnaden.

Jag vill börja med gruvdriften. De rika malmförekomsterna i Malmberget och Kiruna kommer att räcka till, brukar det heta, under något hundratal år framåt, och det låter ju betryggande. Men det är under förutsättning att man tar hänsyn till den nu kända kvantiteten malm och till den årliga brytningsvolymen.

Gruvföretagen har tidigare aktivt medverkat till samhällenas utveckling och fortbestånd genom att exempelvis bygga ut och underhålla egna bostadsområden. De har försett samhällena med vatten. De har skött underhåll av gator och vägar. Så förhåller det sig emellertid inte längre, utan allt detta är numera kommunala angelägenheter. Efter hand har det begreppet myntats att företaget "egentligen är här för att bryta malm" – punkt och slut. Och det vill man göra med största möjliga lönsamhet. I sin strävan att nå den höga graden av företagsekonomisk lönsamhet har man gjort väldigt stora investeringar och rationaliserat driften så att man i dag producerar väsentligt mycket mera färdigvara med mycket färre anställda. Under en period om fem à sex år rationaliserade man bort mer än 1 000 arbetstillfällen enbart vid förvaltningen i Malmberget.

Jag vill nu inte påstå att det var felaktigt handlat, och jag tror också att sådana här rationaliseringar kommer att få göras i framtiden, men kvar står ändå det faktum att sysselsättningen i företaget och därmed i kommunen minskade väldigt kraftigt.

Vad är det då som oroar oss som bor i de här samhällena? Det är att det inte växer upp någon alternativ sysselsättning i stället. Framför allt är det att gruvdriften än i dag trots rationaliseringar och mekaniseringar är en utpräglat manlig industri. Det råder alltså en obalans i sysselsättningen som gör att kvinnorna nu, på grund av att de inte får något arbete, lämnar samhällena i allt snabbare takt och snart i sådan omfattning att det t. o. m. kommer att inverka menligt på gruvföretagets egna rekryteringsmöjligheter. Det har för resten företagets verkställande direktör, envoyé Lundberg, sagt i ett annat sammanhang.

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Dessutom tillhör malmen de mera konjunkturkänsliga produkterna på världsmarknaden, och det bidrar ju starkt till att vi anser oss leva litet farligt i de här samhällena, som har en så smal och bräcklig bas för sin existens och fortsatta utveckling. Det var därför som jag i min interpellation ställde denna fråga, och det är därför som jag fortfarande menar att detta företag som har stor kapacitet i sitt tekniska och administrativa kunnande borde mera konkret kunna åläggas ett ansvar för differentiering av bygdens industriella utveckling. Detta företag, som dessutom utöver de resurser som jag redan nämnt har så vida handelsförbindelser både inom och utom vårt land, borde rimligtvis kunna få fram idéer som kan vidare bearbetas och förverkligas i form av industriell utveckling inom malmkommunerna.

I svaret säger då inrikesministern att företaget är så starkt specialiserat i sin bransch att det skulle bli svårt att ta del i denna verksamhet. Det beror i någon mån på hur snävt man ser på verksamheten. Det finns många sätt för ett företag att aktivt medverka till en utveckling.

Jag skulle vilja exemplifiera det med en fråga. Vad är exempelvis orsaken till att detta företag inom sin egen hantering i så stor utsträckning använder sig av maskiner av utländska fabrikat? I Kiruna finns ett företag som heter Mining Transportation. Detta företag tillverkar bergstruckar speciellt avsedda för underjordisk gruvdrift. Enligt uppgift som jag fått från företaget innebär tillverkningen av ytterligare en enda truck ytterligare fem årsanställda. När jag nu säger detta gör jag det med risk för att Norrskensflamman i ledarspalten någon dag kallar mig arbetsköparelakej eller något liknande. Detta är inte sagt för att göra reklam för företaget eller företagaren. Här skulle LKAB verkligen kunna medverka genom att använda detta företags produkter, och vad jag nu säger gäller i ännu högre grad Vattenfall. Det har berättats mig som ett exempel på detta att norrmännen som nu bygger en kraftstation, vilken för övrigt får sitt vatten från samma sjösystem som vår Ritsemkraftstation, använder nästan uteslutande Kirunatruckar, men Vattenfall använder nästan inte alls dessa produkter utan håller sig helt och hållet till amerikanska truckar. Det säger sig självt att vi också känner oro av den anledningen. Jag förstår egentligen inte varför ett företag med denna tillverkning skall vara lokaliserat i Kiruna när man har sin marknad nästan uteslutande ute på kontinenten. Jag menar att detta är ett observandum och att man bör se över möjligheterna att på den vägen kunna stödja den industri vi redan har.

Sedan skulle jag vilja säga litet mera konkret om Vattenfall. I samband med alla dessa kraftverksbyggen som utförts i våra älvar har Vattenfall utan tvivel gjort stora insatser till fromma för bygden. Man har anlagt vägar som främjat utvecklingen. I Storuman i Västerbotten — för att välja ett exempel — har man för miljonbelopp byggt ut en samhällsservice som är berömvärd och som är av stort värde för bygden. Men i många av de kommuner där Vattenfall har varit gäst — höll jag på att säga — brottas man i dag med rätt stora ekonomiska svårigheter för att klara driftkostnaden för de investeringar som man gjort i skolor, hotell och andra anläggningar som det fanns behov av under utbyggnadstiden. Nu har folk flyttat därifrån, men kvar finns några som har ansvaret för att

detta skall klaras i fortsättningen.

En mycket starkt bidragande orsak till dessa bekymmer är att utbyggnadstiden för varje kraftstation praktiskt taget regelbundet blivit väsentligt kortare än man räknade med från början, vartill kommer att de färdiga kraftstationerna blivit föremål för en utomordentligt långtgående rationalisering, vilket också betyder att man fått en mindre sysselsättningsgrad än man hade anledning att räkna med.

Jag vill ta ännu ett exempel från Storuman. I detta samhälle har Vattenfall som på många andra platser anlagt en mekanisk verkstad. Denna verkstad sysselsatte under utbyggnadstiden 25–30 verkstadsarbetare. I dag är det 10–12 kvar. De som är anställda där är övertygade om att verkstadens dagar är räknade. Den skall läggas ned. Det finns alltså en välutrustad verkstad. Det finns ett dussin arbetare med mångårig yrkeskunnsighet. De säger själva att "vi kan mycket väl konkurrera, inte minst om de arbeten som Vattenfall lägger ut på anbud till olika verkstäder". Men det är en sak som gör dem handikappade och som de själva betecknar som högst märklig: De kan inte köpa det material de behöver på billigaste och enklaste sätt. De är förvånade över att de får sin NJA-balk och sin NJA-plåt från ett företag i Stockholm eller en järnhandel i Umeå. Det fördyrar materialet, och för de arbeten de utför spelar materialkostnaden en väsentlig roll — den är praktiskt taget den största kostnaden. De kan inte förstå varför de inte kan få de rätta förutsättningarna för att vara med i konkurrensen.

Innan man beslutar lägga ned en sådan här verkstad bör man, som jag nu har sagt, så långt som möjligt undersöka förutsättningarna att hålla verkstaden vid liv under dess nuvarande huvudmannaskap. Men finner man att det inte går måste man ta upp överläggningar med kommunen för att säkra verkstadens fortbestånd. Detta nedläggningshot har gjort att människorna räknar med att verkstaden kommer att försvinna.

Ett annat exempel skulle jag vilja ta från den kraftstation som nu byggs i Ritsem. Som kammarens ledamöter minns motionerade jag i anslutning till beslutet därom att man skulle bygga den två och en halv mil långa väg som behövs för att vi skall få en turistled in i Norge. Den vägen är såvitt jag vet fortfarande aktuell. Men jag kan inte förstå varför sådana frågor skall behöva aktualiseras så att säga från annat håll. Enligt mitt sätt att se vore det naturligt att man, när man bygger en kraftstation eller sysslar med andra sådana jobb, funderar över vad man möjligen kan göra i anslutning till det arbetet för att lämna efter sig något av bestående värde.

Detta gäller i hög grad Vattenfalls investeringar. Vi kan snart se fram mot en tid då vattenkraftsutbyggandet är avslutat — det finns starka krafter inte minst i den här kammaren som driver på i den riktningen — och därför är kanske denna fråga litet sent väckt. I princip tycker jag emellertid att det vore riktigt med en bred analys av förutsättningarna att göra olika insatser. Jag tycker att den här vägen till Ritsem borde ha varit med i projektet från början och att det är helt naturligt att Vattenfall, som har resurser härför och skall bidra med mycket av det material som skall användas för vägen, skulle få göra detta jobb. Nu måste alltså initiativet tas från annat håll; sedan följer en lång period innan man

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

kommer fram till ett beslut om vem som skall betala kalaset.

Det vore också naturligt att de arbetarbostäder som behövs när kraftstationen byggs förlades till en sådan plats och utfördes så att de efter utbyggnadstiden kan tas i anspråk av turismen. Då skulle man göra en aktiv insats för att förbättra turismens förutsättningar. Men det är samma sak där. Frågan skall först aktualiseras från kommunalt håll, sedan blir det ett långdraget resonemang om hur det hela skall finansieras. Och när vi möjligen kommer fram till ett resultat har Vattenfall förmodligen redan tvingats bygga färdigt – och då enbart med hänsyn till det primära bostadsbehovet.

Jag skulle också något vilja beröra skogsbruket. Uppe hos oss såväl som på andra ställen inom skogsbruket använder man sig av högsta möjliga mekanisering och rationalisering. Följden blir att vi kan skåda ut över fula kalhuggen nästan överallt utefter vägar och järnvägar. Också detta säger man är nödvändigt för att verksamheten skall kunna bedrivas lönsamt. Såvitt jag förstår blir dessa avverkningsmetoder melodin också i framtiden. Jag är oroad över den framtiden. Skall man bara tänka på lönsamheten i avverkningsmetoderna kommer man att gå hårt åt skogsbeståndet. Vi kommer att ha stora svårigheter att få någon återväxt i de här områdena. I vart fall tar det – det är dokumenterat – 75–100 år innan det växer skog igen i de här skövlade markerna, och dessutom finns det experter som i dag allvarligt ifrågasätter om det någonsin mer kommer att växa skog där. Jag vill inte säga att man skall börja hugga med yxa igen för att sysselsätta människor, utan vad jag vill är att man verkligen skulle gå in för att få en högre grad av förädling på platsen. Det skulle medföra större möjligheter till jobb, det skulle öka livslängden på råvaran.

Ute i de här områdena som jag nu nämner i samband med skogsbruket ligger det rätt stora byar och andra bebyggelsekoncentrationer, som egentligen har kommit till med skogsbruket som bas. I många av de här byarna bodde det för inte så länge sedan en ”normalåldersfördelad” befolkning, och den ställde krav på att få en hygglig samhällsservice. Kommunerna fick göra stora investeringar i vatten, avlopp, vägar och andra anläggningar. I en del av byarna har man i sen tid gjort investeringar i miljonklassen i högstadieskolor, simhallar o. d. Detta gjorde kommunerna därför att de hade fått en, som det tycktes, betryggande garanti för att skogsbruket skulle bedrivas i de här områdena under mycket lång tid framåt. Dessutom sade skogsbolagen och domänverket: Vi skall ha vår fast anställda skogsarbetarkår boende här i byarna. Kommunerna kände sig följaktligen ganska säkra på sitt beslutsunderlag och gjorde de här investeringarna.

Men när investeringarna var klara hade skogsbolagen och också domänverket ändrat sina planer. Under mellantiden hände det att man rationaliserade bort en förfärande massa skogsarbetare, men nu flyttade man de kvarvarande skogsarbetarna och tjänstemännen in till de stora tätorterna. Vi ser med oro fram emot den dag då skogsavverkningarna med nuvarande fart har kommit dithän att det inte längre finns någon grundval för byarnas existens. Det betyder, såvitt jag begriper, en enorm kapitalförstöring om man inte i tid kan göra någonting åt det här.

Det är alltså kort tid sedan man ställde krav på investeringar i vatten och avlopp och sådana anläggningar. I dag är befolkningsstrukturen i byarna sådan att det bara finns ett investeringsbehov, och det gäller ålderdomshem och pensionärsbostäder. Det här har gjort att människorna där uppe praktiskt taget har förlorat livsgnistan. De orkar inte stå emot utvecklingen. Jag är allvarligt oroad för följderna av en fortsättning på den här inslagna vägen.

Vad jag nu har sagt kommer väl att tolkas som en oförlåtlig pessimism. Men jag är inte pessimistisk, jag är — som jag sade — oroad av den utveckling som hittills har förevarit, och jag tror att det skall gå att ta krafttag för att bryta trenden. Vi har uppe i våra bygder egentligen för länge sedan förlorat tron på att det privata näringslivet skall kunna göra insatser och rädda situationen. Det enda vi förlitar oss på är att statsmakterna skall ta sådana krafttag i styrningen att man den vägen kan ordna upp privat företagsamhet. Vi är alltså beredda att lämna allt möjligt stöd för att ge statsmakterna de resurser som behövs, men då står det också alldeles klart att vi är väldigt angelägna om att de statliga företagen skall göra insatser. Därför är jag faktiskt besviken över svaret, som jag ändå tolkar så, att de statliga företagen inte skall ägna sig åt den här verksamheten.

I svaret pekades det på Norrlandsfonden. Ja, det är riktigt att det avsätts mycket pengar till den. Skulle det inte finnas möjligheter att tidsbegränsat inrikta Norrlandsfondens aktivitet och resurser på att ta sig an den här problematiken i malmkommunerna? Det är inte egoism och det är inte snäv provinsialism som gör att jag ställer den frågan. Men jag menar, herr statsråd, att det är ganska bråttom att göra någonting åt den här situationen. Jag vill inte påstå att det är fara värt att detta blir ett Tornedalsproblem, men jag tror att det vore oansvarigt att inte gripa sig an den här problematiken nu, när man har ett aktivt och effektivt företag, vars resurser enligt mitt sätt att se skulle kunna tas i anspråk för detta ändamål. Skulle man pröva den vägen och exempelvis tillsätta en speciell projektgrupp — eller kalla det vad man vill — som med detta företags samlade erfarenheter och resurser fick ta sig an problemet och förbättra och bredda näringslivets utveckling i de här kommunerna, är jag övertygad om att man skulle finna den uppgiften väldigt stimulerande och meningsfull och att man skulle nå ett ganska gott resultat.

Jag har försökt att klargöra vår situation, och jag har även sagt att vi inte förväntar oss att det privata näringslivet skall hjälpa oss ur den. Om jag skall vara ärlig — och det vill jag vara — får jag därför lov att säga att jag inte är tillfreds med svaret utan gärna skulle se att industriministern tar sig ytterligare en funderare om det inte ligger någonting i att man kan använda de resurser och förutsättningar man har. Då talar jag om de statliga företagen; vi har ändå förhoppningar om att de skall växa ut och klara situationen, som annars blir i det närmaste ohållbar i dessa områden.

Herr BURENSTAM LINDER (m):

Herr talman! Sedan vi senast diskuterade de statliga företagen någon gång i vintras har ett och annat inträffat. Den 8 mars försvann förre

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

chefen för Statsföretag, och den 17 maj avgick styrelsens ordförande. Den 29 juni avgick den nyvalde styrelseordföranden, och den 1 juli avgick den förre industriministern.

Det är uppenbart att Statsföretag har uppnått lägre lönsamhet än planerat men högre omsättning — åtminstone på folk — än avsett. För en del av dessa personer har centrifugalkraften varit ganska lönande. Statsföretag har som bekant tillverkat en utrikesminister av en industriminister, en generaldirektör av en styrelseordförande och en industriminister av en vice ordförande — och faktiskt även en storarbetsgivare av en LO-chef. Få företag kan på så kort tid visa ett sådant resultat. Men åtminstone en person har fått rejäla törnar i samband med denna utveckling.

Men då är frågan, herr talman och herr industriminister, om det har hänt något mera djupgående. Det är därför som jag har dristat mig till att framställa denna interpellation, inte så olik den jag väckte — som industriministern själv påpekade — i februari i år. De förhållanden vilka utlöst den personrotation som vi har kunnat observera borde också ha lett till en omprövning av verksamheten och dess mål. Den inställning som enligt min uppfattning borde prägla politiken när det gäller den statliga företagsamheten utgår från följande principer — och dem måste jag ange även om det tar viss tid, ty annars blir man alltid i sådana här debatter slagen i huvudet med att man inte har angett några alternativ själv utan bara står och kritiserar.

Jag tycker, herr industriminister, att näringslivet skall drivas i enskild regi för att man skall dra fördel av det initiativ och intresse som finns i ett sådant system och som utgör en stark motor. Det systemet ger enligt min mening förutsättningar för en utveckling som är löntagarvänlig. Det finns mängder med exempel på misslyckanden i den privata företagsamheten, misslyckanden som väl tål att kritiseras, men i genomsnitt är enskild företagsamhet att föredra om man vill garantera sysselsättning och långsiktig förbättring.

För att genomsnittet skall bli rimligt fordras det emellertid att man för en god ekonomisk politik när det gäller konjunkturer och ekonomisk tillväxt. Jag tror att en hel del av de misslyckanden som kan iakttas har sitt ursprung i att den ekonomiska politiken inte alltid har varit så riktig.

Men sedan har statsmakterna också en annan uppgift än att bara föra en sådan ekonomisk politik i allmän bemärkelse. Företagare går ju inte omkring med några änglavingar på sig, och därför behövs det en statsmakt som drar upp riktlinjer, ger lagstiftning och även kontrollerar att reglerna efterlevs. Men då menar jag att risken blir att statsmakten fungerar sämre om den har egna företag som den av partipolitiska skäl kanske vill gynna, och jag tror att denna funktionssammansättning också innebär den risken att staten som företagare blir sämre, när statsmakten har sina egna partipolitiska hänsyn att ta.

Det sägs ju att "samhället" och "det allmänna" skulle utgöra garantier för det gemensamma bästa och att därför den direkta makten över företagen skall ligga där. Men jag tror att man ständigt måste påminna om detta att "samhället", som det så vackert heter, när allt kommer omkring inte är så mycket mer än en korridor i kanslihuset, där det sitter ett antal

makthavare. Det innebär att verkligheten skiljer sig från teorin när det gäller att den vägen garantera det samfällt bästa.

Nåväl, herr industriminister, det jag har sagt innebär inte att jag inte i ett antal fall kan se anledning för staten att ingripa direkt som företagare och då självfallet i princip i sådana fall där det innebär speciella svårigheter att nå målen via en god ekonomisk politik i förening med lagstiftning och kontroll. Jag tror det är lätt att hitta exempel där statlig företagsamhet är motiverad, t. ex. på det lokaliseringspolitiska området, och jag lyssnade med intresse till vad herr Häll hade att säga för en stund sedan. Innan man drar långtgående slutsatser på det lokaliseringspolitiska området måste man emellertid vara medveten om att man först skall ha prövat andra metoder att verkligen få till stånd en utveckling i annan regi genom en skicklig ekonomisk politik.

När jag lyssnade till industriministerns anförande före middagsuphållet fick jag intrycket att han ville ironisera mot ett sådant här betraktelsesätt som jag har anlagt och säga att de borgerliga talesmännen går omkring och pratar som om här vore fråga om en hejdlös upphandling av det privata näringslivet och att man skulle se till det hela på ett pragmatiskt sätt i stället. Jag tycker att industriministern sade både det ena och det andra – helt enkelt väldigt mycket – som lät klokt och förnuftigt, och det är roligt att få säga det. Men jag tycker också att han undvek att dra en slutsats, nämligen att om det nu är så stora svårigheter som han pekade på även med statlig företagsamhet, varför då inte säga sig att man klart skall ta avstånd från en lång rad socialiseringsvänliga uttalanden som – det behöver man inte läsa särskilt många av ert partis tidningar för att komma underfund med – betydelsefulla krafter i ert parti ställer sig bakom?

Så länge ni inte verkligen tar avstånd från en uppfattning som innebär att man på kort eller lång sikt siktar till en verklig omvandling av näringslivet i en sådan riktning måste vi ju utgå från att den debatt som drivs inte kommer att föras på den pragmatiska grund som industriministern i sitt anförande gärna ville ha det till att debatten förs på, utan det blir i stället en programatisk debatt. – En anledning till att det för närvarande verkligen finns skäl till rejäl eftertanke är det aktuella stora förslaget att AP-fonderna skulle användas för att staten massivt skulle gå in som aktieägare i de privata företagen.

Ofta förefaller det, herr talman, i debatten om privat respektive statlig företagsamhet som om det vore fråga om huruvida Götaverken har förlorat mer eller mindre pengar än Uddevallavarvet och huruvida Kalmar verkstad har förlorat mer eller mindre pengar än ASJ. I söndagens nummer av Dagens Nyheter skrev Sander en artikel där han med rätta, tycker jag, slog fast att en debatt i de termerna är ganska enfaldig.

De frågor som vi i stället har att ta upp till granskning är såvitt jag förstår dessa tre:

1. Hur förhåller det sig med de statliga företagens verksamhet i jämförelse med deras förespråkares pretentiösa uttalanden om ofelbarheten i dessa företag?

I Ert anförande tidigare i dag påpekade Ni, herr industriminister, att statliga företag har allehanda svårigheter och problem att kämpa med,

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

men det är inget som helst tvivel om att Ni, när Ni avlägsnar Er från en debatt t. ex. med mig och talar i andra sammanhang, försöker få det att verka som om statliga företag egentligen inte har några fel. Jag återkommer till den saken så småningom.

2. Hur är det med det ekonomiska resultatet i genomsnitt i den statliga sektorn i förhållande till den privata?

Det är ingen idé att bolla det ena företaget mot det andra, men genomsnittet är faktiskt intressanta.

3. Hur är det egentligen, tenderar statsmakt att bli maktstat under ett system av statlig företagsamhet?

Den förnyade satsning på statlig företagsamhet som man gjorde inom socialdemokratin 1967 har havererat. Men det är min uppfattning att skillnaden där mellan dröm och verklighet har inte utlöst någon egentlig, djupgående omprövning. Och jag menar att interpellationssvaret – som jag ber att få tacka för i allra högsta grad – inte innehåller något nytt utan är ett upprepande av de gamla tankarna. I Ert anförande, som jag redan har kommenterat, sade Ni betydligt mera – men fortfarande utan att ange att Ni dragit några egentliga, djupgående slutsatser av svårigheterna.

Men ändå tror jag man kan observera en, om inte annat så åtminstone tillfällig förvirring i de socialdemokratiska leden. Endast några år efter det att man gjorde färdig den senaste utredningen om näringspolitiken har man nu inom socialdemokratin tillsatt en ny utredning som skall granska näringspolitikens utformning och mål med tonvikten lagd på statliga företag. Industriministern påpekar också i den proposition som vi bl. a. diskuterar i dag att man även inom industridepartementet håller på med en granskning, trots att man verkligen borde ha haft tillfälle att granska i god tid innan man körde i gång den omfattande satsning som gjordes för ett par år sedan.

Att det blir en sådan förvirring inför de misslyckanden man råkat ut för är heller inte så konstigt, när allt kommer omkring, ty en socialisering av näringslivet är ju en grundsten i det socialistiska tankehuset. Och att då se det huset vackla varje gång man försöker mura in grundstenen i samhällsbyggnaden måste ju vara påfrestande. I denna förvirring tycker jag mig kunna urskilja en strid mellan olika skolor. De dogmatiska anklagar de övriga för att inte ha "marxerat" i tillräckligt hög takt, och de taktiska säger att man visserligen skall socialisera, men man skall inte prata om saken. Man skall kalla det för något annat. Och de teknokratiska gör gällande att om man i den statliga företagsamheten bara hade satsat på de expansiva branscherna, så hade vägen rakt till den socialistiska utopin redan legat plan. Slutligen finns det också en lönsamhetsskola som gör gällande, att vad vi nu skall inrikta oss på är den stabila, rejäla lönsamheten.

Där finns det sålunda ett antal olika skolor, och det är ett tecken på förvirring. Men trots den förvirringen tycker jag mig kunna konstatera att någon djupare omprövning ändå inte är på väg, utan här är det bara fråga om i vilken takt och med vilka medel man skall nå det slutliga målet. Och vi behöver inte fundera på vad det slutliga målet egentligen är, speciellt inte i en tid då man tänker sig att använda AP-fonderna för en

omvandling av näringslivets struktur.

Nå, det är lätt att ställa upp teorier och motteorier. För att bringa reda i diskussionen är det alltid bra att återvända till handfasta erfarenheter. En fördel med den vidgade statliga företagsamheten är att vi fått praktiska erfarenheter av ett antal statliga företag, som vi kan ta oss en titt på. Det finns ett ganska stort antal statliga företag — hur många de är är inte så lätt att räkna, men jag tror att det är ungefär 560 bolag av olika storlek och inriktning alltifrån LKAB till AB Vampyren. Vad AB Vampyren gör vet jag inte — jag antar att det är det statliga utsningsbolaget.

Jag skall i några kortfattade punkter beröra de erfarenheterna — vi har ju bråttom men det är ändå nödvändigt att återvända till verkligheten för att söka hitta en rimlig tolkning av vad som händer och vad som synes hända. Jag vill starkt understryka att i den mån det finns några svagheter i statlig företagsamhet, så tror jag inte alls att det har att göra med att de människor som där är verksamma på något sätt skulle vara mindre dugliga eller energiska; jag tror att de svagheter man kan konstatera har att göra med själva systemet. Jag vill understryka detta därför att herr Wickman i debatter älskade att påstå att mina angrepp hade med de anställda att göra; det är alltså inte människorna jag angriper utan systemet.

Jag skulle till att börja med vilja ställa en fråga till industriministern som Vilhelm Moberg mycket gärna vill ha svar på — det tycker jag att Rune Johansson skall unna honom; av Krister Wickman fick han aldrig svar — nämligen varför de statliga företagen helt plötsligt fick för sig att de skulle ha ett tomtbolag, Magnus Idar AB, som exploaterade skärgården. Jag antar att statsrådet har en bra förklaring som tillfredsställer Vilhelm Moberg.

Nu har det sagts att det här behövs en konsolidering, och man har lagt tonvikten på lönsamheten. Därför undrar jag: Hur ser det då ut i detta avseende under 1971? Ni talar ju om att det under ingångsperioden föreligger svårigheter. Hur lång ingångsperioden är vet vi inte riktigt — det vet man väl inte inom Statsföretag heller — men det har ändå sitt intresse att försöka urskilja vad som händer under 1971.

Statsföretag AB, som annonserar i engelsk press att det är the richest company in Sweden, har ju problem. Statsföretag gör inte någon hemlighet av det. Jag skulle tvärtom vilja komplimentera Statsföretag AB och dess ledning för att man i så klara ordalag understryker de svårigheter som finns. Jag vill också säga att jag ibland ringt till Statsföretag och bett om olika upplysningar, och det har aldrig varit några svårigheter att få sådana. Det tycker jag är utmärkt. Hur som helst, att döma av den delårsrapport, som vi fått från Statsföretag, och också att döma av en del annat material som finns, ser det ut som om bolaget verkligen har en del svårigheter som tål att resonera om.

I år är det uppenbarligen bara två bolag som över huvud taget ger någon vinst, men de två bolagen har i stället ganska stor vinst. De är, som vi alla vet, LKAB och Tobaksbolaget. Jag skulle gissa att den samlade vinsten före skatt i dessa bolag i år blir ungefär 350 miljoner kronor, vilket efter skatt innebär 175 miljoner. I de övriga bolagen kommer man att inregistrera mer eller mindre stora förluster. Jag tror att de samlade

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

förlusterna i de övriga bolag som ingår i Statsföretag kan uppskattas till ungefär 200 miljoner kronor. Det innebär, herr statsråd, att vinsterna efter skatt i LKAB och Tobaksbolaget inte kommer att räcka till att täcka förlusterna i de förlustgivande bolagen.

För övrigt kan knappast de 175 vinstmiljonerna helt och hållet delas ut till Statsföretag, eftersom man rimligen måste behålla en del pengar i LKAB och Tobaksbolaget för att klara en del uppgifter i dessa företag. Om man skulle följa tidigare praxis skulle man från LKAB inte kunna dela ut mer än kanske 75 miljoner kronor och från Tobaksbolaget 25 miljoner kronor. Det skulle innebära att Statsföretag fick ungefär 100 miljoner att sätta emot förlusterna på 200 miljoner. Statsföretag skulle alltså behöva tära på sina reserver med ungefär 100 miljoner kronor. Alternativet är ju då att man pressar mer pengar av LKAB, vilket t. ex. antagligen inte roar herr Häll, eller av Tobaksbolaget. Varför det inte skulle roa herr Häll och inte heller mig är därför att om man pressar av dem mera pengar minskar man ju dessa bolags utvecklingsmöjligheter och sysselsättningsmöjligheter på sikt.

Nu är det så, herr statsråd, att Statsföretag i sin delårsrapport säger att man kommer att få ett överskott i år på 200 miljoner kronor. Det tycker jag är en något missvisande uppgift. Den blir faktiskt inte klarare av att chefen för Statsföretag i Svenska Dagbladet i dag upprepar den uppgiften. Den är inte fel, men den är något missvisande, och jag vill gärna förklara varför jag tror det.

Det överskott som han talar om får man fram genom att beräkna LKAB:s och Tobaksbolagets vinst före skatt till 400 miljoner kronor och det är kanske en bättre gissning än mina 350 miljoner kronor – det får vi se så småningom. Från de där 400 miljonerna drar man de 200 miljoner kronorna i förlust hos de övriga bolagen som jag angav för en stund sedan. Indirekt bekräftar alltså Statsföretags delårsrapport att de övriga bolagen har 200 miljoner kronor i förlust. När man då drar de 200 miljonerna från de 400 miljonerna blir det kvar 200 miljoner, och så kallar man det för ett överskott. Det är bara det att när väl LKAB och Tobaksbolaget har betalat skatt på sina pengar – och det skall de väl göra – är det ju inte alls några 400 miljoner utan bara hälften kvar, och då är det alltså efter skatt inget överskott alls ens enligt Statsföretags egna beräkningar. Det är alltså helt enkelt fråga om en rejäl förlust för Statsföretag som egen enhet med tanke på att man inte kan få alla pengar utdelade ifrån vinstbolagen.

Emellertid är Statsföretags sätt att räkna när man talar om det där överskottet på 200 miljoner en antydning om att man kommer att utnyttja en särskild väg för att rädda sig undan den politiska påfrestning som det skulle vara att komma till riksdagen och be om pengar för att klara den finansiella styrkan i Statsföretag. Det sätt man kommer att använda är troligen att man kommer att be LKAB och Tobaksbolaget att ge s. k. koncernbidrag i stället för utdelning. Sådana koncernbidrag blir nämligen avdragsgilla i de där två bolagen, och sedan delar man ut dem på förlustbolagen, och eftersom dessa har förluster så utjämnar det sig så att de inte heller behöver betala skatt på de där vinsterna. På det viset kan man trassla sig fram. Det enda som händer är då att staten och en del

kommuner får lägre skatteinkomster än de annars skulle få.

En anledning, herr talman, till att jag tror att det är den metoden som man tänker arbeta med är helt enkelt att Statsföretag ju föregående år bad bolagen att ge koncernbidrag i stället för utdelningar. Och Tobaksbolaget gav också koncernbidrag. LKAB däremot vägrade blankt. För min del tycker jag det skall bli utomordentligt intressant att se om Per Åsbrink och Arne Lundberg i LKAB i år utsättes för sådant tryck att de faktiskt kommer att ge koncernbidrag till Statsföretag eller om de icke kommer att göra det. Möjligen kan det också bli intressant att se vad herr Hagnell gör. Han är revisor i Tobaksbolaget, och föregående år, när Tobaksbolaget skulle ge koncernbidrag, så kved han i en skrivelse som han avlät. Om han kommer att klaga i år vågar jag inte svara på.

Ja, herr talman, jag är starkt medveten om att många privata företag har ekonomiska svårigheter, och jag är också starkt medveten om att ledningen för Statsföretag haft kort tid på sig att reda upp sina affärer. Även industriministern har nu flera gånger sagt att Statsföretag har enorma svårigheter för att det är en sådan heterogen grupp av företag, och man nästan ber om ursäkt för de stora svårigheter som det har varit. Dessa resonemang låter ju väldigt annorlunda mot vad som var fallet, när vi en gång för inte länge sedan resonerade om Statsföretag vid bolagets bildande. Då var det inte fråga om några svårigheter, utan då skulle företaget genast få en effektiv ledning som skulle kunna reda upp det hela. Nu understryker man så starkt de svagheter som finns i den konstruktion som man har skapat själv för att därigenom få en ursäkt för svårigheterna.

Men trots att problem finns både i privata företag och för ledningen för Statsföretag, måste man ju resonera om vad som är fakta i målet, och då kommer man bl. a. till svaret på en av de frågor som jag ställde, nämligen att genomsnittet av den ekonomiska verksamheten faktiskt är sämre i Statsföretag än i andra företag. Jag är medveten om att Statsföretag också gör många bra saker på sysselsättningssidan och gör en del på det företagsdemokratiska området, så låt oss för all del inte få en ensidig kritik. Granskningen skall vara rättvis, men den tycks utfalla som jag här har sagt.

En av de frågor som jag skulle vilja ställa till industriministern är, huruvida han har någon uppfattning om detta med koncernbidrag och tycker att det är en rimlig och riktig metod, som han skulle rekommendera, om han fick den frågan från ledningen för Statsföretag.

När vi diskuterar detta med lönsamhet har vi anledning att gå över till en annan fråga, som är aktuell i dag, herr talman, genom att vi bl. a. talar om ACO, som ligger inom Apoteksbolaget. I propositionen 139 i år föreslås att ACO skall säljas bort tidigare än man annars hade tänkt sig. Staten köpte ACO förra året, och ACO hade dittills drivits i apotekens regi. Det hade inte givit några större vinster, utan verksamheten hade gått jäms efter ryggen.

Det intressanta i år är dock att det första året i statlig regi tycks innebära en förlust på låt oss säga 5 miljoner kronor, vilket är en mycket stor förlust med tanke på att det gäller ett så pass litet bolag. Jag skulle kunna tänka mig att detta är förklaringen till att Apoteksbolaget så gärna

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

vill bli av med ACO tidigare än man ursprungligen hade tänkt sig. Det är inte så lustigt för Apoteksbolaget att ha ett sådant förlustgivande bolag inom den egna ramen. Man vill säkert bli kvitt bolaget, som man inte har lyckats klara själv. Jag skulle tänka mig att det känns ytterligare angeläget för Apoteksbolaget, eftersom detta bolag har sina egna svårigheter som bekant.

Nu är jag medveten om att statsrådet Johansson inte har med Apoteksbolaget att göra. Det är ju statsrådet Aspling som sköter den saken, och jag har sagt till honom att jag tänkte tala ett ögonblick om Apoteksbolaget, men han är inte närvarande. Jag antar att statsrådet Johansson ändå måste ha en känsla för de allmänna målen för Apoteksbolaget och hur dessa mål en gång angavs — jag ser att statsrådet Aspling nu kommer — när apoteken köptes. Vi har då intresse av att se hur dessa mål rimmar med verkligheten.

Staten socialiserade apoteken med ett antal argument, som jag har botaniserat fram ur propositioner och statsrådet Asplings anföranden. Man socialiserade därför att man ansåg att många hedervärda syften skulle kunna uppnås. Man ville enligt statsrådet förbättra servicen. Man skulle driva en aktiv inköpspolitik och därmed verka prissänkande när det gäller läkemedel. Man skulle få tillfälle att rationalisera genom att föra över det hela till en enhet med modernare organisationsformer. Dessutom skulle man uppnå det som representanter för socialdemokratin så ofta talar om, nämligen att staten skulle försörja sig själv med läkemedel. Staten är ju den som köper mest och betalar läkemedlen, och då skulle man enligt en viss lära också vara den som tillverkar och försäljer läkemedlen.

Sedan det blev klart att apoteken skulle socialiseras har som bekant receptavgifterna höjts i två omgångar från 80 öre till 2 kronor. Sedan har även själva läkemedelspriserna stigit. De höjdes den 1 september med ungefär 5 procent. Men trots dessa tre olika prishöjningar kommer Apoteksbolaget i år att göra en kraftig förlust, kanske på 30 miljoner kronor. Det är mycket pengar. Apoteken har tidigare inte gått med någon förlust, men här skulle de nu under första året i statlig verksamhet göra en förlust på kanske 30 miljoner kronor — åtminstone 25 miljoner kronor — detta trots, vågar jag säga, en försämrad service på en hel del områden inom apoteksväsendet.

Företagsledningen skyller på stigande lönekostnader, men jag tror inte att det är hela förklaringen. Statsrådet Aspling sade ju, som jag just angav, att det här skulle bli rationaliseringar. Att då komma tillbaka och skylla på de oerhörda lönekostnaderna är mycket märkvärdigt. Jag tror att det har blivit en överraskning för Apoteksbolagets egen ledning, för i dess egen tidning Apostrofen för september i år började man tala om dessa förluster. Då sade man att detta har vi inte kunnat räkna med över huvud taget, därför att vi inte visste hur stora löneökningarna skulle bli. Man resonerade ungefär som om det var en total överraskning för en företagsledning i september, när det hade slutits ett avtal på arbetsmarknaden, att det sannolikt skulle bli lönestegringar i år. Av detta drar jag den slutsatsen, att det inte kan ha varit på *den* punkten man blev överraskad, eftersom vilken företagsledning som helst måste vara inställd

på att det skulle bli löneökningar i år, utan man har helt enkelt varit överraskad över att man inte kunnat hålla kostnadsutvecklingen inom det egna företaget under kontroll. Där ligger överraskningen.

Men det är inte *jag* så överraskad över. Ser man på vad som har hänt sedan Apoteksbolaget blev ett statligt företag kan man konstatera att ett mycket omfattande huvudkontor har inrättats samt sju regionalkontor över hela Sverige med personal och ett stort antal nya tjänster. Personalen gör antagligen ett bra arbete; det är bara det att allt detta kostar väldiga summor. Tidigare måste dessa uppgifter ha skötts på något annat sätt, antagligen ute på apoteken eller med en mindre stab inom Apotekarsocietetens regi.

Jag antar att man också kan hitta exempel på att kostnadsmedvetandet inom apoteksväsendet är lägre nu än det har varit tidigare. Jag kan ge sådana exempel, fastän jag kanske bör avstå från det just nu.

Vad gäller läkemedelsförsörjningen är det en principiell sak som jag också skulle vilja fästa uppmärksamheten på. Staten har en priskontroll, men den är inriktad på de konkurrerande – och ganska starkt konkurrerande – läkemedelsföretagen, och staten har ingen priskontroll för sitt eget monopolistiska Apoteksbolaget, utan där höjs alltså priserna, om företagsledningen själv så tycker. Jag undrar om herr Aspling är beredd att upprepa alla sina svepande löften i debatter och andra sammanhang för något år sedan; eller kanske herr Aspling säger som Apoteksbolaget, att det inte gör så mycket att man måste höja priserna, eftersom det är sjukkassan som betalar?

Enligt socialdemokraternas näringspolitiska program från 1968 är det en uppgift för statliga företag att motverka monopol. Det tycker jag är en mycket hedervärd och förträfflig uppgift. Men sedan blir jag förvånad över att man så gärna bildar monopol, t.ex. Apoteksbolaget, eller Allmänna förlaget, för att gå över till ett annat exempel.

Herr Wickman sade under valrörelsen förra året att Allmänna förlagets monopol skulle avskaffas, men i olika debatter med mig – och med herr Wikström, tror jag det var – började han sväva på målet och lovade att avveckla monopolet när det blev anledning därtill eller när så kunde göras. Nu läser jag i Statsföretags skrivelse, som vi debatterar för närvarande, om Allmänna förlaget: ”Det obligatorium som då skapades har utsatts för kritik men successivt accepterats – – –.” Jag blev utomordentligt förvånad när jag såg det. Har det verkligen successivt accepterats? *Jag* har i alla fall inte accepterat det. Om de statliga myndigheterna, som ursprungligen var missnöjda därför att deras tryckerianslag inte alls räckte, har accepterat det, måste det bero på att de – med för skattebetalarna obehagliga konsekvenser – har fått sina tryckerianslag justerade uppåt. Mig intresserar det alltså att få veta: Har statsrådet också accepterat att Allmänna förlaget skall ha detta monopol?

I samband med det vill jag bara ställa frågan: Hur är det med Reproduktionsanstalten? SRA är också ett sådant företag, som har monopol på att trycka och sälja kartor, och det är också dyrbart för skattebetalarna.

Sedan har statsrådet i sitt tidigare anförande sagt att ett av syftena

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

med statlig företagsamhet är att klara sysselsättningen. Det är utmärkt. Men i delårsrapporten från Statsföretag 1971 sägs följande: "Koncernens nettoresultat är otillräckligt för att i alla företag inom gruppen ge erforderlig trygghet åt de anställda och för att skapa förutsättningar för önskvärd expensionskraft och handlingsfrihet." Här finns tydligen en målkonflikt, och jag är intresserad av statsrådets uppfattning på den punkten. Att det i statliga företag skulle kunna uppstå svårigheter av den natur som ledningen för Statsföretag antyder skulle inte behöva innebära den minsta överraskning. Tvärtom skulle det kunna accepteras som självklart att det också i statliga företag kan uppstå svårigheter, precis som det i så hög grad har gjort i de privata. Detta tror jag även att statsrådet försiktigtvis sade i sitt anförande tidigare i dag. Men som jag antydde för ett ögonblick sedan talar många på ett sätt i en sådan här debatt och på ett annat sätt när de kommer utanför det här huset.

Den 12 maj 1970 höll Krister Wickman ett anförande, och då sade han: "Det finns som bekant de som påstår att det inte skulle föreligga någon skillnad mellan en statlig och privat arbetsgivare när det gäller de anställdas trygghet i sysselsättningen. De som säger så är antagligen i god tro. Men nog måste man ha en rätt skev bild av verkligheten — en omedvetet styrd bild av verkligheten — när man hävdar detta."

Då man ibland återger citat ur andras anföranden kan det lätt bli missvisande, därför att man klipper bara den bit som passar ens egna syften. Men för att fullständiga bilden skall jag läsa upp ytterligare en mening ur statsrådet Wickmans anförande som jag just citerade. Efter att ha talat om att man har en skev och omedvetet styrd bild av verkligheten, om man tror att det inte finns någon skillnad mellan en statlig och en privat arbetsgivare när det gäller att klara sysselsättningsfrågorna säger han: "De som gör det" — dvs. de som har den här underliga uppfattningen — "är välkomna att bekanta sig med SMT."

Herr Wickman höll detta anförande när han invigde SMT:s nya fabrik i Västerås i maj förra året. Sålunda skall vi bekanta oss med SMT litet grand. Det har ju statsrådet faktiskt i sitt anförande tidigare hjälpt oss att göra, eftersom han där konstaterade att exakt 124 man varslats om *permitteringar* eller *uppsägningar*. Jag tror att statsrådet glömde att säga att större delen av de övriga anställda redan befinner sig på fyradagars-vecka, varför problemen är ännu större.

Jag upprepar på nytt, herr statsråd, att jag är starkt medveten om att många privata företag tvingas till motsvarande åtgärder. Jag vill absolut inte framföra någon orättvis kritik. Vad jag vill konstatera är bara att herr Wickman gjorde sig skyldig till en grov orättvisa när han anklagade dem, som hade en annan uppfattning än han, för att ha en skev och omedvetet styrd uppfattning. När SMT-affären ursprungligen diskuterades i riksdagen den 22 maj 1969, framförde jag uppfattningen att det var troligt att de finansieringskalkyler, som jag hoppades hade uppgjorts, även om de inte i någon detalj meddelats riksdagen, inte kommer att hålla i verkligheten. Jag har den uppfattningen att detta inte var någon speciellt skev bedömning utan att den var ganska riktig i ursprungsläget.

Så går jag över till en helt annan fråga. I näringsutskottets betänkande nr 46 behandlas några motioner som gäller försäljning av aktier i statliga

företag, framför allt till de anställda och i mindre poster. Nu säger utskottsmajoriteten att det absolut inte finns någon anledning att möjliggöra för en större del av landets medborgare eller de anställda att på det viset kunna följa de statliga företagens utveckling och skötsel.

Men om man nu har det betraktelsesättet, herr industriminister, då undrar jag följande: Varför sålde man i april förra året ut 25 procent av aktierna i ett av era bolag, nämligen Sonab, till bolagets verkställande direktör? Är det rent av så att Statsföretag AB gav vederbörande ekonomisk möjlighet att köpa dessa aktier? Eftersom socialdemokraterna år efter år i riksdagen har intagit den ställningen att aktier i statliga företag inte skall försäljas ens i mindre poster till anställda, så undrar man varför denna transaktion med verkställande direktören skedde. Det skulle vara intressant att få en förklaring, och jag antar att statsrådet är helt kapabelt att ge den, eftersom statsrådet var vice ordförande i Statsföretag AB vid det tillfället. Men om inte statsrådet vet det, antar jag att herr Svanberg gör det, som med sådan energi förklarade i kammaren i dag att det är omöjligt att tänka sig en utförsäljning till de anställda av aktier i statliga företag.

Jag har tidigare sagt att det finns en viss risk för att staten när den också blir företagare inte blir lika effektiv såsom statsmakt. Det tycker jag är en allvarlig sida. Det är inte så lätt att komma med bevis, helt enkelt därför att sådana ting om man skall vara konkret blir rätt allvarliga. Man hamnar lätt utanför riksdagsstadgans gränser om man från den här talarstolen kommer med anklagelser mot enskilda personer utan bevis. Det tänker jag heller inte göra. Men jag tror ändå att vi för närvarande har ett ganska bra bevis, eller en indikation, på att staten, när den får sina egna företag, inte blir så speciellt bra eller åtminstone blir mindre bra som statsmakt. Det är självfallet det exempel som herr Dahlné tidigare med bravur har redogjort för och som har aktualiserats genom att Krister Wickman anmält förenade fabriksverken för justitiekanslern.

Av vad som framkommit där sägs det inte ha varit något tvivel om att förenade fabriksverken överträtt sina befogenheter. Det är heller inget tvivel om att statsmakterna, företrädna av herrar Wickman, Olhede och Rune Johansson, varit väl införstådda med vad som hänt. Det har också herr Dahlné redogjort för. Och det är helt klart att man inte har ingripit utan i stället själv deltagit i och uppmuntrat affärerna.

Det mest uppenbara exemplet på det är en transaktion, som herr Dahlné inte gick in på och som jag därför kan ägna litet uppmärksamhet, nämligen det lån som David Sverker AB, dvs. det bolag som bildades för att inleda Statsföretag AB:s verksamhet, fick från förenade fabriksverken. I styrelsen för David Sverker satt herrar Svärd, Olhede och Rune Johansson. Dessa personer var alltså inte bara medvetna om förenade fabriksverkens olika lån, *de var själva låntagare* i och med att de var styrelserepresentanter i detta bolag, som fick ett lån av en typ som enligt justitiekanslern faller utanför det riktiga.

I en debatt med Krister Wickman i april 1970 kritiserade jag dessa olika transaktioner. Då fick jag till svar av herr Wickman bl. a. följande: "Sedan har herr Burenstam Linder givit en utförlig — och tydligen enligt sin egen mening uppseendeväckande och upprörande — skildring av hur

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

företaget Sverker bildades och de transaktioner som företaget haft med förenade fabriksverken, — — —, såsom ett led i förberedelserna för bildandet av Statsföretag AB. Herr Burenstam Linder och jag har givetvis litet olika känslighetspunkter. För mig är det litet svårt att inse att någon som lyssnat till herr Burenstam Linders skildring skulle kunna bli speciellt upprörd över det handlande som återgavs. Varje transaktion som omnämnts är nämligen fullt normal och ett uttryck — jag upprepar det — för en ambition att få i gång Statsföretag AB.”

Herr talman! Jag finner dessa omständigheter utomordentligt allvarliga. Det är obegripligt, att de socialdemokratiska näringspolitikerna uppträtt så lättvindigt, och jag håller helt med herr Dahlén att det skulle behövas en grundlig utredning i detalj, en parlamentarisk utredning, om vad som egentligen har inträffat. Justitiekanslern har självfallet inte yttrat sig om politikernas ansvar. Jag tycker, precis som herr Dahlén, att statsrådets interpellationssvar förbigår den helt centrala frågan, och jag väntar med stor spänning på det svar som statsrådet här har att ge.

Jag upprepar att t. ex. Rune Johansson inte bara var medveten om förenade fabriksverkens transaktioner utan att motsätta sig dem. Han var även låntagare från förenade fabriksverken i en typ av transaktion, som justitiekanslern fördömt.

Jag tycker vidare, herr talman, att det är obegripligt, att Krister Wickman utan att ta sitt eget ansvar sedan kunde anmäla dessa transaktioner för justitiekanslern. Ett statsråd måste antagligen vilja beivra vad som är felaktigt även om statsrådet själv har varit delaktig. Men i så fall tycker jag, att statsrådet offentligt skall ta på sig sin skuld och sitt ansvar. Något annat är simpelt. Det är också beklagligt, att herr Wickman har funnit det nödvändigt att resa till London just när dessa frågor skulle debatteras i den svenska riksdagen.

Herr SJÖNELL (c):

Herr talman! Jag ber om överseende ifall min lilla debatt här med industriministern möjligen skulle komma att te sig som en västgötaklimax mot bakgrunden av de stora belopp som man hittills rört sig med i debatten — med andra ord det som har tagit sikte på AB Statsföretag, ett av vårt lands största bolag, och om jag minns rätt, det bolag som har det största aktiekapitalet. Min interpellation avsåg nämligen, som kammarens ledamöter kanske erinrar sig, de små företagen, och i det här speciella sammanhanget de små företagens ställning till Investeringsbanken.

Jag tackar industriministern för det svar han har lämnat på min interpellation. Det präglas ju av en uppriktig strävan att ge en uttömmande förklaring i den här problematiska frågan, och det präglas också av en vänlig underton, som jag tycker i många stycken karakteriserar just det statsråd som har lämnat svaret. Det är kanske speciellt stimulerande för mig att han hyser ett så pass stort förtroende för den organisation, Svensk industriförening, som jag representerar, att han i slutet uppmanar mig och min organisation att göra vissa insatser för att åstadkomma bättre förhållanden på det område min fråga gäller. Beträffande organisationens möjligheter härvidlag skall jag be att få återkomma.

Trots allt tycker jag att industriministerns svar på frågan hur det kommer sig att de mindre företagen i så ringa mån blivit delaktiga av Investeringsbankens kreditgivning på något sätt verkar egendomligt statistiskt. Det är nämligen en statistisk syn som industriministern har på småföretagens roll och deras intresse av att ganska omedelbart ta del av den livliga aktivitet som statsmakterna visar när det gäller skapandet av olika organ, t. ex. nya kreditinstitut. Jag kan försäkra att småföretagen mycket väl håller reda på hur det förhåller sig med den saken och att de följer utvecklingen ytterst nog.

Jag tycker dessutom att industriministern missar kärnpunkten i min fråga. Han skisserar bakgrunden till Investeringsbankens verksamhet, talar om hur det gick till vid dess tillkomst och understryker att banken enligt instruktionerna och riksdagsbeslutet skall behandla stora och små företag precis lika. Det får alltså inte förekomma några diskrimineringar, utan man skall ha samma chanser vare sig man är stor eller liten. Han tecknar över huvud taget bakgrunden till bankens tillkomst och verksamhet. Sedan kommer industriministern fram till slutsatsen och säger: "Någon medverkan från min sida så att de mindre och medelstora företagen kan utnyttja Investeringsbankens resurser behövs sålunda ej." Nej, självfallet inte, herr industriminister, jag har inte frågat om det heller. Vad jag frågat om framgår av första stycket i interpellationssvaret, där industriministern säger att herr Sjönell "har frågat mig om jag vill medverka till att Investeringsbankens utlåningsresurser i större utsträckning än vad som hittills varit fallet kan utnyttjas av mindre och medelstora företag". Det är orden "i större utsträckning" som är kärnpunkten, inte att småföretagen över huvud taget kan utnyttja Investeringsbankens resurser. Det vet vi att de kan, och det gör de också men tyvärr i alldeles för liten utsträckning.

Bakgrunden till frågan var att det gjorts en undersökning av en företagsekonomisk institution vid ett av våra universitet, varvid det framkommit att under Investeringsbankens hittillsvarande verksamhet inte mindre än 85 procent av kreditgivningen gått till företag med mera än 500 anställda. De s. k. mindre och medelstora företagen har alltså bara fått ungefär 15 procent. Industriministern förklarar detta genom att anföra en rad olika argument. Jag måste säga att förklaringarna i vissa stycken är högst överraskande. En huvudförklaring tycks vara att Investeringsbanken i första hand skall komplettera de åtaganden som andra kreditgivare är beredda att göra. Det innebär att banken normalt inte engagerar sig i finansieringen av en företagsinvestering, om kapitalbehovet ej går utöver vad andra kreditorgan är beredda att svara för. Detta skulle alltså enligt industriministerns mening vara ett argument för att de små företagen inte har kunnat komma upp till mer än 15 procent av kreditgivningen. Det förefaller mig, som om detta argument verkar precis tvärtom, herr industriminister. Argumentet bestyrker vad jag och många med mig i flera sammanhang har påpekat, nämligen att småföretagen av kreditinstituten betraktas som speciella riskobjekt. De har inte samma förnämliga säkerheter att ställa upp som de stora företagen utan har alltid betraktats, inte med misstänksamhet eller på något annat negativt sätt av affärsbanker och andra kreditinstitut utan med en mycket stor försiktig-

het, därför att de har bedömts som särskilda riskobjekt på grund av sin speciella status. De har ofta endast företagarens egen personlighet och affärsskicklighet, innovationstalanger osv. att ställa upp som säkerhet.

Det var en stor tillfredsställelse i djupa småföretagarled, när Investeringsbanken tillskapades och när den målsättningen slogs fast – en målsättning som vi från centern slöt upp bakom – att Investeringsbanken just skulle lämna speciella krediter och skulle satsa på en särskilt riskfylld kreditgivning. De mindre företagen tyckte – och det tyckte jag och andra som haft och har att representera dem – att detta var alldeles förträffligt, ty då måste de komma in i bilden ganska omgående och få möjligheter att erhålla krediter som de inte fått tidigare av brist på säkerheter bl. a.

Det är riktigt som industriministern här säger, att det för de mindre och medelstora företagen finns ett flertal sådana kreditgivare som affärsbanker, sparbanker, jordbrukskassor, Företagskredit och Industri-kredit samt hantverks- och industrilånefonden, industrigarantilånen etc. Det är riktigt att de spelar en stor roll, men jag kan inte finna att deras verksamhet skulle vara en ytterligare förklaring till att – såsom industriministern uttrycker det – Investeringsbankens medverkan inte aktualiseras. Den aktualiseras inte helt enkelt därför att man inte satsat några riskbärande krediter på småföretagen. Sådana krediter har de här nu uppräknade instituten inte kunnat ge, eftersom de är bundna av banklagstiftning, av bankinspektionens kontroll etc.

Industriministern nämner – och det är mycket intressant i detta sammanhang – att Investeringsbanken har för att öka insatserna för det mindre företagandet tillsammans med Sparbankernas bank bildat ett speciellt företag, Svensk företagsgaranti AB. Meningen har uppenbarligen varit att Investeringsbanken genom detta samarbete skulle få bättre tekniska möjligheter att lämna krediter till småföretagen. Det är uppenbart en mycket riktig tanke och en rationell tanke som bör kunna fungera effektivt. Men jag skulle vilja ställa frågan till industriministern: Hur har detta fungerat? Hur mycket krediter har slussats ut till småföretagen via Svensk företagsgaranti AB? Jag måste tillstå att trots att jag dagligen sysslar med dessa frågor har jag inte hört talas om praktiskt taget någon enda större kreditgivning eller kreditgivning till något större antal småföretag på detta sätt. Det skulle vara intressant att få veta hur detta företag har utvecklats. Det har i alla fall nu haft tre år på sig – ungefär samma tid som Investeringsbanken har funnits till.

Jag noterar också att industriministern nämner den strukturfond, om vilken förslag skall föreläggas riksdagen och som är avsedd att underlätta struktumvandlingen inom branscher som många gånger består av mindre och medelstora företag. Jag tror att detta med strukturfond är ett mycket intressant projekt. Men jag kan i dag självfallet inte närmare kommentera detta, eftersom vi ju ännu inte sett någon proposition i ämnet. Jag har dock svårt att se hur Investeringsbanken kommer in i samband med denna strukturfond. Det kanske kan vara en antydning redan i dag från industriministern om att Investeringsbanken skall spela någon roll i samband med strukturfonden. I så fall är det ännu mer intressant. Men även på den punkten kanske industriministern kan lämna någon upplysning i dag.

Någonting som alldeles särskilt är värt att notera är försöket från Investeringsbankens sida att samarbeta med företagarföreningarna för att underlätta kredit situationen för de mindre företagen. Industriministern upplyser att banken håller på att utveckla ett närmare samarbete med företagarföreningarna, som innebär att Investeringsbanken, i de fall där en företagarförening beviljar s. k. direktlån, är beredd att pröva medverkan med lika stor insats. Det bör kunna ge en hel del och kanske något rätta till snedbalansen mellan stora och små företag i fråga om möjligheterna att låna i Investeringsbanken.

En mycket väsentlig punkt i industriministerns förklaring till att detta beklagliga förhållande uppstått – att de små företagen bara har fått 15 procent av kreditgivningen – är hans påstående och tro, att informationen om Investeringsbanken har varit bristfällig. Det är i det sammanhanget som han uppmanar mig och min organisation att försöka förbättra den informationen och sprida kännedom om de föreliggande finansieringsmöjligheterna. Jag vill försäkra industriministern att det inte har varit någon som helst brist på information därvidlag. Jag tror därför att det knappast finns någon enda liten företagare i det här landet som inte känner till Investeringsbanken.

Under de tre gångna åren – då regeringen har bedrivit någonting som jag inte kan beteckna annat än som utsvältning av de små företagen i form av skyhöga räntor och järnhårda kreditrestriktioner – prövade de mindre företagen av naturliga skäl i ren desperation varje möjlighet att lätta på det järnhårda trycket, att försöka få en kredit av ett eller annat slag. I det läget var det knappast någon liten företagare som inte fick klart för sig att det finns någonting som heter Investeringsbanken och att den skulle ge särskilt riskbärande krediter. Men, herr industriminister, beklagligt nog blev informationen ganska snart av negativt slag. Det spred sig tämligen snart mellan företagarna att det inte är lönt försöka låna i Investeringsbanken om man är en liten företagare, därför att man mestadels får avslag på ansökningarna.

Det där var naturligtvis en överdriven propaganda, det är jag den förste att erkänna, men icke förty har denna negativa information gått runt. Jag kan berätta att jag personligen har varit engagerad i tre intressanta kreditfall, där jag har företrätt och försökt hjälpa mindre industrier att få lån från Investeringsbanken. I samtliga de tre fallen blev det avslag. Banken ville inte ta den risk som man uppenbarligen ansåg vara förenad med att ge kredit till de här tre olika företagen. Nu är väl inte de tre fallen vad statistikerna kallar för signifikanta, dvs. användbara som något slags bevisning för att banken inte vill ta dessa risker; jag kan bara notera att också detta har bidragit till den negativa informationen och till att de små företagen har sagt sig att det inte är lönt att gå till Investeringsbanken, eftersom de inte får samma chanser som de stora företagen.

Det är beklagligt med sådan negativ information. Jag skall självfallet, herr industriminister, i den mån jag har möjligheter försöka vända informationen i positiv riktning och mot bakgrund av det svar som industriministern har lämnat i dag tala om att Investeringsbanken givetvis – i varje fall i fortsättningen – kommer att behandla de mindre och medelstora företagen på samma sätt som de stora.

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Vi är överens, industriministern och jag, om några ting. Vi är överens om att småföretagen har en utomordentligt viktig roll i det svenska samhället och näringslivet; vi vet båda två att de mindre och medelstora industrierna står för mer än hälften — eller inemot hälften — av den industriproduktion vi har i dag och att de svarar för ungefär 70 procent av industrisysselsättningen. Vi vet också — det har framgått av industriministerns svar på min interpellation — att de har haft alltför små möjligheter att låna från Investeringsbanken. Men sedan skär det sig. Vi är inte överens om anledningarna till detta. Industriministerns första argument var att de inte fick krediter därför att Investeringsbanken i första hand skulle medverka till särskilt riskbärande krediter. Jag har här försökt visa att det i själva verket är ett argument som verkar tvärtom. Detta argument understöder alltså i stället min kritik.

Jag har också uppehållit mig vid det andra argumentet, om informationen, och sagt att denna varit tillräcklig. Man känner till att Investeringsbanken finns men har den uppfattningen att man inte kan utnyttja den. Jag tror att det finns andra förklaringar, herr industriminister. Det kanske i själva verket är så att de stora företagen, som i förhållande till de små har haft de verkliga möjligheterna att investera, har tagit alltför stor del av kreditvolymen i anspråk, så att det kanske inte blivit så särskilt mycket över till de små företagen. Och hur förhåller det sig t. ex. med personaltillgången? Jag har svårt att tro att Investeringsbanken med sin personal på, om jag minns rätt, ett halvt dussin personer skall kunna klara den oerhörda administration som krävs för att ge krediter till en mängd små företag. Jag tror att också det är en mycket väsentlig förklaring till den utveckling som ägt rum.

Jag vill som vanligt se framåt, och jag hoppas att det svar jag fått i dag skall innebära att förhållandena förbättras. Men jag har anledning att upprepa den fråga vilken jag ställde i interpellationen och på vilken industriministern, som jag tidigare nämnt, svarade att han inte ansåg sig behöva ge medverkan för att de mindre och medelstora industrierna skulle kunna utnyttja Investeringsbankens resurser, eftersom detta skulle vara en självklarhet. Min fråga var: Är industriministern mot bakgrunden av de skäl jag andragit beredd medverka till att Investeringsbankens resurser i större utsträckning än vad som hittills varit fallet kan utnyttjas så att den upprörande snedbalansen i Investeringsbankens kreditgivning till mindre respektive medelstora företag — 15 procent respektive 35 procent — förbättras, så att så småningom en rättvis fördelning kan åstadkommas i enlighet med den ordning för Investeringsbanken som riksdagen beslutat?

Herr OLHEDE (s):

Herr talman! Tidigt i våras skrev Svenska Dagbladet att Wallenberg borde få överta Statsföretag under en femårsperiod. Wallenberg bedömdes således behöva fem år för att samordna och strukturera den splittrade företagsgrupp som Statsföretag fick ta över den 1 januari 1970.

Den tidsfrist som kunde tänkas för Wallenberg kunde man dock inte ge åt den nya organisationen för de statsägda bolagen. Borgerligheten började sitt angrepp på Statsföretag redan under hösten 1970, och det

kulminerade under det här årets tre första månader. Man angrep Statsföretag, trots att man var väl medveten om att företaget knappt hade börjat sin verksamhet och under största delen av sin första tillvaro bestod av endast fyra man.

Men man var inte ärlig nog att säga detta. Moderater och liberaler är aktieägare som principiellt är motståndare till sina egna företag, aktieägare som misskrediterar sina egna företag. När sedan dessa borgerliga representanter på bolagsstämman i maj fick möjlighet att inför ett uppbåd av journalister konkretisera sin kritik, uteblev en sådan konkret kritik. Det blev en tystnadens västgötaklimax.

I debatten den 30 mars i år gjorde jag ett försök till en objektiv presentation av Statsföretags verksamhet under det första året. Jag gick punkt för punkt igenom de dotterföretag som varit uppe i den allmänna debatten och angav dessas svårigheter. Jag var så angelägen att undvika billig polemik att jag inte ens efter herr Burenstam Linders Tjorven-exposé brydde mig om att tala om för honom att han borde ha kunnat få riktiga upplysningar genom sin partiledare Gösta Bohman, som satt i postverkets styrelse då beslutet om Tjorven togs.

Av kammarens protokoll framgår emellertid att efter genomgången nämnde knappast någon borgerlig politiker ett enda av de företag som man tidigare kritiserat, utan de höll sig till generaliseringar. De borgerliga tidningarna, som tidigare frossat i enskilda statliga företags svårigheter, skrev knappast en rad om sakinnehållet. Detta är ett konstaterande, inte någon kritik. Det är väl så man anser att det politiska spelet skall drivas, och då får detta accepteras.

Som herr Burenstam Linder sade, har en hel del händelser utspelats på personalplanet sedan debatten den 30 mars. Detta är ovidkommande för den diskussion vi skall föra på grundval av näringsutskottets betänkande nr 44.

Vad som däremot är väsentligare i det här sammanhanget, och vad som kanske stämmer moderater och liberaler till litet mer eftertanke, är att en hel del har inträffat inom det privata näringslivet på senare tid. Viljan till en mer nyanserad debatt börjar för övrigt skymta i de borgerliga tidningarna. Jag kan väl säga att den har understrukits av samtliga borgerliga talare här i dag, inte minst av herr Burenstam Linder. Detta betraktar jag som en mycket glädjande utveckling, även om jag beklagar att det skall behövas så starka åskådningsmedel för att komma fram till vad jag anser vara en självklarhet.

Riksdagen har nu fått detaljupplysningar om Götaverken och tagit ställning till den kanske största skandalen sedan Kreugerkraschen. Men i riksdagen var den borgerliga kritiken nästan urskuldande, och efter förhållandena var tidningsrubrikerna inte så braskande. Annat var det, innan man fick reda på de verkliga förhållandena. När jag i november 1970 på en sparbankskonferens i Uddevalla upprepade ord för ord vad jag i samma stad sagt om varvskrisen redan under valrörelsen i september, vilket då inte uppmärksammats ett dyft av de större borgerliga tidningarna, blev det stora rubriker. Det var inte opportunt att ens antyda att ett stort privatägt företag hade svårigheter, trots att det borde vara allmänt bekant, därför att de begränsade sakuppgifter som jag

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verksamhet, m. m.*

lämnade då redan hade tagits fram av Dagens Nyheter och lämnats på Dagens Nyheter's handelssida. Ja, herr talman, det var samma dag som de Gaulles begravning, och över hela första sidan i Handelstidningen kunde man läsa: Olhede angriper Götaverken — Hela Frankrike sörjer.

Vi har fått uppleva svårigheter i flera andra privata företag. Industriministern nämnde ett i dag, och det finns många fler, som jag inte skall räkna upp, men ett av dem är ganska bekant i denna kammare.

Jag tillhör inte dem som vill strö salt i öppna sår, men jag kanske ändå får göra ett citat av ett citat från riksdagsdebatten den 20 januari i år: " 'We don't know where we are going! We only know we are going there very fast.' Eller översatt: Vi har inte riktigt klart för oss vart vi är på väg. Vi bara vet att vi är på väg dit med en rasande fart." Jag tycker att herr Ericssons i Åtvidaberg citat av en engelsk politiker, som uppenbarligen måste ha varit en liberal politiker, passar väl in på vissa förhållanden som ligger herr Ericsson nära. Och, herr talman, det får väl inte betraktas som ofint att erinra om ett uttalande av herr Ericsson i debatten den 30 mars: "Jag har sagt förut i den här kammaren och jag vill säga det en gång till: det går icke att sköta några företag, inte ens de statliga, med vänster hand, ty sköter man de statliga företagen med vänster hand kommer det hela mycket snart att se ut som ett fältläsarett, där medicinalrådet Wickman och provinsialläkare Olhede har fullt upp att göra med att pyssla om och plåstra om sina sjuka och skadade patienter, i stället för att ägna sin tid åt förebyggande hälsovård för *hela* företagsamheten."

Herr Ericsson måste sköta sina företag endast med höger hand, och slaget har blivit hårt för de anställda, inte minst i Bohuslän. Hur omvårdnaden blir får vi väl se. Men troligtvis överlåtes väl omvårdnaden på det allmänna.

Herr Ericsson, får jag komma med ett konstruktivt förslag? "Det måste till en ekonomisk övervakning, och det måste till en löpande lönsamhetsuppföljning — det brukar kallas en operation controlleraktivitet — som med kraft kan driva sin verksamhet. Annars går det käpprätt fel." Detta är ett exakt citat av det råd som herr Ericsson gav statsrådet Wickman i debatten den 30 mars.

Och jag håller med herr Ericsson, det är väsentligt för allt företagande att det sker en kontinuerlig uppföljning, så att man i tid kan vidta de åtgärder som behövs för att rätta till vad som är på väg att gå gale. Men en sådan hade tydligen inte herr Ericsson när han för några månader sedan talade i den här kammaren. Att skapa ett sådant instrument var huvuduppgiften för Statsföretag då vi började vår verksamhet, och herr Ericsson och andra företagare torde vara väl medvetna om att det kräver tid att få ett sådant system att fungera i en så stor koncern som det här var fråga om. Det går inte på några månader att bygga upp ett system som blir bättre än vad som finns i sedan flera år tillbaka väletablerade företag. Herr Ericsson sade dock i ett tidningsuttalande — och det skall jag hålla honom räkning för — att han hoppades att Statsföretags ledning skulle få tid att sitta ner och tänka i en svår situation. Och även om andra moderater och liberaler inte gav Statsföretag det lugn som ett företag behöver i oroliga tider, hoppas i varje fall jag att Facitledningen nu får det lugn som behövs för att klara den svåra situationen för företaget och de anställda.

I näringsutskottets betänkande nr 44 i anledning av årsredovisningen för Statsföretag uttalar utskottet att den hittillsvarande debatten i stor utsträckning gällt dotterbolagens akuta problem och att det första verksamhetsåret i hög grad måste ägnas åt aktioner föranledda av sådana problem, detta medan bolaget ännu haft mycket begränsade personliga resurser. Detta är en korrekt beskrivning av det första verksamhetsårets svårigheter.

Vilken uppfattning man än har om Statsföretagsgruppens samlade verksamhet, så måste man kort och gott konstatera att det nybildade förvaltningsbolaget under sitt första år hade ringa inflytande på dotterbolagens ekonomiska utfall. Då Statsföretag bildades den 1 januari 1970, var självfallet dotterföretagens försäljnings- och produktionsprogram fastställt för detta år. Detta vet var och en som har något begrepp om vad som menas med planering och hur lång tid det tar innan en sådan ger resultat. Jag utgår ifrån att i varje fall debattörer som herrar Burenstam Linder och Gunnar Ericsson är väl medvetna om detta, men inte ens denna kunskap avhöll dem ifrån att göra de angrepp som de gjort.

Låt mig slå fast, att på den *ekonomiska sidan* kunde Statsföretag under sitt första verksamhetsår endast påbörja en grundläggning för framtiden.

När 1970 års bokslut, och det är det enda jag har anledning att ägna mig åt, analyseras måste man för övrigt skilja på förvaltningsbolaget Statsföretag AB och Statsföretagsgruppen. Statsföretag AB visar ett resultat före dispositioner och skatter på 103 miljoner kronor. Detta gör man sedan man dragit ifrån registrerings- och stämpelavgifter på 17 miljoner kronor, vilket är en engångsföreteelse, och sedan man dragit ifrån bidraget till Norrlandsfonden på 30 miljoner kronor. Ett sådant bidrag kommer inte från någon privat industri.

Sedan har värdet på aktierna i vissa dotterföretag nedskrivits starkt. Nettonedskrivningen är så stor som 92 miljoner kronor. Det är efter dessa avdrag som det kvarstår 11 miljoner kronor.

Statsföretagsgruppens samlade rörelseresultat efter planenliga avskrivningar är 306 miljoner kronor. Det har gjorts extra stora avskrivningar i dotterföretagen för att konsolidera dessa. Därefter kvarstår en vinst på 174 miljoner kronor.

På en sammanlagd vinst på 174 miljoner kronor har det betalats en sammanlagd skatt på 177 miljoner kronor. Detta beror på att det är 11 företag som redovisar en total vinst på 309 miljoner kronor och därför får höga skatter. Förlustföretagen får inte motsvarande skattelindring. Statsföretag, herr Burenstam Linder, har därtill inte som de privata koncernerna som existerat under flera år helt kunnat utnyttja möjligheten att överföra medel från ett vinstgivande till ett förlustbringande företag, dvs. helt kunnat utnyttja koncernbidragsmetoden. Detta beror bl. a. på vissa regler som gör en sådan överföring omöjlig under ett förvaltningsbolags första år.

De borgerliga har nästan lyckats med konststycket att få folk att tro att totalresultatet för Statsföretagskoncernen som helhet var negativt under 1970. Gruppen som helhet gav överskott. Tyvärr var detta totalöverskott ett resultat av överskott hos endast 11 av de 28

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verksamhet, m. m.*

dotterföretagen. Men självfallet skall de starka företagen hjälpa de svaga så att dessa får egen kraft i framtiden. Det är principiellt samma ordning som tillämpas även i framsynta privata koncerner. Men det klaras inte av på ett eller två års verksamhet.

Men det är sannerligen inte enbart den rent ekonomiska uppbyggnaden som är väsentlig — det har redan sagts här i dag. Det finns även andra värden. Grunden för en ökad företagsdemokrati har lagts under det första året. Fler representanter för de anställda har kommit in i de samhällsägda företagens styrelser. De anställda har fått direktrepresentation i styrelser. Detta har emellertid väckt mindre uppmärksamhet än att de anställda i Volvo har fått *observatörer* i Volvos styrelse. Man mäter, som industriministern sade, inte med lika mått. Statsföretagens förhandlingsorganisation har bildats och börjat sin verksamhet. LKAB har lämnat Arbetsgivareföreningen.

Vissa formuleringar i årsredovisningen har dock enligt min uppfattning tyvärr varit missledande. De har gett den föreställningen att Statsföretag på regeringens order haft stora utgifter för lokaliseringsprojekt. Sanningen är att Statsföretag inte lagt ut ett enda öre. I samtliga fall, i Stigen i Dalsland där Saxylle-Kilsund ville lägga ned spinneriet och ställa 150 man utan arbete, i Nykroppa och Vilhelmina har regeringen på intet sätt ekonomiskt utnyttjat Statsföretag. Regeringen har accepterat de offerter som Statsföretag givit. *Och en enhällig riksdag har accepterat offerterna.*

Därtill kommer att insatserna i Nykroppa och Vilhelmina över huvud taget inte ingår i 1970-års bokslut och att insatserna i Stigen i Dalsland ser ut att ge positivt resultat. Utvecklingen i det företag som Saxylle-Kilsund skulle lägga ned för ett år sedan har varit god. Man har redan återanställt de arbetare som friställdes då vi övertog företaget, och ytterligare anställningar kan göras i en snar framtid.

Det är inte minst sådana insatser som är väsentliga, även om de i ett större sammanhang kan betraktas som småsaker. De har stor betydelse för de människor som berörs och för den bygd där dessa människor skapar sitt uppehälle. Nog borde Statsföretag, vars industrier i Bohuslän har full sysselsättning, nu kunna göra vissa insatser i t. ex. norra Bohuslän, där den privata industrin sviktar.

Att långsiktigt strukturera verksamheten inom Statsföretagsgruppen, herr talman, och därvid ta hänsyn till de samhällsekonomiska faktorerna är en väsentlig uppgift för Statsföretag.

Det är med beklagande jag måste konstatera att Statsföretag ännu inte fått någon mer konkret målsättning — det har andra talare också gjort, men jag kanske har en annan målsättning i tankarna — och att man ännu inte följt de riktlinjer för organisationen som uppdrogs i den utredning som föregick riksdagens beslut om Statsföretag. Det är emellertid med tillfredsställelse jag ser i proposition 139 att målresonemanget är uppe till diskussion i industridepartementet och att man alltså kan vänta resultat.

Det är egentligen inte någon större företagarkonst att med vinstmaximeringsprincipen som gloriöst mål öka Statsföretagsgruppens lönsamhet på sikt. Det är bara att söka avveckla eller på annat sätt avhända sig de företag där det finns svårigheter. Moderater och liberaler skulle hälsa en sådan utveckling med tillfredsställelse. Men det vore enligt mitt sätt att se

att springa ifrån det krav på ägaransvar och företagaransvar som de anställda och väljarna har rätt att ställa. Enligt min uppfattning kom Statsföretag till för att *lösa* väsentliga problem, inte för att *avskaffa* dem.

Herr talman! I proposition 139 föreslår Kungl. Maj:t att Svenska utvecklingsaktiebolaget skall skiljas från Statsföretag. Aktierna skall överföras till fonden för statens aktier. Detta är ett förslag som går emot riksdagens tidigare fattade beslut i denna fråga, och det är därför jag har motionerat emot det.

Min motion har väckt ett visst uppseende i pressen. Svenska Dagbladet, som i andra sammanhang är en förhållandevis seriös tidning, talar om Ebberöds bank och ställer patetiskt frågan: "Kan man rimligen behålla en koncern, i vilken några få företag ständigt skall hålla förlustenheter under armarna?"

Ja, svaret beror på vilken samhällsinställning man har. Om enheten har stor betydelse för koncernen som helhet och för människorna och om de negativa samhällsekonomiska konsekvenserna skulle bli stora vid en nedläggning, då skall man behålla enheten. Just det har sagts här om NJA i dag. Man skall även behålla enheten om det finns en möjlighet att på sikt skapa lönsamhet.

I den tidigare diskussionen om Statsföretag försökte man framtona en bild av mig som en ekonomiskt oansvarig person i motsats till en annan person. Jag skulle endast ta hänsyn till politiska motiv. Bilden kanske har modifierats något, men principresonemanget kan endast de personer föra som lever i den okomplicerade värld där vinstmaximeringsprincipen inte betraktas som ett politiskt ställningstagande. Verkligheten är inte bara svart och vitt, inte ens i ett privat näringsliv.

Enligt Svenska Dagbladets egna principer borde ju tidningen snarast läggas ner. Det torde vara svårt att se någon lönsamhet i det företaget vare sig på kort eller på lång sikt. Tidningens kunniga medarbetare på handelssidorna kanske kan hjälpa till med analysen.

Man kanske också av de här experterna kunde få reda på att privata koncerner ibland verkligen måste ha tid på sig för att skapa lönsamhet i alla sina enheter och att Utvecklingsbolaget tillkom så sent som 1968. Detta är en kort tid för ett utvecklingsbolag för att nå lönsamhet. Man kunde få reda på att riksdagen var medveten om risktagandet, då beslutet om Utvecklingsbolaget fattades. Man kanske även skulle kunna få reda på att förlustriskerna inte blir mindre om Utvecklingsbolaget lämnar Statsföretag, snarare tvärtom. Man kanske kunde få reda på att det föreligger risk för ett oekonomiskt dubbelarbete. Att staten först skall överlåta Utvecklingsbolaget till Statsföretag och sedan köpa detta förlustföretag tillbaka — det är detta som borde kallas Ebberöds bank.

Herr talman! Näringsutskottet har i sitt betänkande inte något att invända emot överflyttningen av Utvecklingsbolaget, trots att inga skäl givits för en sådan förflyttning som inte var kända i december 1969, då riksdagen tog ställning till Utvecklingsbolagets placering under Statsföretag. Man kan inte jämföra Utvecklingsbolaget med styrelsen för teknisk utveckling — det är inget aktiebolag. Atomenergi kom heller inte dit därför att Asea-Atom inte ligger under Statsföretag.

Den solida majoriteten av socialdemokrater, centerpartister och

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

kommunister skulle alltså nu ha ändrat uppfattning från den tidpunkt då man beslöt en samordning av de statliga företagen. Jag tror att man behöver denna samordning.

Jag har för övrigt, herr talman, i motionen 1577 ingående motiverat mitt ställningstagande, som är helt i överensstämmelse med riksdagens tidigare linje. Jag behöver därför inte utveckla mina skäl på nytt. Det är emellertid med stor tillfredsställelse jag noterar att utskottet funnit att den lösning som jag anger i min motion på Utvecklingsbolagets akuta ekonomiska problem utan tvivel är möjlig att genomföra. Jag ber kammarens ledamöter uppmärksamma detta. Ingenting motsäger att det är en rätt placering vi har fått. Som vi har hört i dag har det varit ett stort inflöde av förslag. Det är självklart att ett statligt företag inte producerar bara för andra statliga företag. LKAB:s malm går inte enbart till statliga järnverk. ASSI:s massa går heller inte enbart till statliga förädlingsindustrier. Som industriministern sade är det naturligt att man har ett statligt utvecklingsbolag när det finns privatägda, och att det då skall ligga inom koncernen och stå till förfogande. Jag tror det ger den valfrihet som uppfinnare och andra behöver.

Den lösning som jag föreslår har därtill den fördelen att den kräver mindre anslagsbeviljning av riksdagen och ingen garantiförbindelse på 12 miljoner kronor. Samtidigt ger den Utvecklingsbolaget 3 miljoner kronor mer i rörelsemedel än den väg som Kungl. Maj:t anvisar.

Jag vill understryka att det förslag, som reservanterna i moderata samlingspartiet framför, på intet sätt uppfyller det krav man har rätt att ställa. Deras förslag är ett sätt att ekonomiskt försvaga Utvecklingsbolaget.

Nu skulle jag bara yrka bifall till min motion, men för att göra det formellt riktigt skall jag läsa upp yrkandet här.

Jag yrkar att riksdagen

a) med bifall till motionen 1971:1577 i ifrågavarande del och i anledning av motionen 1971:1576 avslår propositionen 1971:139 såvitt den gäller anslag till förvärv och teckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget,

b) med bifall till motionen 1971:1577 i ifrågavarande del och i anledning av motionen 1971:1576 avslår propositionen 1971:139 såvitt den gäller bemyndigande att ställa garanti för lån till Svenska utvecklingsaktiebolaget,

c) med bifall till motionen 1971:1577 i ifrågavarande del till *Kapitaltillskott till Statsföretag AB för nyteckning av aktier i Svenska utvecklingsaktiebolaget* på tilläggsstat I till riksstaten för budgetåret 1971/72 under fonden för statens aktier anvisar ett investeringsanslag av 15 000 000 kronor samt beslutar att aktierna skall tecknas till en överkurs på 50 procent,

d) avslår motionen 1971:1576 i vad avser utredning om Svenska utvecklingsaktiebolaget.

Herr talman! Här skulle jag sluta, men det har inträffat någonting i debatten som jag är ytterst tacksam för. Herr Turesson talade om en viss brevväxling mellan Gunnar Svärd och mig. Och det har varit alldeles självklart att jag i den debatt som har förekommit inte velat gå i någon

som helst polemik i tidningar, då JK haft ärendet under utredning. Men förhållandet är följande:

I skrivelse den 9 mars 1971 till JK omtalar industridepartementet vissa ekonomiska transaktioner som gjorts av förenade fabriksverken – FFV. Industridepartementet önskade främst få klarlagt gränserna för ett affärsdrivande verks handlande, och det var tre punkter som berördes:

1. Lån till SMT.
2. Lån till Ka-Fa Kyl.
3. Borgensförbindelse för United Stirling.

FFV har i sitt yttrande hänvisat till att verket i varje fråga antingen fått Kungl. Maj:ts och riksdagens beslut i ärendet eller haft kontakt med vederbörande departement. Man anser sig i sistnämnda fall ha anmält frågorna och därmed ha fått ett underhandsgodkännande.

I detta sammanhang har FFV i sitt yttrande särskilt framhållit min ställning som statssekreterare först i försvarsdepartementet och senare i industridepartementet och hänvisat till de kontakter FFV:s generaldirektör haft med mig. FFV har även dokumenterat dessa kontakter genom att delge dels viss underhandskorrespondens till generaldirektör Svärd från mig, dels en förtrolig PM till vissa statsråd av den 24 juni och ett sammandrag av ett samtal som jag haft med generaldirektör Svärd den 28 juni 1968 med kommentarer till detta samtal.

Det är en självklarhet att det ständigt och jämt förekommer underhandskontakter mellan departement och myndigheter och att sådana kontakter i stor utsträckning sker mellan ifrågavarande statssekreterare och generaldirektör.

I sitt yttrande tycks FFV genom sin framställning vilja ge det intrycket, att underhandskontakter även ägt rum i de tre fall som föranlett industridepartementets skrivelse till JK. Så är emellertid inte förhållandet, och den dokumentation som FFV lämnat visar heller inte på existensen av sådana kontakter. Det kan vem som helst som läser JK:s yttrande avgöra.

Den nämnda PM:en daterar sig från den 24 juni 1968 och utgör en del av underlaget för regeringens beslut i SMT-ärendet. PM:n grundade sig på sakuppgifter från FFV, varför verkets generaldirektör enligt min uppfattning borde få del av sammanställningen. Sammandraget av mitt samtal med generaldirektör Svärd med kommentarer översändes till denne bl. a. för att få bekräftat sammandragets riktighet. SMT-affären var av stor betydelse.

Jag vill erinra om att riksdagen 1968 hade beslutat att lägga ned centrala flygverkstaden i Västerås, vilket berörde 900 människor. Statsutskottet hade i samband med nedläggningsbeslutet mycket starkt uttalat att allt skulle göras för att skaffa ersättningssysselsättning. Det är självklart att alla ansträngningar gjordes för att uppfylla vad riksdagen beslutat.

Dessa ansträngningar resulterade i att FFV den 19 juni 1968 föreslog förvärv av Köpings mekaniska verkstad, Thörns och Aldells. Kungl. Maj:ten gav i beslut den 28 juni 1968 FFV i uppdrag att förvärva dessa bolag som sedermera bildade SMT.

Därefter pågick förhandlingar med säljarna av dessa bolag till dess

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

köpeavtal ingicks beträffande Köpings mekaniska verkstad och Aldells den 20 september och beträffande Thörns den 23 september 1968. Herr Turesson återgav här ett brev som är daterat den 9 juli 1968 och således skrivet efter det att regeringen hade fattat sitt beslut i förvärvsfrågan den 28 juni 1968. Herr Turesson kunde självfallet inte veta när Kungl. Maj:t hade fattat sitt beslut, men brevet grundar sig alltså på regeringsbeslutet. Det hade uppstått en del svårigheter i förhandlingarna, och brevet understryker angelägenheten av att förhandlingarna med samtliga tre företag slutförs i enlighet med regeringens intentioner och att uppkomna svårigheter övervinns, inte minst för att tillfredsställa de krav som riksdagen själv uppställt.

Det är således helt klart att förvärven av de tre företagen skedde med Kungl. Maj:ts fulla vetskap, och detta har heller inte ifrågasatts, varför FFV:s yttrande i detta avseende helt saknar relevans.

Det var efter detta som vissa lån beviljades dels till SMT, dels till KA-FAKyl. Dessutom lämnades en borgensförbindelse till United Stirling. De lämnade lånen har icke i något sammanhang tagits upp i departementet eller omnämnts för mig och har heller inte omnämnts i FFV:s yttrande. Inte heller borgensförbindelsen har tagits upp med departementet. Den har mig veterligt heller aldrig omnämnts för mig. FFV har inte heller sagt detta i sitt yttrande. Existensen av denna borgensförbindelse kom till min kännedom först i slutet av 1970.

Jag kan också nämna att vid samtal med generaldirektören i mars 1971 sade han klart ut att han icke har gjort detta, och det står också i JK:s uttalande.

Herr talman! Jag hade inte tänkt och har tidigare inte haft möjligheter att säga vad jag nu sagt, och jag har inte heller velat tala om det i pressen, men jag är tacksam mot herr Turesson för att jag nu har fått detta tillfälle. Herr Turesson kunde självfallet inte veta att Kungl. Maj:t redan hade fattat beslut när jag skrev mitt brev.

Herr TURESSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Herr Olhede sade att jag självfallet inte kunde känna till de faktiska förhållanden som herr Olhede nu har informerat riksdagen om. Nej, det kunde jag naturligtvis inte, eftersom JK uppenbarligen inte heller visste någonting. JK har ju påtalat det förhållande som jag tidigare i dag betecknade som ministerstyre och då bl. a. sagt följande: "Även om samtycke under hand lämnats i förväg av någon departementstjänsteman, då närmast statssekreteraren, är det emellertid av flera skäl uppenbart att ett sådant besked inte kan ersätta ett beslut av Kungl. Maj:t och än mindre ett avgörande av riksdagen."

Det är ganska uppseendeväckande om det förhåller sig på det sätt som herr Olhede säger — och jag kan inte bestrida det — att Kungl. Maj:t redan ungefär tio dagar innan "vännen Sven-Göran" skrev sitt privatbrev till "Broder Gunnar" hade fattat beslut om förvärvet. Jag frågar mig än en gång: Varför visste inte JK det, när JK gjorde sin utredning och tog ställning i frågan?

Och varför gick det inte från statssekreteraren en korrekt ämbetsskrivelse till generaldirektören i förenade fabriksverken i stället för det som

jag tillät mig beteckna som litet slarvigt privatbrev? Hur är det för övrigt med ett likadant privatbrev av den 18 juni 1968 med följande förtroliga meddelande: .

”Broder!

Tack för brev om Ljungbers. Jag anser affären vara riktig. Du kan köpa.

— — —

Hälsningar

Vännen Sven-Göran.”

Menar herr Olhede att det förelåg ett formellt regeringsbeslut i enlighet med regeringsformen också innan herr Olhede skrev det brevet? Varför i så fall uttrycka sig med orden: ”Jag anser affären vara riktig. Du kan köpa.” Det är ju en ganska uppseendeväckande form för ett som herr Olhede menar officiellt besked från kanslihuset om ett regeringsbeslut.

Herr OLHEDE (s) kort genmäle:

Herr talman! Herr Turesson citerar JK:s generella uttalanden. Om man läser hela skriften skall man finna att JK understryker att det inte finns några som helst skrivelser som bekräftar detta.

Jag skall tala om för herr Turesson hur det ligger till med Linson Instrument. Underhandskontakter mellan en generaldirektör och verket kan naturligtvis ske per telefon eller genom korta skriftliga meddelanden. När jag av Gunnar Svärd hade fått presentationen av detta projekt på sjukvårdsområdet bedömde jag det vara riktigt att köpa. Man hade dessutom angivit att det fanns vissa möjligheter att förlägga tillverkningen till Norrland. I brevet av den 18 juni 1969 sades det att det var en lämplighetsfråga, huruvida FFV direkt eller SMT skulle göra förvärvet. Nu inköptes, herr Turesson, Linson Instrument av SMT efter beslut av detta aktiebolags styrelse. Helt följdriktigt underställdes därför inte detta ärende departementet. Om FFV avsett att göra förvärvet skulle FFV ha inkommit med en formell framställning till Kungl. Maj:t. Det är de riktiga förhållandena.

Herr TURESSON (m) kort genmäle:

Herr talman! Mot bakgrund av det bollande med data och bokstavs-förkortningar som förekommer i detta ärende, den oklarhet som föreligger och de missuppfattningar som måhända också kan föreligga måste väl mitt krav på en parlamentarisk utredning för att vinna klarhet i förhållandena te sig utomordentligt angeläget.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Det är ju en stund sedan jag lämnade interpellationssvaren. Debatten har omfattat ett mycket brett register, men låt mig bemöta talarna i den ordning jag besvarade deras interpellationer.

Jag vill först till herr Dahlén säga att jag är förvånad över att han är överraskad av mitt svar. Herr Dahlén ställde från folkpartiets kongress en fråga till mig av nästan exakt den ordalydelse som sedan återkommer i hans interpellation. Jag svarade omedelbart via en pressekreterare — om jag uppfattade det rätt — hos folkpartiet att jag av skäl som jag anförde inte var beredd att tillkalla en sådan parlamentarisk utredning. Skälen är

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

desamma nu. Vi har en granskning i vedertagen ordning av bl. a. de affärsdrivande verken. Förra industriministern har med hänsyn till handläggningen av vissa lånetransaktioner som här kommit upp till debatt överlämnat till JK att bedöma om dessa var av sådan karaktär att de kunde föranleda en anmärkning. JK har lämnat sitt besked.

När det sägs att regeringen har kommit in i vissa av de transaktioner som har förevarit, så har vi ju den granskning av det konstitutionella ansvar som vilar på regeringens ledamöter, och det bör väl få bli den granskning som kan ske i konstitutionsutskottet. Eller underskattar herr Dahln både JK och konstitutionsutskottet?

Vi har för de statliga företagens vidkommande en revisionsgranskning som jag anfört i mitt svar. Några av revisorerna utses av riksgäldskontoret. Vi har dessutom gått längre genom att utse 18 riksdagsmän som vid Statsföretags bolagsstämma eller i den ordning som Statsföretag bjuder tillfälle till får diskutera vad som försiggår inom de statliga företagen. Det har jag för min del — det har jag sagt i mitt svar — ansett vara tillfredsställande, och därför har jag heller inte anledning att ändra uppfattning, inte ens när herr Dahln tar till litet starka ord, när han kommer upp i talarstolen.

Herr Häll som jag svarade i en helt annan fråga har naturligtvis rätt när han säger att visst måste det ligga ett ansvar på staten och då också på de statliga företagen gentemot de kommuner i vilka dessa verksamheter är förlagda. Självfallet står möjligheter till bistånd till lokaliseringar av företag eller till andra åtgärder till förfogande, inte minst i de här kommunerna.

Men herr Häll drar upp en rad av exempel på åtgärder som skulle kunna vidtas av statliga företag eller av andra. Om jag minns rätt återfanns inget av dessa exempel i interpellationen. De kommer för mig som nya sådana. Jag har därför svårt att gå in i en granskning av vad som kan vara rimligt av det som herr Häll har sagt. Vad jag kan lova är, eftersom jag anser att det finns all anledning att se på en del av de exempel som herr Häll har anfört, att vi skall göra det, och då också begära in vissa besked från de myndigheter och de institutioner, som skulle kunna vara med om att vidta åtgärder i den riktning som herr Häll har talat om.

Låt mig bara allmänt säga att jag har en mycket klar bild av situationen i Gällivare—Malmberget liksom i Kiruna, eftersom jag för något år sedan påtog mig ett uppdrag åt inrikesminister Holmqvist som innebar frågan om att bygga upp servicesamhällen. Jag hade ju alldeles speciell anledning att diskutera med kommunalmännen i Gällivare—Malmberget om de problem som man där hade. Jag tar upp det, därför att jag vill kort säga, att jag tror att det viktigaste är differentieringen av näringslivet inom kommunerna i malmområdet, en differentiering som framför allt ger möjligheter till arbete åt kvinnlig arbetskraft. Jag har vid åtskilliga tillfällen påpekat, att en speciell utredning i Gällivare—Malmberget visade att det i kommunen fanns ca 2 300 kvinnor som önskade förvärvsarbete men inte kunde få något.

Detta säger jag också därför att man i den debatt som har förevarit tidigare bl. a. har tagit upp några lokaliseringspolitiska exempel. Herr

Hovhammar slog sig för bröstet och sade, att han glädde sig över att han tillsammans med näringsutskottet i övrigt hade medverkat till ett slopande av projektet med en skidfabrik i Boden. Jag skall inte frånta näringsutskottet ett glädjeämne. Att jag säger det i detta sammanhang beror på att vi, när vi var ute och sökte efter ett rimligt lokaliseringsobjekt till Gällivare, hade framför oss bl. a. möjligheten till flyttning av det statliga tvätteriet från Boden till Gällivare just för att klara en del av sysselsättningsproblemen för kvinnorna där uppe.

Men om man skulle göra något sådant, skulle man ju ställa Boden inför svårigheter. Vi hade dock den uppfattningen att det ändå skulle vara möjligt att lättare kunna klara en lokalisering till Boden från Mellansverige eller södra Sverige än till Gällivare—Malmberget. Då förde vi diskussionen om skidfabriken. Nu skall jag försöka undvika att dra upp en mängd talare, som har specialintressen på området. Jag lämnar bara en redovisning.

Det fanns nämligen ett företag i Mellansverige, som hade en skidfabrik i en liten stad. I denna stad visste vi att Volvo skulle etablera en företagsverksamhet, som så småningom skulle ge mellan 600 och 800 sysselsättningsplatser. Det skulle inte vara så farligt enligt vår uppfattning att köpa in en del av det företag med skidfabrik som jag först nämnde och flytta det från den lilla staden, som ändå skulle få ett utomordentligt tillskott, upp till Boden, där företaget så väl behövdes.

Det uppstod en irriterad debatt i landet. Skäl fanns för och skäl fanns mot. Tiden gick, och vi kom inte till någon uppgörelse med det företag med vilket vi förhandlade. Vi bestämde oss så småningom för att slopa denna tanke. Men vad som har inträffat under tiden är enligt de uppgifter som jag har fått att man i Finland har bestämt sig för att bygga två nya skidfabriker för den nordiska marknad på vilken vi hade tänkt få avsättning för de produkter som skulle tillverkas i Boden.

Detta är ett exempel på de svårigheter som man möter, när man skall gripa sig an med lokaliseringsproblemen och försöka flytta sysselsättning från Mellansverige eller södra Sverige till det Norrland som så väl behöver den. Men som sagt, herr Hovhammar, jag skall inte frånta herr Hovhammar eller andra glädjeämnet, om det finns något. Om det kanske blir litet smolk i bägaren sedan jag har talat om detta, missunnar jag inte någon det.

Herr Burenstam Linder, som var den som sedan kom i tur för svar, började raljant med att tala om att vad som har inträffat i Statsföretag är inte minst en omsättning av personer. Ja, herr Burenstam Linder, vi har nästan nått upp till moderata samlingspartiets ledarbyten. Om det nu var ett kvalifikationstal som herr Burenstam Linder höll för nästa svängdörrsattraktion, skulle jag nog, om jag var med bland dem som skulle välja, vara en liten aning betänksam inför herr Burenstam Linder. Herr Burenstam Linder börjar med en deklaration och frågar sedan: Är det då verkligen nödvändigt att tala om Götaverken? Vad är det för mening med att ställa upp Götaverken mot Uddevallavarvet och andra företag? Det är inte så man skall driva en debatt och diskutera de här frågorna, säger herr Burenstam Linder inledningsvis.

Men vad gör han sedan och vilken blir debattekniken? Jo, han tar i

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

detalj upp en rad statliga verksamheter och riktar kritik mot en del förhållanden och saker som händer inom dessa företag. Han gör heller inget försök till balansering och objektiv redovisning av vad de statliga företagen – Vattenfall, LKAB, ASSI, Tobaksbolaget och andra, som jag tidigare har nämnt – ändock betyder för svenskt näringsliv.

Jag tänker inte bemöta herr Burenstam Linder på var och en av dessa punkter. Jag har bara sagt att vi i det konjunkturläge där vi nu befinner oss må med lika mått mäta statliga, privata och kooperativa företag, med de svårigheter som inträffar inom varje ägarkategori, men också undersöka hur vi skall kunna hjälpa dem att komma ur svårigheterna. Vi är självfallet beredda att från samhällets sida lämna en medverkan till åtskilliga av de privata företagen i form av hjälp till självhjälp för att klara dem ur svårigheterna och åstadkomma en mera tryggad sysselsättning för alla dem som är anställda där. Jag kan försäkra herr Burenstam Linder att när jag är ute och talar med anställda i dessa företag och med företagarna slår de sannerligen inte ifrån sig med båda händerna, utan de är beredda att ingå i en saklig debatt och prövning av de åtgärder som kan vidtas.

Jag redovisade i mitt inledande anförande att vi har genomfört vissa branschundersökningar och att andra pågår. Ur dessa undersökningar försöker vi hämta kunskaper om på vilket sätt vi skall kunna gå in i åtskilliga branscher för att hjälpa företagen ur deras bekymmersamma läge.

Herr Burenstam Linder vet mycket litet vad han säger när han gör gällande att jag när jag talar ute på fältet eller i andra sammanhang försöker framställa situationen så, att det inte är så farligt för de statliga bolagen eller för de privata företagen. Jag svarar då att herr Burenstam Linder i det ögonblicket inte vet vad han talar om. För inte så länge sedan var jag i Kalmar för att där redovisa – även för de anställda vid det statliga KVAB – den lösning på problemet som vi ansåg vara den utväg som var mest lämplig, nämligen att lägga ner KVAB och medverka till lokaliseringen av ett Volvoföretag till Kalmar.

Jag är medveten om att det inte bara väcker glädje när man förklarar för de anställda vid statliga företag att vår uppgift är att så långt som möjligt klara sysselsättningen i en så lönsam verksamhet som möjligt. Även om det sker genom en övergång från statlig verksamhet till en privat, tror jag att jag vågar säga att vi vinner förståelse även hos de anställda vid de statliga företagen. Samma sak är det när vi som herr Olhede sade etablerar ett företag i Nykroppa i Värmland, där ett privat företag lägger ned en betydande del av sin verksamhet: det väcker heller ingen uppmärksamhet. Men jag är övertygad om att det väcker glädje hos dem i den orten, som vi kan bereda en anställning. De frågar heller inte efter om det gäller statlig eller privat verksamhet, utan de ser endast till den sysselsättning som de hoppas skall bli tryggad genom de åtgärder, som vi från samhällets sida vidtar.

Borde det inte vara möjligt att på det sättet mötas – det var den frågan jag ställde i mitt inledande anförande – utan att ha skyggappar för ögonen. Av det uttalande som herr Burenstam Linder har gjort förstår jag att jag kommer att få svårt att vinna förståelse hos honom, därför att han säger att han har en annan uppfattning. Han tycker att näringslivet

skall drivas i enskild regi, det är grundprincipen hos honom. Jag antar att han då inte har så mycket till övers för en statlig företagsverksamhet. Det är möjligt, att han nu kommer att säga att han modifierade sitt tal under hand genom att säga att samhället skall vara garant för det enskildas bästa och att staten i ett antal fall bör kunna gå in som företagare i de områden där lokaliseringspolitiska insatser är nödvändiga. Han gör begränsningen där.

I mitt inledande anförande sade jag att jag tror, att vi står inför en nyetablering av företagsverksamheten grundad på det tekniska forsknings- och utvecklingsarbete som pågår i landet, inför verksamheter som kommer att bli ytterst kapitalkrävande och där samhällets medverkan kommer att vara oundgängligen nödvändig. Jag har haft samtal med företagare inom den petrokemiska industrin, jag har brev från ledare av stora företag, vilka ifrågasatt om inte staten borde gå in i företag och köpa en del av aktierna — de har inte angett mängden — för att, som de säger, åstadkomma en större stabilitet i den ägargrupp som finns inom de företag de åberopar.

Jag tror att här framkommer något av ett nytänkande på åtskilliga områden, inte minst inom företagarvärlden, där man inte är så rädd för ett samarbete med staten — i vissa fall heller inte rädd för ett statligt engagemang i form av företagsetablering som sträcker sig längre än dit det kommit i dag.

Jag får finna mig i herr Burenstam Linders principiella uppfattning. Socialdemokratin har en annan uppfattning, och jag tror att vi kommer att få ett ganska omfattande stöd ute i landet för den uppfattning vi företräder; den är inriktad på att tillvarata landets naturtillgångar och resurser i så lönsamma verksamheter som möjligt.

När herr Burenstam Linder nu rasar mot detta med AP-fondernas användning för investeringar i näringslivet och förmenar att vi inte tagit avstånd från en del tankegångar, som självfallet medlemmar av ett socialdemokratiskt parti kan ha, skulle jag vilja säga att här får väl ändå den praktiska politiken tala. Socialdemokratin i ledningen under flera årtionden har kunnat följas av det svenska folket, dess politik är känd och också bedömd. Resultaten får tala för sig själva. När det gäller AP-fondernas användning skulle jag, om jag vore företagare, säga att det var ett värdefullt uttalande från LO. Man är beredd att ställa löntagarnas pengar till förfogande för investeringar i näringslivet i en ökad omfattning. Jag är medveten om att man gör det med insikt om att ett befrämjande av näringslivet genom de nödvändiga investeringarna också är en garanti inte bara för den pensionsrätt som ligger i ATP-systemet utan för en vidareutveckling av vårt näringsliv och därmed också för möjligheter till en tryggad sysselsättning.

Vi får väl se i vilka former och på vilket sätt detta utspel från LO-sidan skall hanteras och genomföras. Jag hälsar det med tillfredsställelse. Vi kommer att behöva, som jag sagt, åtskilligt kapital för att klara insatserna för en fortsatt uppbyggnad av svensk industri och för att kunna behålla den topplacering som vi intar.

Herr Burenstam Linder återkommer till ett tydligen kärt ämne, eftersom han med min företrädare som industriminister har talat om

författaren Vilhelm Moberg och det här tomtbolaget. Jag kanske skall upplysa herr Burenstam Linder och kammarens ledamöter om att jag har fått ett mycket vänligt brev från Vilhelm Moberg för en kort tid sedan. Jag har inte träffat honom mer än en gång, och han återoppar sammanträffandet, som skedde utanför Systembolagets butik på Surbrunnsgatan. Kanske känner mina godtemplarvänner en viss undran och ängslan inför brevet om det skulle bli publikt. Det var emellertid vid en förbipassage vi råkade träffas, och det var innan jag blev industriminister. Nu återoppar han sammanträffandet och återkommer till frågan om sin tomt och mycket litet till tomtbolaget. Det kanske kan vara av ett visst intresse. Att Vilhelm Moberg är intresserad av tomtbolaget beror på att det äger en tomt, som ligger strax intill hans sommarstuga, om jag uppfattat det riktigt. Där inträffade något som jag inte tycker att man kan beskylla bolaget för, nämligen att det i samband med den våldsamma höststormen 1969 föll ned en hel del träd, som fanns på den intilliggande av tomtbolaget ägda tomten. De har blivit liggande. Det händer ju på åtskilliga skogstomter att man inte har hunnit med att röja undan, och det har här kommit vissa skadedjur, baggar av olika slag, och de är någon gång ofina nog att vandra från den här statsägda tomten över till författaren Vilhelm Mobergs tomt, och det tycker han nu inte om. Det är möjligt att hans inställning är helt riktig och rimlig, och därför har han och jag bestämt att vi skall träffas och reda ut den här mycket stora frågan.

Men det var kanske inte det som herr Burenstam Linder var ute efter, utan de där skrivierna om en hemlig koncern, eftersom herr Burenstam Linder ställde frågan om tomtbolaget. Ja, herr Burenstam Linder, det var så att Kreditbanken på sin tid hade lämnat ganska betydande krediter till Tollare pappersbruk. Det gick omkull 1964, driften lades ned, och banken *övertog* till skyddande av sin fordran aktierna i bolaget. Banken gjorde förlust på sitt engagemang, och efter rörelsens avveckling fanns i bolaget kvar ett ganska stort och välbeläget markområde i Tollare. Det visade sig vara svårt att realisera marken med tillhörande fastigheter, och banken beslöt att låta bolaget vara kvar till dess att ett mera gynnsamt resultat kunde uppnås, och eftersom bruksrörelsen lagts ned ändrades bolagets namn till AB Credentia.

Jag skall inte alltför mycket fördjupa mig i historiken, därför att den har varit publicerad. Men i korthet innebär den att aktierna så småningom övergick från Credentia till ASSI och Tobaksbolaget, och Alfatomter kom in i bilden. De såldes längre fram till pensionskassan för Svenska tobaksaktiebolagets förvaltningspersonals understödsförening. Och Kreditbanken har så småningom också avstått från sin villkorliga fordran på Credentia med undantag för ett mindre belopp, några tusental kronor.

Ja, det är bakgrunden. Man hade tillskapat ett s. k. femtusenkronorsbolag, som sedan fick ta över de här tomterna, eftersom banken inte hade rätt att stå som ägare liksom inte heller Tobaksbolaget och ASSI. Märkvärdigare är inte den här historien, som herr Burenstam Linder tycker att han skall göra ett stort nummer av.

Sedan diskuterade herr Burenstam Linder Statsföretags bokslut 1971.

Vore det inte rimligt att avvakta bokslutet i dess slutgiltiga skick, innan vi går in på en realgranskning av vad som förevarit under 1971? De uppgifter som herr Burenstam Linder tagit fram är väl inte alldeles korrekta, åtminstone inte i alla delar. Enligt Statsföretags delårsrapport för 1971 ökade antalet anställda med 1 150, trots inskränkningar i Kalmar verkstads AB med 350. Jag säger inte att det är ett bra resultat, men jag tycker att det kan vara rimligt att få läsa den siffran ur delårsrapporten, eftersom jag inte hörde den nämnas av herr Burenstam Linder. Men jag tycker som sagt, att det vore rimligare att få avvakta den slutgiltiga rapporten för en diskussion om vad som har förevarit.

Bolaget David Sverker som herr Burenstam Linder också ägnade sig åt var ett tillfälligt företag som enligt den kommunike av den 16 september 1969 tillkom såsom ett temporärt förvaltningsbolag för att förbereda det statliga förvaltningsbolaget så att detta kunde börja fungera den 1 januari 1970, om riksdagen gav sitt bifall därtill.

Självfallet var de tre personer som då fanns i styrelsen för detta bolag införstådda med det personliga ansvar och självfallet också den personliga risk som de tog genom den lånetransaktion som möjliggjorde den verksamhet som måste bedrivas under de tre månader fram till årsskiftet då det nya statliga förvaltningsbolaget skulle träda i funktion.

Herr Burenstam Linder har sedan tagit upp några av de åtgärder som har vidtagits av den förutvarande industriministern, och jag vill bara göra den kommentaren att statsrådet Wickman överlämnade handlingarna till JK för att få högsta auktoritativa bedömning av vad som hade förevarit.

Herr talman! Till herr Sjönell behöver jag kanske inte säga så mycket. Han har varit litet kritisk mot mitt svar, även om han till att börja med uppfattade det som positivt. Men jag har i svaret beträffande Investeringsbanken velat framhålla att banken ställer sig öppen för en medverkan till lån också till de mindre och medelstora företagen och vill utöka denna sin verksamhet.

Herr Sjönell frågar mig: Hur många krediter har det nya företag som Investeringsbanken skapat tillsammans med Sparbankernas bank, Svensk företagsgaranti AB gett? Jag skall då ställa en motfråga till herr Sjönell: Hur många har sökt lån? Jag skrev nämligen i mitt svar att jag sedan jag lämnat dessa uppgifter såg det som en viktig uppgift inte minst för den organisation som herr Sjönell företräder att lämna sakliga uppgifter om de lånemöjligheter som här beretts, ty det är praktiskt taget inte några företag som har sökt lån via detta nya institut. Jag hade tillfälle att vara tillsammans med direktör Callans i Investeringsbanken vid en företagareträff nere i Skaraborgs län där han redovisade dessa lånemöjligheter och frågade de representanter för gruppen mindre och medelstora företagare som fanns närvarande varför man inte vänt sig till Investeringsbanken eller till detta nya institut med sina önskemål om lån. Sedan har jag tagit tillfället i akt och vid nya sammanträffanden i andra län efterhört hur mycket upplysningar om dessa lånemöjligheter, om de förslag till statligt lagerökningsbidrag som vi visste skulle beslutas av riksdagen, som hade lämnats från organisationerna för de mindre och medelstora företagen eller hur mycket upplysningar som hade lämnats om strukturfonden. Jag fick i regel besked att detta var för de flesta någonting nytt och att de

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

inte visste någonting därom. Har man inte inom de här organisationerna haft intresse av att sprida en saklig upplysning om vad som verkligen försiggår och vad som ställs till förfogande för inte minst de mindre och medelstora företagen? Jag kan garantera att vi kommer att lämna långtgående rent sakliga uppgifter om det här, därför att vi har ett intresse av att de mindre och medelstora företagen skall kunna klara sina problem.

Till sist vill jag beröra herr Olhedes inlägg. Det har i åtskilliga sammanhang, inte minst i pressen, gjorts gällande att det skulle vara stora motsättningar mellan den tidigare vice ordföranden, som sedan blev ordförande, i Statsföretag och den tidigare ordföranden i Statsföretag, dvs. mellan mig och herr Olhede. Jag komplimenterar gärna herr Olhede för hans anförande; i långa stycken var det utomordentligt. Hans intresse för Statsföretag har varit stort, och jag tillmäter honom åtskilliga kvalifikationer. Men det kan ändå inträffa att man på grund av organisationslösningar som beslutas och som sätts i tillämpning kommer in i en situation som är svårbemästrad, vilket inte behöver bero på personen utan just på organisationslösningen.

När den tidigare industriministern i en kommuniqué meddelade att man av principiella skäl beslutat bryta sambandet mellan statssekreterarposten i industridepartementet och ordförandeposten i Statsföretag föranledde det åtskilliga spekulationer. Låg mig bara kortfattat erinra om att företagsdelegationen i sitt betänkande hade föreslagit att i första hand ett särskilt statsråd, med uppgift att i regeringen svara för de statliga företagen, skulle vara ordförande i Statsföretags styrelse. I propositionen 121 år 1969 konstaterade emellertid departementschefen att en sådan lösning av konstitutionella skäl kunde ifrågasättas. Ett realiserande av förslaget skulle, konstaterade statsrådet, under alla förhållanden medföra påtagliga praktiska problem. Om ett statsråd som styrelseordförande deltar i ett beslut rörande bolaget, som sedan kommer under Kungl. Maj:ts prövning, känner han sig naturligtvis bunden av sitt tidigare ställningstagande och hämmas därmed i praktiken vid fullgörandet av sina åligganden som statsråd.

Som andra alternativ hade delegationen föreslagit att till ordförande skulle utses en representant för industridepartementet, som borde ha statssekreterares ställning. Som bekant var det denna lösning som beslutades. Jag vill dock fästa uppmärksamheten på hur departementschefen i propositionen 121 år 1969 föreslog att frågan om ordförandeskapet skulle lösas. Han anförde:

”Den nära kontakt som självfallet måste föreligga mellan departementet och den statliga företagsgruppen finner jag det lämpligast att åstadkomma genom att departementet på tjänstemannanivå blir företrätt i förvaltningsbolagets styrelse.” — Här sägs således inte vare sig att ordföranden skall vara verksam inom industridepartementet eller att denne skall ha statssekreterares ställning.

Orsaken till denna försiktiga skrivning torde vara att man förutsåg att vissa praktiska problem eventuellt kunde uppstå med en statssekreterare på ordförandeposten. Erfarenheten har sedan visat att försiktigheten var väl motiverad. En ordförande har i praktiken ett mycket stort inflytande

i ett bolag. Samtidigt kan det inte förnekas att en statssekreterare har ett mycket stort inflytande inom ett departement. Det visade sig sålunda relativt snart att det blev svårt att hålla isär Statsföretag och industridepartementet i en beslutsprocess.

Tanken bakom riksdagens beslut att bilda Statsföretag AB var bl. a. att samordna och effektivisera den statliga företagsgruppens verksamhet. Det gällde sålunda att renodla gränsdragningen mellan ägaransvaret, dvs. det politiska ansvaret, som ligger på industridepartementet, och företagaransvaret, som ligger på Statsföretag. Med den lösning som ordförande-frågan fått visar det sig sålunda i praktiken svårt att klart upprätthålla denna gränsdragning. Detta är ingen som helst kritik mot person utan man kan bara konstatera att den organisatoriska utformningen fick konsekvenser, som man visserligen måhända vagt hade anat men som svårigen kunde klart förutses.

Jag vill till sist ta upp frågan om Utvecklingsbolaget. Herr Olhede säger i sin motion att han anser att en sådan åtgärd som att skilja Utvecklingsbolaget från Statsföretag står i strid med vad riksdagen beslöt i anledning av propositionen 121 våren 1969. Jag delar inte denna herr Olhedes uppfattning. Riksdagsbeslutet måste rimligen tolkas så att förvaltningsbolagets ledning skulle kunna ta initiativ till organisatoriska förändringar. Jag vill återigen erinra om att statsutskottet uttalade att frågan om den lämpliga organisationen oavlåtligt bör vara föremål för överväganden inom förvaltningsbolagets ledning samt att å andra sidan riksdagen naturligtvis skall hållas väl underrättad om och i vederbörlig ordning ta ställning till sådana förslag.

Jag accepterar att herr Olhede i dessa sammanhang har en annan uppfattning än jag i sakfrågan, men jag accepterar inte herr Olhedes uppfattning att det förslag som riksdagen i denna fråga skall ta ställning till strider vare sig mot den principiella innebörden i propositionen 121 år 1969 eller mot riksdagsbeslutet i anledning därav. Herr Olhede har lämnat en dörr på glänt: han anser att det, om det finns starka sakska-
l, ibland kan bli nödvändigt med organisationsförändringar. Låt mig få upprepa de två starka sakska-
l som föreligger.

1. Statsföretags begränsade finansiella resurser under de närmaste åren. De är enligt Statsföretags mening så begränsade att de inte medger ett uppfyllande av gällande målsättning för Utvecklingsbolaget. Men det är denna som jag menar att det är nödvändigt att slå vakt om, så att vi möjliggör Utvecklingsbolagets verksamhet i all den omfattning som vi har avsett.

2. Utvecklingsbolaget har fått en växande mängd produkter från källor utanför Statsföretagsgruppen, företrädesvis från mindre och medelstora företag, enskilda uppfinnare, forskare och andra personer. Enligt min mening bör Utvecklingsbolagets karaktär av utvecklingsorgan för en så vid krets av intressenter som möjligt på allt sätt förstärkas.

Herr Olhede föreslår vidare att riksdagen skall bevilja ett kapitaltillskott på 15 miljoner kronor till Utvecklingsbolaget, förmedlat som nyemission av Statsföretag. Det är därvidlag som jag menar att vi är överens — för det första om nödvändigheten av att Utvecklingsbolaget är kvar som ett statsägt bolag och för det andra om att det är nödvändigt

med ett betydande kapitaltillskott för att klara dess uppgifter. Det är väl då också ganska så rimligt att man ser över den nödvändiga samordningen mellan de institutioner på det tekniska utvecklings- och forskningsområdet det vilka vi har tillskapat.

Jag uppmärksammade med visst intresse att herr Olhede mycket snabbt gled förbi en punkt. Han sade nämligen att STU är en institution, inte ett bolag. Men, herr Olhede, Atomenergi är ett bolag som man diskuterade vid det tidigare tillfälle då SUAB togs in i detta sammanhang, varvid man bestämde sig för att hålla SUAB utanför. Jag tror också att detta var riktigt. Jag har haft tillfälle att besöka detta företag. Den fristående ställning som företaget har visar att det har kunnat ta in orderuppdrag inte bara från företag inom vårt land utan också från andra länder. Det gäller långtgående uppgifter som ger stora intäkter men som naturligtvis också ger ett utomordentligt utbyte av erfarenheter, vilka vi knappast tror att företaget skulle ha fått, om det hade varit en del av gruppen Statsföretag och hade stått under Statsföretags ledning.

Jag tror att man kan se på SUAB på samma sätt. När det nu, som jag har sagt, har till omkring 60 procent uppdrag som kommer utifrån och erbjuder samma möjligheter att betjäna Statsföretag och de statliga bolagen, så tror jag att vi har större garanti för att kunna behålla SUAB såsom ett verkligt utvecklingsbolag. Bolaget får därigenom mindre möjligheter att bli ett produktbolag med de risker detta innebär för att en del av själva utvecklingsuppgifterna, jag vill inte säga lämnas åt sidan, men får mindre betydelse och en mindre omfattning. Det är mindre risk för detta, när vi nu låter SUAB bli ett fristående bolag, med direkt insyn och kontroll från industridepartementets sida.

Under detta anförande övertog herr talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Herr Olhedes anförande skall jag kommentera på en enda punkt. Jag sade redan i mitt första anförande att jag inte diskuterar i riksdagen vad enskilda statstjänstemän har gjort, ty det hör inte hit. Men herr Olhede kommenterade en sak som inte jag men herr Turesson tagit upp, och det gav, tycker jag, ett mycket sensationellt meddelande, nämligen att köpen av SMT-bolagen hade föregåtts av ett beslut i regeringen. Detta framgår inte av fabriksverkens svar till JK, och det framkommer heller inte i JK:s egen utredning.

Jag utgår ifrån att herr Olhede på den här punkten vet vad han talar om. Därför vill jag citera vad JK säger. Fabriksverken har ju som försvar för sitt köp av de här bolagen och en del annat sagt att dispositionerna skett i fullt samförstånd med vederbörande departement och att Kungl. Maj:ts samtycke på detta sätt regelbundet inhämtats i förväg. JK säger följande: "Uppgiften att förhandsgodkännande från vederbörande departement skulle ha lämnats beträffande verkets ifrågavarande dispositioner har icke vunnit stöd av utredningen."

Herr Olhede säger att det finns ett regeringsbeslut, och det är klart att han inte kan stå här och säga detta, om det vore en felaktig uppgift. Jag

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

litar på att hans uppgift är riktig. Men då är det ju ganska märkligt att justitiekanslern inte kunnat få fram den här uppgiften. Jag går ut ifrån att justitiekanslern självfallet inte har undanhållit en sådan här uppgift. Men det visar ju att justitiekanslerns utredning inte är tillfredsställande. Det kanske finns annat som justitiekanslern inte har hittat och som borde belysas.

När nu statsrådet Johansson skall försvara att han inte vill tillsätta en parlamentarisk undersökningskommission frågar han mig, om jag inte litar på JK:s utredning. Ja, herr Olhede har ju redan visat att den inte är tillfredsställande. Kravet på en parlamentarisk undersökningskommission understryks ju genom den här debatten. Dessutom, herr Johansson, berörs ju regeringens ansvar över huvud taget inte i JK:s utredning, vilket är naturligt. Hela den sidan av saken står kvar. Att konstitutionsutskottet skulle åta sig att vid sidan av sitt övriga betungande arbete utreda det här är ju fullständigt otänkbart.

Rune Johansson lämnade alla de frågor jag ställde obesvarade. Han sade ingenting i frågan om det verkligen är så att verken skall uppfatta privatbrev som meddelande av regeringens beslut. Statsrådet Johansson sade ingenting om detta, som ju är en av de väsentliga punkterna i den här affären. Jag frågade om regeringen visste om lånen från fabriksverken till SMT under en lång tid utan att begära utredning. Inget svar. Jag frågade: Varför reagerade inte Rune Johansson i Statsföretag när han fick reda på – vilket jag förutsätter att han fick – att försvarsverken hade lånat ut pengar? Intet svar.

Jag skulle kunna fortsätta, men jag skall inte göra det, herr talman. Slutsatsen blir: det behövs verkligen en parlamentarisk undersökningskommission för att få klarhet i dessa frågor och i en rad andra. Det är ganska märkvärdigt att en person som är så inblandad i dessa transaktioner som statsrådet Johansson inte är den förste att säga: Här skall allting göras för att skapa klarhet. Debatten här visar ju att klarhet inte föreligger.

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! Omsättningen på folk, vare sig den inträffar på det ena eller det andra stället, är inte någonting som jag för min del raljerar över utan jag beklagar det, och det stämmer till eftertanke.

Det är möjligt – för att ta upp en annan fråga – att Rune Johansson och jag är helt överens om bra mycket inom den statliga företagsamheten på det sätt som han uttrycker sig för närvarande: Man skall pröva och laga efter omständigheterna och man skall mäta efter lika mått. Det är bra principer, och jag tror att jag i mitt anförande också sade det. Men jag vill också understryka att det bedrivs en annan debatt på andra håll, och jag upplever det som min skyldighet som parlamentariker att fästa uppmärksamheten på den.

Det är en debatt som inte alls mäter med lika mått. Man behöver bara läsa Aftonbladet vilken dag som helst, så kan man se den hetsjakt som där drivs på enskild företagsamhet, då man säger att den lider av både den ena och den andra allvarliga nackdelen och att man skall ha ett socialistiskt system varvid alla utvecklingens och omvandlingens avigsidor

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verksamhet, m. m.*

och nackdelar på något sätt kommer att försvinna.

Ni kan inte vara omedveten om att det drivs en sådan debatt i landet. Ni kan därför inte heller anse att det är felaktigt att från denna talarstol fästa uppmärksamheten på den och argumentera mot den. Att det bedrivs en debatt av denna typ illustreras också av en passus i det anförande som Krister Wickman höll inför de anställda i SMT, när han öppnade den fabriken för ett år sedan. Han sade att det var en skev och omedvetet styrd uppfattning att inte se en markerad skillnad mellan ett statligt och ett privat företag när det gäller möjligheterna att bedriva sysselsättningspolitik. Vi skall mäta med lika mått, det är precis riktigt, men det drabbar faktiskt en del av Era debattörer mer än det drabbar mig. Jag har — det skulle jag vilja säga till herr Olhede — alls icke retirerat i min uppfattning om privat företagsamhet eller statlig företagsamhet under intryck av de svårigheter som råder för närvarande speciellt med hänsyn till den dåliga konjunkturutvecklingen. Jag tror inte, herr Olhede och herr Johansson, att jag har hållit något anförande från denna talarstol i dessa frågor utan att starkt ha markerat att den privata företagsamheten lider av allehanda skavanker och att det därför behövs en statsmakt och att det därför behövs en god ekonomisk politik. Det har jag sagt i alla mina anföranden, och jag kunde om jag hade tid läsa upp t. ex. vad jag sade i våras när vi debatterade dessa frågor.

När det gäller hur man skall bedöma frågan om AP-fonderna har vi från moderat sida sagt att det är bra om man kan länka kapital därifrån över till företagsamheten för att få ett dynamiskt näringsliv. Men sättet är ytterst viktigt. Vi vänder oss emot tanken att man skall gå in med direkta ägarintressen eftersom vi tror att det inte skulle vara en bra metod på sikt när det gäller en löntagarvänlig och medborgarvänlig politik.

Om ni skall gå på den vägen — jag fick inte klart för mig hur statsrådet Johansson tänkte sig det — med direkt företagsinflytande via aktier, då föreslår jag att man ordnar en folkomröstning i den frågan. Det tycker jag skulle vara en alldeles riktig metod.

Ni sade en smula raljerande, herr Johansson, att jag bara hade uppehållit mig vid detaljer i det ena och det andra avseendet. Ni får gärna anse att det var detaljer jag tog upp i min granskning av verkligheten. Men Ni som är en praktisk karl och klok därtill måste väl ändå acceptera att man tar fall från verkligheten för att få stöd för den ena eller andra uppfattningen. Det var vad jag gjorde. Och om det är så detaljartat med t. ex. principerna för utförsäljning av aktier i statliga företag, varför ger Ni då inte en snabb kommentar till den fråga som jag tog upp, nämligen utförsäljningen av 25 procent av aktierna i Sonab, helt i strid med det utlåtande som Ni kommer att rösta igenom om någon tid. Inte heller finner jag att detta med Allmänna förlagets monopol är någon detalj — i så fall sysslar t. ex. riksrevisionsverket med en undersökning som också rör detaljer, och det vore väl konstigt. Verket undersöker för närvarande konsekvenserna av Allmänna förlagets verksamhet.

I stället svarar Ni på något helt annat. Ni håller en lång föreläsning för mig om Credentia och Tollare pappersbruk. Jag har inte nämnt dem. Jag bad att få svar på den fråga som Vilhelm Moberg ställde, varför Magnus Idar AB har hamnat i statlig ägo. Jag måste säga att Ni gav en något snäv

beskrivning av Vilhelm Moberg såsom en ganska futtig och egoistisk person. Jag har träffat honom mer än en gång — för övrigt inte utanför något systembolag — och jag kan tala om att han är en betydligt finare människa än han verkade vara enligt den bild Ni gav av honom.

Ni sade att vi skall vänta med bokslutet tills vi har fått reda på hur det har gått. Ja, det är utmärkt. Men koncernbidrag — och det var den konkreta fråga jag kom fram till — är någonting som man antagligen överväger i den styrelsen just nu. Jag är intresserad av att höra vad Ni tycker på den punkten.

Och slutligen detta med förenade fabriksverken och JK. Ni hänvisar till konstitutionell prövning i konstitutionsutskottet. Men jag tvivlar, precis som herr Turesson och herr Dahlén har sagt, på att klarheten på detta stadium är tillräcklig för att konstitutionsutskottet skall kunna göra den granskningen. Jag tycker därför att man skall göra som man gjorde i ett någorlunda jämförbart fall, nämligen Wennerströmaffären. Där hade man en kommission som gav det faktaunderlag som fordrades för en konstitutionell prövning. Varför inte använda samma metod i detta ärende, där Ni ju själv har varit så nära invecklad i händelsernas centrum?

Herr SJÖNELL (c) kort genmäle:

Herr talman! Det är uppenbarligen inte några större principiella skiljaktigheter mellan industriministerns och min bedömning av Investeringsbankens möjligheter — kanske också vilja — att lämna krediter på lika villkor till stora och små företag. Våra bedömningar skiljer sig framför allt i fråga om vad som är orsaken till att målsättningen inte uppfylls, och där har vi inte lyckats skapa klarhet.

Jag ställde tre frågor som jag bedömde vara av vitalt intresse för att klarlägga orsakerna. Två av dem svarade industriministern inte alls på. Det var beklagligt, ty det hade varit av stort intresse för kammaren, tror jag, att få reda på t. ex. om den tillämnade strukturfonden på något sätt kommer att hopkopplas med Investeringsbanken. Det kanske finns anledning att tro det, eftersom industriministern tog upp strukturfonden i sitt interpellationssvar om Investeringsbanken.

Den tredje frågan besvarade han med att ställa en motfråga. Jag frågade hur det hade gått med Svensk företaggaranti AB, samarbetsorganet mellan Investeringsbanken och sparbankerna, och hur många krediter det företaget hade lämnat under de gångna tre åren. Industriministern svarade med att fråga: Hur många har sökt krediter? Både statsrådet Johansson och jag vet att det är få som har sökt — jag vet inte om det ens är någon, men i varje fall är det ett mycket ringa antal. Man har då anledning att ställa frågan varför så få har sökt. Att det är få framgår av de siffror som tidigare har presenterats — bara 15 procent av Investeringsbankens kreditgivning har gått till företag med under 500 anställda. Huvudskälet som industriministern anger och som han upprepar är att småföretagen är dåligt informerade om Investeringsbanken. Han säger att man bör förbättra deras kännedom om föreliggande finansieringsmöjligheter. Jag tycker, statsrådet Johansson, att det med förlov sagt är ett lättvindigt argument, ja, jag skulle vilja säga ett svagt argument.

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Industriministern fortsätter med frågan: Har inte organisationerna haft något intresse av att informera de små företagen inom sina respektive intressesfärer om Investeringsbanken? Jag vet inte om avsikten är att på något sätt på organisationerna överföra ansvaret för att kännedom sprids bland småföretagen om att Investeringsbanken står även till deras förfogande. Jag tror inte det, men jag kan försäkra industriministern att vi åtminstone vad min organisation, Svensk industriförening, anbelangar har gjort utomordentligt ambitiösa insatser när det gäller att upplysa alla våra medlemsföretag om Investeringsbankens existens och möjligheter. Alldeles omgående sedan riksdagen tog beslutet skickade jag ut cirkulär till flera tusen småindustrier med utförlig redogörelse för Investeringsbanken. På mina många föredragsresor runt om bland småindustriidkare har jag informerat om banken, när de oroligt har frågat: Vad finns det för möjligheter att få krediter, framför allt riskbärande krediter? Och jag har då alltid talat om hur Investeringsbanken arbetar.

Det måste vara så att industriministern och jag får olika uppgifter ute bland företagen. Jag vill inte påstå eller ens antyda att småföretagen skulle tala med dubbel tunga, så att de när de talar med en representant för regeringen säger en sak och när de talar med mig säger en annan sak, men när jag har varit ute och diskuterat kreditfrågor har det funnits en påfallande god kännedom om Investeringsbanken. Man har ofta frågat mig: Varför får inte de små företagen samma möjligheter att låna i Investeringsbanken som de stora? Jag har självfallet svarat att det har de.

Jag har också i mitt tidigare anförande försökt tala om, varför enligt min uppfattning utlåningen inte har blivit så stor. Industriministern kommenterar inte den saken, och det finns inte anledning att ta upp den återigen. Men när bara 15 procent av kreditgivningen har gått till företag med under 500 anställda, då oroar det mig, statsrådet Johansson. Jag förutsätter att det borde oroa även industriministern, eftersom de mindre och medelstora företagen har en så oerhört väsentlig betydelse i vårt näringsliv. Kanske har de den allra största betydelsen om vi ser framåt mot 1970-talet, då – som industriministern säger – förmodligen stora företagsetableringar sätter i gång igen. Jag tror också det, jag är optimistisk på den punkten. De nuvarande många småindustrierna etablerades under den stora 1930-talskrisen, och jag tror att 1970-talet kommer att visa en ungefär motsvarande bild efter de svåra sysselsättningskriser som vi nu har haft. Allt flera ungdomar som saknar möjligheter till en meningsfylld sysselsättning kommer kanske att slå sig på – precis som deras fäder gjorde på 1930-talet – att starta företag. Men då, statsrådet Johansson, får det inte vara på det viset att fortfarande bara 15 procent får gå till de mindre och medelstora företagen. Investeringsbanken kommer då att ha en verklig chans och plikt att göra en näringspolitisk insats som kommer att vara av en utomordentlig betydelse. Jag tror nämligen på att Investeringsbanken – rätt skött – kan komma att bli en hörnpelare i en aktiv och meningsfylld näringspolitik under lång tid framöver.

Herr OLHEDE (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag har inga klagomål på JK:s utredning; jag vill bara än

en gång slå fast att regeringen tog sitt beslut den 28 juni, medan det brev från mig som herr Turesson citerade skrevs den 9 juli, dvs. efter det att regeringen hade fattat sitt beslut.

Herr industriministern gör en historisk beskrivning av vissa saker som har hänt i industridepartementet. Industriministern var inte där då. Jag var där då. Jag har hela den här tiden medvetet undvikit att tala om de svårigheter som fanns och som industriministern antydde. Jag tänker inte bryta den principen de sista dagarna som jag är här i riksdagen; det kanske skulle bli en alltför lång debatt.

Så till det som vi skulle diskutera, dvs. SUAB. Det är riktigt som industriministern säger, att vi principiellt inte har skilda uppfattningar när det gäller SUAB:s verksamhet. Tvärtom är det så att jag yrkar 3 miljoner mer till detta företag än vad industriministern gör. Vad jag har sagt är att jag ställer mig välvillig till omorganisationer, men det skall vara sådana som man inte kände till. 1968, då beslut togs om SUAB, var det helt klart att riksdagen visste att det tog lång tid innan det blev lönsamt. Industriministern sade att man skulle kunna gå till riksdagen och begära mer understöd. År 1969, då beslut fattades om Statsföretag, var man helt medveten om detta eftersom det behandlades i remissyttrandena.

Den ena av de två saker som industriministern tog upp var begränsade finansiella resurser, och han medger själv att mitt förslag säger ja till sådana. Den andra saken — växande mängd idéer och uppslag utanför Statsföretagssektorn — visar ju att bolagets belägenhet inte har på något sätt försämrats i det avseendet genom att det ligger under Statsföretag.

Principen att det skall vara en samordning av de statliga företagen tycker jag är väsentlig, så att vi inte kommer tillbaka till det vi startade ifrån och får en massa aktiebolag under de olika departementen igen.

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Herr Burenstam Linder ägnade Apoteksbolaget ett betydande intresse i sitt första anförande, och det ger mig anledning till några korta kommentarer. Jag är, herr talman, medveten om att kammarens tid sannerligen är hårt ansträngd. Kammaren behandlar ju nu utskottsbetänkanden som egentligen bara perifert berör Apoteksbolaget, och det enda förslag som har samband med Apoteksbolaget har vid utskottsbehandlingen lämnats helt utan erinran — det vill jag fästa herr Burenstam Linders uppmärksamhet på.

Men så till de korta kommentarerna, först beträffande frågan om motivet för att skilja ut ACO-produktionsdelen från Apoteksbolaget, alltså den fråga som behandlas i den föreliggande propositionen.

Redan i propositionen om apoteksväsendets förstatligande framhöll jag att det "från principiella synpunkter är av vikt att genomföra en åtskillnad mellan tillverkningssidan och Apoteksbolaget efter en av praktiska skäl betingad övergångstid". Vid riksdagsbehandlingen uttalades önskemål att genomförandet av denna åtskillnad borde ske så snart som möjligt, och det är just detta som är innebörden av det förslag i den föreliggande propositionen som nu tillstyrkts av utskottet.

Herr Burenstam Linder säger då att ACO-produktionen går med underskott och frågar om detta skulle vara ett motiv för åtskillnaden från

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Apoteksbolaget. Att ACO-produktionen för närvarande inte går ihop beror — låt mig betona det — framför allt på de starkt ökade lönekostnaderna genom årets avtalsuppgörelse, som slår kraftigt på ett företag av ACO:s struktur.

Detta är en sak för sig, och den kommer att rättas till. Men det väsentliga i den fråga som nu behandlas är ju att det just genom det föreliggande förslaget skapas möjligheter att mera långsiktigt på ett rationellt sätt samordna ACO-produktionen med den övriga statliga läkemedelstillverkningen.

Herr Burenstam Linder tog i sitt anförande också upp frågan om Apoteksbolagets prissättning. Jag vill i den frågan bara slå fast följande faktiska förhållande. Inte minst genom låglöneprofilen i årets avtalsrörelse fick Apoteksbolaget kraftigt höjda lönekostnader. För den treåriga avtalsperioden stiger Apoteksbolagets lönekostnader med ca 210 miljoner kronor. Här tillkommer ökningen av övriga driftkostnader med ca 10 miljoner kronor och kostnadsökningen med ca 20 miljoner kronor för att ta bort fraktavgifter i glesbygderna och för att sätta i gång en effektiv läkemedelsinformation — i båda fallen uppgifter som riksdagen har gett Apoteksbolaget.

Mot denna kostnadsökning för treårsperioden på sammanlagt ca 240 miljoner kronor står den 5-procentiga prishöjningen från september 1971 på ca 160 miljoner kronor för samma period. Återstoden av kostnadsökningen, ca 80 miljoner kronor, har bolaget räknat med att kunna klara genom rationaliseringar i förening med en prognostiserad omsättningsökning. När det gäller rationaliseringsmöjligheterna får man hela tiden hålla i minnet att avvägningar måste ske mot bolagets skyldighet att hålla en fullgod apoteksservice till allmänheten.

Konstigare än så är det inte, herr Burenstam Linder. Och när det gäller resultatet för 1971 måste man väl ändå beakta att en prishöjning för en tredjedel av året — alltså från den 1 september — inte med en gång kan helt täcka ökade lönekostnader som retroaktivt gäller för hela året 1971. Men en täckning även av dessa kostnader är för treårsperioden som helhet inkalkylerad i den nuvarande prissättningen.

Jag vill gärna påpeka för herr Burenstam Linder att det även i det gamla apotekssystemet förekom perioder med temporära underskott, beroende på bl. a. på nya löneavtal, men då som nu fick man successivt täcka in dessa kostnader genom regleringar av priserna. Jag har haft tillfälle att ta ställning till åtskilliga sådana beslut om prishöjningar under årens lopp, då det gamla systemet gällde. Skillnaden nu är väl närmast att Apoteksbolaget inom ramen för en fullgod service till allmänheten har ökade möjligheter att möta en del av kostnadsökningarna genom en rationalisering, och det framgår ju också av de siffror, som jag har nämnt här i mitt anförande.

Att ökade lönekostnader inverkar på prissättningen är väl inte så underligt. Herr Burenstam Linder kan ju fråga sina vänner i läkemedelsindustrin, som hos socialstyrelsen har begärt att få justera sina priser i produktionsledet just med de ökade lönekostnaderna som motivering.

Och låt mig, herr talman, till allra sist säga att målsättningen för Apoteksbolaget inte är några svepande löften, som herr Burenstam

Linder uttryckte det. Målsättningen för Apoteksbolaget ligger fast när det gäller såväl inköspolitiken och rationaliseringsmöjligheterna som apotekens service till allmänheten. Det sista är inte minst viktigt för glesbygderna, där en del tidigare särskilda fraktavgifter nu i enlighet med riksdagens önskemål kommer att slopas.

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! Det är mycket annorlunda tonfall som socialministern anslår nu om hur krånglig tillvaron är jämfört med de uttalanden som vi allihopa fick vänja oss vid när själva frågan om Apoteksbolagets socialiserande var uppe. Denna skillnad i tonfallet kan ju vara värd att observera, tycker jag.

Sedan är det riktigt att priserna stiger på alla möjliga varor. Men Ni har i Ert anförande i riksdagen sagt att genom Apoteksbolagets tillkomst skulle Ni få en möjlighet att hålla tillbaka prisstegringar på andra håll. Ni skulle ha en aktiv prispolitik. Men ändå har Ni tydligen nu prisstegringar inom läkemedelsindustrin. Det tycks alltså inte ha förändrat sig något på den punkten.

Däremot sker prisstegringarna inom apoteken nu snabbare än förr. Receptavgifterna, som höjdes under första halvåret 1970, slog igenom med expressfart från att tidigare, innan apoteken blev socialiserade, ha varit utsatta för en mycket långsam behandling. Dessutom gäller att de höjningar som nu är under övervägande för läkemedelsindustrin läggs på apotekens inköspriser, som är väsentligt lägre än de utförsäljningspriser på vilka man har genomfört den femprocentiga höjningen inom Apoteksbolaget.

Men det är ACO vi här egentligen skall diskutera. Apoteksbolaget kan vi komma tillbaka till i annat sammanhang, när vi har bättre tid. Och beträffande ACO tycker jag det är bra att det säljs ut. Det tror jag också att vi framhöll från många håll i debatten för något år sedan. Jag gjorde nu bara det som jag tror riktiga konstaterandet att orsaken till att omändringen nu sker precis så snabbt som vi från moderat håll ville är en helt annan än den vi önskade. Det sker nu så snabbt av den anledningen att Apoteksbolaget inte vill dras med ett bolag som man själv inte har opererat bättre med än att det nu går med 6 miljoner kronor i förlust i år. Så enkelt tror jag att det är.

Varför har man nu dessa ekonomiska besvär? Ja, det har vi hört: lönekostnaderna har stigit. Det var också orsaken till att Apoteksbolaget har gått så pass skralt som det gjort. Det är precis vad jag anat. Det system Ni vill införa är inte speciellt löntagarvänligt. Det är inte så rationellt att lönerna verkligen kan få stiga utan att det blir mycket kraftiga prishöjningar och dessutom antagligen skatteökningar för att via sjukkassan finansiera det som måste klaras av.

Det är en oerhörd skillnad mellan hur Ni nu uttrycker Er och hur Ni uttryckte Er för ett år sedan, herr statsråd!

Herr socialministern ASPLING:

Herr talman! Jag skall inte betygsätta tonfallen här i debatten, men jag hade en stark känsla av att herr Burenstam Linder i sitt senaste inlägg

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

var väsentligt försiktigare än tidigare när det gällde att komma med påståenden. Jag har haft anledning att redovisa de faktiska förhållandena, och jag har gått upp i debatten för att få dem fastslagna i protokollet.

Herr BURENSTAM LINDER (m) kort genmäle:

Herr talman! Det som statsrådet nu kallar för faktiska förhållanden kände jag väl till. De står ju i Apoteksbolagets egen tidning Apostrofen. Det är inga nyheter. Frågan är hur man skall tolka dessa saker.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! I sitt senaste anförande förnekade herr Dahlén inte att vi har en väl utbyggd kontroll- och granskningsorganisation på hela det område som vi nu behandlar. Herr Dahlén gick nu över till att säga att den granskning som konstitutionsutskottet har rätt att göra — jag skulle också vilja säga skyldighet att göra — blir svår att genomföra därför att den innebär en arbetsbelastning. Men om man nu i KU tillmäter denna sak så stor betydelse, så får man väl också se till att man lägger upp sin verksamhet på rätt sätt.

Vidare tycker jag det är litet beklagligt att herr Dahlén inte tilltror revisorerna i företagen kapacitet nog att göra en bedömning av vad som är rätt och riktigt i de beslut som fattas av exempelvis Statsföretags styrelse. Revisorerna har tillgång till alla protokoll, och därmed har de möjligheter att göra en fullständig granskning.

Sedan tyckte herr Burenstam Linder att mina principiella uttalanden i vissa delar var bra. Men han säger å andra sidan att det förs en annan debatt här i landet. Javisst, vi har en fri och öppen debatt. Men jag upprepar min fråga: Är det inte vad vi genomför och kan mäta på det samhällsekonomiska och samhällspolitiska området som ändå måste få tala för vad de partier som står bakom besluten anser och vad de gör?

Beträffande AP-fonderna är det väl inte så märkligt om jag inte försöker redovisa hur man skall gå till väga för att effektuera de önskemål som framställs i LO:s skrivelse. Problemen är under övervägande — de tål att diskutera — och vi får återkomma till dem. Men jag upprepar att inte minst de mindre och medelstora företagen — vi har i departementet bl. a. en framställning från delegationen för de mindre och medelstora företagen om ett speciellt investeringsinstitut för att få fram riskvilligt kapital till just dessa företag — här kanske kan få tillgång till det kapital de efterfrågar. Jag har ingen bestämd uppfattning om det i dag.

Sedan till Vilhelm Mobergs brev. Jag har inte försökt framställa Vilhelm Moberg som någon futtig man. Han är smålänning, och det säger mig tillräckligt. Dessutom är han en god författare och trevlig person så långt jag känner honom efter ett sammanträffande och ett mycket vänligt och trivsamt brev. Jag gläder mig åt beskedet, som jag har fått i dag från honom, att vi skall få tillfälle att träffas och diskutera också den speciella angelägenhet, om vilken han skrivit och som herr Burenstam Linder två gånger fäst uppmärksamheten på genom att tala om den i riksdagen.

Om strukturfonden sammankopplas med Investeringsbanken, herr Sjönell, är det i dag för tidigt att säga någonting om. Det skall inte uteslutas, men det är föremål för diskussion. Vi är ännu inte klara. Vi

kommer att presentera vårt förslag i den proposition som framläggs i början av nästa år.

Till herr Olhede vill jag säga att vi ju, som här har framhållits, egentligen inte har några divergerande meningar i fråga om SUAB. Det skall vara kvar som statligt företag, och vi skall se till att det får pengar. Jag har observerat skrivningen i herr Olhedes motion. Han talar där om att det nu tas ett steg bort från en grundläggande princip med motiveringen att Utvecklingsbolaget inte beräknas bli lönsamt förrän på sikt. Herr Olhede fortsätter: "Det finns fler företag än Utvecklingsbolaget som i företagsekonomisk mening inte är lönsamma. Tas nu detta steg kan man befara att ytterligare företag opereras bort från Statsföretagsgruppen. Statsföretag tillkom för att *lösa* viktiga problem, inte för att *avskaffa* dem."

Herr talman! Denna skrivning ger intrycket att vi för att underlätta för Statsföretag att föra debatten om vad som är lönsamt och inte lönsamt, flyttar ut Utvecklingsbolaget ur Statsföretag; det skall inte behöva belasta Statsföretags budget. Men det är ju precis samma ståndpunkt som herr Olhede intar. Han anser inte heller att det skall behöva belasta Statsföretags budget, eftersom han föreslår att ett kapitaltillskott i särskild ordning skall ställas till SUAB:s förfogande. Då är det ju inte mycket som skiljer. Jag ser det som ändamålsenligt att flytta ut Utvecklingsbolaget med hänsyn till samordning och av en rad andra skäl som jag redovisat. Jag är inte böjd att så hålla på principerna att jag inte tycker att man kan göra en bedömning, och om man vid den bedömningen kommer fram till att det är ändamålsenligt med hänsyn till funktionen att man företar en förändring, då bör man också kunna göra den.

Herr DAHLÉN (fp) kort genmäle:

Herr talman! Jag noterar att statsrådet inte ens nu i detta sitt tredje anförande tar upp frågan vilken roll han har spelat i Statsföretags styrelse när de av riksrevisionsverket och justitiekanslern så hårt kritiserade affärerna föredragits. En undersökningskommission bör alltså ta upp även den sidan av saken.

Sedan säger herr statsrådet att konstitutionsutskottets granskning har vi ju. Jag kan upplysa statsrådet Johansson om att konstitutionsutskottet avvisade möjligheten att i dechargearbetet i år undersöka om riksdagen kan få ett rättvisare beslutsunderlag när det gäller affärsverken. Man hade inte resurser. Så där gick den trösten.

Vidare säger statsrådet Johansson: Ja, men vi har ju revisorer i de statliga bolagen. Herr Johansson, de är inte till för att göra en granskning av statsrådets ansvar.

JK:s undersökning går icke att trösta sig med. JK undersöker inte om hans egna arbetsgivare, dvs. statsråden, har skött sig eller ej.

Statsrådets ansvar är något som i främsta rummet angår riksdagen. Det finns inget organ som kan göra detta, om man inte tillsätter en speciell kommission. Det är detta regeringen med herr Johansson i spetsen vägrar att gå med på.

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Herr OLHEDE (s) kort genmäle:

Herr talman! Jag vill bara konstatera att det är helt riktigt som industriministern säger att vi har olika uppfattning beträffande ändamåls-
enligheten med förflyttningen. Det är för mig självklart att de statliga
företagen skall koordineras och samverka. Det är där vi skiljer oss. Annars
är vi eniga om de andra sakerna.

Herr industriministern JOHANSSON:

Herr talman! Endast kort till herr Dahln.

Om min roll i de sammanhang som herr Dahln åberopade i
Statsföretags styrelse skulle vara anmärkningsvärd förmenar jag att det är
en skyldighet för revisorerna som har tillgång till protokollet att göra
anmärkning mot detta.

Herr GÖRANSSON (s):

Herr talman! Jag hade för avsikt att här något kommentera motionen
1068 av bl. a. förre Facitchefen herr Ericsson, men jag kan inte underlåta
att också säga någonting till herr Sjönell med anledning av de synpunkter
och de inlägg han har gjort rörande Investeringsbanken.

Det är ett par saker som man kanske bör observera. Herr Sjönell säger
att vi i centern hela tiden hejat på Investeringsbanken, vi var med om dess
tillkomst och har hela tiden varit väldigt positiva. Låt mig bara göra klart
att i voteringen i kammaren när Investeringsbanken skulle beslutas lade
centern tillsammans med folkpartiet ned sina röster, så att någon större
hjälp av mittenpartierna gavs vid det tillfället inte.

Sedan har herr Sjönell flera gånger försökt att föra till torgs att här
förekommer en klar prioritering av de större företagen med 500 eller fler
anställda. Det är klart att det är alldeles riktigt, om man bedömer
volymen och ser på hur mycket som har gått till industrier med över 500
anställda och till mindre industrier. Men jag kan försäkra herr Sjönell att
vid Investeringsbankens bedömningar har det funnits företag som bara
haft en eller två anställda och de har, om det har varit fråga om fullgoda
projekt, varit lika välkomna som de stora låntagarna. Det finns alltså från
Investeringsbankens sida ingen åtskillnad i bedömningen om det är ett
stort eller litet företag, utan vi har försökt att behandla dem lika seriöst
och att se till att de projekt man har kommit och presenterat har fått en
som jag sade seriös bedömning.

Det bör väl också tilläggas, när herr Sjönell blandar ihop Investerings-
bankens verksamhet med det tillsammans med sparbankerna bildade
bolaget Svensk företagskredit AB, att det inte är i detta företag som
småindustrin har fått sina lån. Vi måste erkänna att antalet lån som har
kommit till stånd via Svensk företagskredit AB har varit väldigt litet.
Detta skall jag inte alls lägga någon bedömning på. Låt mig bara säga att
hela detta företag förvaltas av Sparbankernas bank. Varför gör det det?
Jo, därför att vi har ansett det såsom helt naturligt att sparbankerna, som
är representerade på varje ort i detta land, skulle ha lättare att nå
småföretagen än om dessa skulle vara tvingade att vända sig till det enda
kontor som Investeringsbanken har, nämligen det här i Stockholm.
Därför har vi funnit det naturligt att det samarbete som vi har med

sparbankerna i första hand skall förvaltas och skötas av Sparbankernas bank. Det är, som sagt, min förhoppning att småföretag och medelstora företag i större utsträckning utnyttjar detta gemensamma företag.

Jag vill så återgå till det som var orsaken till att jag begärde ordet i kväll, nämligen motionen 1068, vari herr Ericsson i Facit föreslår ombildandet av förenade fabriksverken till aktiebolag. Jag måste erkänna att motionen är skriven på ett sätt som om han och hans medmotionär vill ge fabriksverken samma möjligheter till konkurrens som privata aktiebolag. Men herr Ericsson i Facit får verkligen ursäkta mig, om jag gör den motsatta tolkningen, nämligen att han vill vidga möjligheterna för den privata industrin att få en chans att överta godbitarna från samhällets, eller i detta fall försvarets, beställningar. Låt mig återkomma till detta litet senare. Jag vill först teckna något av den utveckling som har skett inom förenade fabriksverken för att därmed kanske få in det i ett tidigare sammanhang.

1966 tillsatte chefen för försvarsdepartementet en utredning, som hade till syfte att komma med förslag till hur försvarets verkstäder i framtiden skulle få en bättre organisation och hur dimensioneringen skulle kunna anpassas både till försvarets behov och till andra samhällsliga nyttigheter, som man skulle kunna använda sig av i dessa verkstäder. Det var angeläget från flera synpunkter. Bl. a. hade man att se fram emot ett minskat underhållsbehov beträffande flygets materiel. Men även när det gällde marinen och armén kunde man finna en klar utveckling mot underhållsvänligare materiel.

Eftersom man hade stora verkstadsresurser, hade man också ett behov av att få fram ett bättre kund—leverantörförhållande. Det borde vara samma beställare. Sedan hade man egna resurser att tillverka det som hade beställts. Man ville alltså få en större kostnadsmedvetenhet inom materielverket och likaså inom fabriksverken, där man då skulle få en balans genom ett klart kund—leverantörförhållande.

Man ville också från många synpunkter säkra att staten skulle behålla verkstadsresurser, som framöver skulle vara lätt gripbara i händelse av att försvaret fick ett ökat behov av underhåll. Den utredning som jag hänvisade till kom till slutsatsen — sedermera godtog både regeringen och riksdagen den — att det var angeläget att dessa verkstadsresurser fanns kvar i den statliga företagsektorn. Förordet om att företaget skulle vara försvarets fabriksverk, som det då hette, vann också riksdagens enhälliga anslutning. Försvarets fabriksverk utbyggdes på det viset kraftigt, med över 3 500 anställda inom gruppen och med en omsättning på i runt tal 200 miljoner kronor. Genom överföringen från försvarets materielverk till försvarets fabriksverk fick man detta klara kund—leverantörförhållande mellan FMV och FFV. Dessutom uppnåddes med operationen den önskade effekten, nämligen att staten kunde behålla verkstäder som utnyttjades av försvaret i enlighet med ett avtal som träffades mellan de två verken. Sist men inte minst upplevde personalen det som positivt att å ena sidan få behålla sina avtal i oförändrad form och å andra sidan överföras till ett statligt företag som har ett vidare arbetsområde än det försvaret kunde erbjuda.

Det har nu gått några år, och ur den senaste årsredogörelsen kan vi

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

utläsa att av den totala omsättningen i förenade fabriksverken på 558 miljoner kronor svarar dessa tidigare försvarsverkstäder, nuvarande underhållsverkstäder, för inte mindre än 234 miljoner, och fortfarande är i runt tal 3 500 människor anställda.

Med detta som bakgrund vill jag något återgå till motionen av herr Ericsson i Facit. Konkurrenslikställigheten ifrågasätts, säger han, mellan staten och privatindustrin. För att göra bilden litet mer fullständig blandar han också in Kooperationen.

Jag drar då slutsatsen att han egentligen syftar till att ge privatindustrin möjlighet att konkurrera om arbetsuppgifter som staten-samhället har behov av. I och för sig är väl inte detta någonting nytt, men mig veterligen är det första gången som folkpartirepresentanter så klart ger till uttryck privatindustriintressen under täckmanteln att det är statens industrier man vill värna om.

Det finns speciellt i lågkonjunkturer ett starkt intresse hos tillverkningsindustrin i det här landet att efter att ha tillverkat materiel också svara för underhållet. I vissa fall har detta varit naturligt, men som regel har de organisatoriska problemen visat sig bli av sådan omfattning att de inte vore möjliga att genomföra i praktiken. För närvarande underhålls ungefär fem till sex procent av försvarets materiel av privatindustrin, resten av försvaret självt eller av förenade fabriksverken.

Låt mig fråga herr Ericsson i Facit, om det är denna konkurrens som han vill göra mera likställd, så att en större del av underhållet kan hamna inom privatindustrin och komma den till godo. Jag vågar påstå att om man fullt ut skulle utnyttja tillverkningsindustrin för underhåll, skulle materielverket tvingas att teckna underhållsavtal med tusentals verkstäder och industrier i såväl Sverige som utlandet i stället för att, som det nu är, teckna dessa avtal med ett fåtal statliga företag som har det totala underhållsansvaret och därmed också täcker försvarets väsentliga behov.

Jag tror att herr Ericsson har haft förhållandena på detta område i bakhuvudet när han har skrivit om konkurrenslikställighet. Jag skulle kunna anföra flera exempel på varför jag är misstänksam mot hans omtanke gentemot fabriksverken och den statliga företagsamheten, men jag skall nöja mig med detta.

Man kanske då kan invända att det inte är något speciellt folkparti-önskemål att fabriksverken skall ombildas till aktiebolag, utan även styrelsen för förenade fabriksverken har framställt önskemål om en övergång till bolagsform. Ja, det är riktigt, men fabriksverkens argumentering ser annorlunda ut än den herr Ericsson har framfört. Jag vet nämligen att ambitionerna hos förenade fabriksverkens styrelse är av den arten, att man vill infria förhoppningarna om trygg och hög sysselsättning för de anställda även i framtiden. Med den större anställningstrygghet, en för de flesta högre lön, en större insyn och en större medbestämmanderätt som personalen upplever i ett statligt affärsverk är det förståeligt att fabriksverksstyrelsen upplever sin konkurrensförmåga som negativ. Låt mig klargöra att detta alls inte ligger i linje med den motion som herr Ericsson här har framfört.

Jag tror att vi alla i denna kammare är klart medvetna om att under de närmaste åren kommer privatindustrin genom avtal och olika lagar och

reformer, som vi här snart skall ge oss i kast med, att få anpassa sig till den trygghet och de bättre förhållanden som statliga företag erbjuder sina anställda.

En annan fråga som naturligtvis kan oroa fabriksverksstyrelsen är säkert de mer eller mindre osakliga påhopp, som bl. a. herr Burenstam Linder här i kväll med bravur har gjort, hans misstänkliggörande av nya idéer och olika saker som man velat sätta i gång men som ännu inte utvecklats så mycket att de har kunnat presenteras för en större allmänhet. Men även härvidlag tror jag att de flesta av oss, som har en ärlig uppfattning om denna sak, erkänner att en idé många gånger är bräcklig innan den utvecklats och blivit färdig. Den kan många gånger också vara mycket svår att försvara när den kommer till offentlighetens ljus.

Detta är något som inte bara angår de statliga företagen. Om man börjar forska litet i fråga om en idé som ett privat företag vill utveckla, skall man finna, att den också är bräcklig och att det är svårt att garantera att den en gång skall kunna realiseras på det sätt företaget hoppats. I detta fall önskar säkerligen fabriksverkens styrelse att man kunde få arbeta mera konfidentiellt innan man skall behöva redovisa försöken med nya idéer och uppslag.

Jag kan förstå detta, och jag anser att vi redan i dag borde kunna ge affärsverken samma möjligheter som bolagen har utan att de därför behöver övergå till annan företagsform. Jag är fullt medveten om de föreliggande problemen men finner inte från den synpunkten att det finns anledning att byta företagsform.

I propositionen 139 behandlas även Svenska utvecklingsaktiebolaget. Jag hoppas att detta nu skall få större möjligheter än tidigare att fullfölja sin verksamhet med utvecklandet av idéer och projekt. Det arbete som Utvecklingsbolaget kommer att bedriva skall naturligtvis vara till hjälp för hela den samlade industrin, såväl den privata som den statliga. Det skall kunna lämna hjälp till sådana industrier som kanske saknar förmåga att ge meningsfull sysselsättning till de anställda.

Herr talman! Innan vi tar ställning till frågan om ny företagsform för förenade fabriksverken bör vi avvakta de reformer, som vi förväntar oss på trygghetssidan för alla anställda. Vi bör också avvakta de nya möjligheter Utvecklingsbolaget skall kunna erbjuda. Jag har en stark förhoppning om att Utvecklingsbolaget skall kunna stå såväl förenade fabriksverken som andra företag till tjänst.

Fru MARKLUND (vpk):

Herr talman! För ett par veckor sedan tog jag emot ett svar från industriministern på en fråga, som jag hade ställt om statliga företags aktieinnehav i privata storföretag. Vad statsrådet då sade upprepas i dag i svaret på den första frågan i herr Halls interpellation. Debattordningen har gjort att vi nu har kommit ett stycke ifrån den interpellationen, men jag vill ändå ägna några minuter åt ett par synpunkter på den.

I min kommentar till industriministerns svar för ett par veckor sedan hade jag anledning förklara min reaktion mot förhållandet att ett statligt företag genom aktieköp förstärker ett privatkapitalistiskt företag och på

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

det sättet ingår i ett slags intressegemenskap med ett sådant. Jag har självfallet samma inställning i dag. Jag kan inte heller finna, att statsrådets då i en replik framförda argument, att ett tillfälligt likviditetsöverskott kan behöva placeras kortsiktigt, har något värde i sammanhanget, i varje fall inte om man har den uppfattningen att ett statligt företag har ett speciellt ansvar även för utvecklingen på de platser, där företaget i fråga har sin huvudsakliga verksamhet. Och detta gäller i högsta grad LKAB och dess ställning i malmfältskommunerna.

Den som har den inställningen tycker nog att till och med kortsiktiga placeringar av likviditetsöverskott kunde användas på närmare håll än vad som skett genom LKAB:s aktieköp i AB Cementa. På den punkten tycks herr Häll och jag vara ganska överens.

I sitt svar redovisar statsrådet sin principiella inställning till frågan om statliga företags aktieinnehav i privatägda företag och menar, att det är acceptabelt, om innehavet ligger i linje med det statliga företagets normala verksamhet eller i övrigt kan tjäna ett allmänt näringspolitiskt intresse. Som exempel anför statsrådet ASSI:s aktieinnehav i Hylte bruks AB.

Min principiella inställning har jag klargjort. Men jag kan möjligen förstå exemplet med ASSI och Hylte bruks AB. Däremot har jag svårare att förstå på vilket sätt LKAB:s aktieinnehav i AB Cementa ligger i linje med detta företags normala verksamhet. Lika litet kan jag se hur det tjänar ett allmänt näringspolitiskt intresse. Jag medger gärna, att jag ännu mindre kan se hur det skulle tjäna ett norrbottenskt näringspolitiskt intresse eller — för att vara ännu mera konkret — ett intresse, som överensstämmer med malmfältskommunernas.

Statsrådet säger vidare, att det liksom hittills måste ankomma på stat och kommun att gemensamt medverka till att skapa ett mera differentierat näringsliv i de kommuner som behöver det. Att malmfältskommunerna hör dit är vi överens om, det har statsrådet också uttalat här i dag. I sitt anförande före middagspausen framhöll industriministern sin och industridepartementets vilja att genom statliga företag bidra till sysselsättning och utveckling. I det sammanhanget redogjorde industriministern också för svårigheten att få företag att etablera sig i undersysselsatta områden. Vore det då inte en effektiv metod att låta ett företag, som helt dominerar vissa samhällens sysselsättningsmöjligheter och därtill är statsägt, också få del i det gemensamma ansvaret för regionen?

Den uppfattningen ligger väldigt nära till för oss som lever där uppe i gruvsamhällena. Syftet att genom ett statligt företag bidra till sysselsättning och utveckling bör väl också kunna nås den vägen, dvs. via ett statsföretag, som redan finns på orten. Det ekonomiskt försvarbara i en sådan inriktning tycker jag framgår av de exempel, som herr Häll har gett tidigare i debatten.

Herr Häll har i sitt inlägg talat om LKAB:s uppgifter och så att säga ansvar för utvecklingen i gruvsamhället, och i det sammanhanget har han också tagit upp kvinnornas situation. Den situationen har jag själv redogjort för här i riksdagen vid olika tillfällen. Även under gruvkonflikten för två år sedan framhölls de svårigheter, som kvinnorna där uppe har

när det gäller sysselsättning, såsom ett skäl för bättre löner inom LKAB. Jag är självfallet inte emot bättre löner för dem som nu utför det hårda gruvarbetet, men jag tycker att det är angeläget att det blir arbetstillfällen även för kvinnorna, för de kvinnor som så önskar också i gruvarbete.

Säkert kunde LKAB genom att använda sina resurser på annat sätt än aktieköp i privatkapitalistiska företag få fram uppslag som åtminstone i någon mån ändrar på de nuvarande förhållandena. Detta fritar naturligtvis inte de för näringspolitiken ansvariga här i landet från att göra mer i syfte att lokalisera andra industrier till de här orterna. Idéer saknas inte. Åtskilliga har redovisats här i riksdagen under årens lopp. Många av dem har anknytning till den verksamhet som LKAB bedriver, andra följer andra linjer. Men det är svårt att komma ifrån det faktum att LKAB har en helt dominerande ställning i gruvsamhället och därmed ett särskilt ansvar också för detta samhälle utanför sitt industriområde.

I likhet med herr Häll efterlyser jag en annan inställning till de statliga företagens ansvar för utvecklingen på sina respektive orter än den som industriministern i dag har gett uttryck för. Jag hoppas att en sådan ändrad inställning blir verklighet. De exempel som industriministern i ett senare inlägg gav beträffande turerna kring skidfabriken i Boden och tvätteriet i Gällivare tycker jag ytterligare stärker uppfattningen att LKAB skall använda sina resurser i värdkommunerna.

Herr NILSSON i Växjö (s):

Herr talman! Jag hade inte tänkt delta i denna debatt, men jag kan inte låta bli att säga några ord med anledning av den ensidiga kritik som här riktats mot de statliga företagen.

Statsföretag AB begår tyvärr misstag i sin verksamhet vilka självfallet skall kritiseras. Man kan dock inte undvika att reagera mot att denna kritik alltid får stort utrymme i den politiska debatten och i massmedia. Liknande kritik när det gäller det privata näringslivet kan efterlysas; det saknas inte grund för sådan.

Jag vill därför, herr talman, inför kammarens ledamöter lämna ett bland många exempel på hur det kan gå till inom den privata sektorn, varvid just de som mycket hårt kritiserat den statliga verksamheten i detta sammanhang icke funnit någon anledning till kritik.

Ett företag i min hemkommun hade en specialtillverkning, åtnjöt ett mycket gott anseende och hade en hög teknisk nivå på sina produkter, vilket till stor del berodde på en stabil och verkligt yrkesskicklig arbetarstam samt skickliga konstruktörer. Företaget har nu köpts av en stor koncern som ansåg det utgöra en besvärande konkurrent. Endast av denna anledning inköptes firman av koncernen och detta för ett belopp som av aktieägarna med rätta bedömdes som fördelaktigt från deras synpunkt. I samband med köpet beslutades om nedläggning av företaget och om flyttning av tillverkningen till en annan ort för att där utgöra en länk i koncernens produktion. Varför denna åtgärd? Ja, svaret har koncernens direktör själv givit de anställda. Han har klart uttalat att man upplevde det mindre företags konkurrens som ytterligt besvärande.

Det är att notera att det inte bekymrade aktieägarna att 80 man ställdes utan arbete, några av dem trotjänare med upp till 45 års

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

anställning, de flesta av dem med mycket god yrkeskunnighet. Visst har man röjt undan en konkurrent genom detta beslut. Därmed anser man förmodligen att målet är nått, och man påstår t. o. m. att syftet var gott.

Självklart uppstår det stora personliga och sociala problem i samband med nedläggningen, men det anser man vara de anställdas egen sak. Att de båda företagen dessutom behandlade personalen på ett sätt som inte står i överensstämmelse med gällande företagsnämndsavtal gör inte situationen bättre.

Detta är en allvarlig fråga som berör både de anställda i företagen och konkurrensförhållandena i samhället. Bristande lönsamhet brukar ofta åberopas vid nedläggning av företag, men det händer inte alltför sällan att företag läggs ner som inte är förlustföretag. Nedläggningen sker ändå därför att man inte bedömer lönsamheten vara tillräckligt stor. I det exempel som jag här nämnt var orsaken till nedläggningen inte bristande lönsamhet. Företaget hade en konkurrenskraftig produkt och en god orderstock, vilket icke förnekats av de tidigare ägarna. Nedläggningen var helt betingad av två faktorer: dels att koncernen såg företaget som en besvärande konkurrent och hade möjligheter att erbjuda ett högt pris för att eliminera denna konkurrent, dels att säljaren lät sig lockas av de mycket goda ekonomiska villkoren. Var kommer de anställdas intressen in i bilden?

Herr talman! Syftet med mitt inlägg har varit att ge kammarledamöterna ett exempel på hur det privata näringslivet i tyshet agerar över huvudet på sina anställda och med endast aktieägarnas intressen för ögonen. Vi bör nog alla medverka till att få balans i kritiken när det gäller de statliga företagen och undvika all hysteri.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Det är ju en vedertagen regel här i huset att de ortnamn som vi Anders söner och Erik söner har får följa oss under riksdagsarbetet. Vi brukar, såvitt jag vet, aldrig sammankoppla ledamöternas namn med namnet på deras arbetsplatser eller liknande, som herr Göransson här gjorde. Man bör enligt min mening inte heller göra detta, vare sig det är fråga om privat anställning eller statlig tjänst — den saken har ju mindre betydelse i detta sammanhang. Jag tycker att ledamöterna skall få behålla den beteckning med ortnamn som de en gång har fått, när de kom hit till riksdagen.

När jag lyssnade på herr Göransson, blev jag också litet förvånad därför att han i den här motionen av herr Ericsson i Ätvidaberg ville finna så många dolda motiv. Herr Göransson läste motionen som en viss potentat läser Bibeln. När näringsutskottets ledamöter besökte förenade fabriksverken i Eskilstuna och diskuterade frågan om företagsformen, fick de den bestämda uppfattningen att ledningen var intresserad av en ändrad företagsform. Av utskottets betänkande framgår också klart att utredningar inom företaget pågår om en annan företagsform, och jag tycker därför att herr Göransson med fullt fog hade kunnat rikta sin fråga till herr Svanberg, om han läser ut några dolda motiv ur denna motion.

Orsaken till att inga yrkanden ställdes om bifall till motionen framgår

alltså klart av vad utskottet anfört. Jag skall inte trötta kammarens ledamöter med att läsa upp vad utskottet skriver. Det är uppenbart att eftersom utredning pågår om en annan företagsform finns ingen anledning att yrka bifall till motionen. Vid det sammanträffande som ägde rum med ledningen för fabriksverken framhöll man att det fanns problem med företagsformen. Dessa problem har uppmärksamats, vilket också framgår av utskottets betänkande.

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Herr GÖRANSSON (s):

Herr talman! Låt mig först rätta till ett misstag! Det var inte min mening att nämna herr Ericssons namn tillsammans med annat än ortsnamnet.

Jag sade i mitt anförande att jag kunde tolka ut två olika saker ur intresset att göra förenade fabriksverken till aktiebolag. Jag tog därvid intryck av de synpunkter om statlig företagsamhet som herr Ericsson i Ätvidaberg i denna kammare gett uttryck åt i tidigare debatter. Därför kunde jag inte med bästa vilja i världen tolka hans eller andra folktopartisters inlägg som om det är de statliga företagens bästa de önskar värna om; låt mig göra det klart!

Jag sade vidare att jag vet att det är ett starkt önskemål från fabriksverkens styrelse att få den statliga bolagsformen. Om herr Andersson i Örebro lyssnade skulle han ha funnit att jag också redovisade argumenteringen för detta och sade att det finns olika synpunkter i sammanhanget. De statliga företagen ger bl. a. sina anställda bättre förmåner än de privata företagen gör genom att de anställda har bättre insyn, större medbestämmanderätt, större social trygghet osv. i statliga företag. Det är en sida av saken. En annan är att fabriksverkens styrelse naturligtvis upplever det som i och för sig otureligt när den utsätts för sådana påhopp som bl. a. herr Burenstam Linder här i dag har presterat i mycket vida ordalag. Då vill man hellre arbeta med en annan företagsform som inte medger samma insyn som i affärsverken.

Jag tror emellertid att de här problemen skall reda ut sig när Utvecklingsbolaget får sina nya fastare former. Jag tror också att det blir bättre den dag då riksdagen beslutar om allmänt införande av de trygghetsvillkor som nu gäller för statligt anställda men inte för anställda i privat industri.

Jag menar att det inte finns någon anledning att i dag vidtaga några förändringar i företagsformen för fabriksverken, utan att man bör avvakta vad som kommer att hända i framtiden.

Herr ANDERSSON i Örebro (fp):

Herr talman! Det är precis vad utskottet säger: Man bör avvakta till dess det är klart vilken organisationsform fabriksverken skall ha.

Jag vill också slå fast att vi här inte rimligtvis bör läsa ut mer av en motion än utskottet har kunnat göra.

Överläggningen var härmed slutad.

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Börjesson i Glömminge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 44 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Börjesson i Glömminge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Den omröstning gav följande resultat:

Ja — 165

Nej — 153

Punkten 2

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels motionen nr 1501, och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Näringsutskottets betänkande nr 45

Punkterna 1–3

Kammaren biföll vad utskottet i dessa punkter hemställt.

Punkten 4

Propositioner gavs på bifall till 1:o) utskottets hemställan, 2:o) reservationen av herrar Hovhammar och Clarkson samt 3:o) det av herr Olhede under överläggningen i anslutning till motionen nr 1577 framställda yrkandet, och förklarades den förstnämnda propositionen vara med övervägande ja besvarad. Då herr Olhede begärde votering, upptogs för bestämmande av kontrapositionen ånyo de båda återstående propositionerna, av vilka den under 2:o) angivna förklarades ha flertalets mening för sig. Sedan herr Olhede begärt votering även beträffande kontrapositionen, upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren till kontraposition i huvudvoteringen angående näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 45 punkten 4 antar reservationen av herrar Hovhammar och Clarkson röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren till kontraposition i nämnda votering antagit det av herr Olhede under överläggningen i anslutning till motionen nr 1577 framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Olhede begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 37
Nej — 74
Avstår — 208

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

I enlighet härmed blev följande voteringsproposition uppläst och godkänd:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 45 punkten 4 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit det av herr Olhede under överläggningen i anslutning till motionen nr 1577 framställda yrkandet.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Andersson i Örebro begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 255
Nej — 15
Avstår — 49

Näringsutskottets betänkande nr 46

Punkten 1

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen nr 1 av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Börjesson i Glömminge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 46 punkten 1 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.

Vinner nej har kammaren bifallit reservationen nr 1 av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Börjesson i Glömminge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

*De statliga
företagens verk-
samhet, m. m.*

Punkten 2

Utskottets hemställan bifölls.

Punkten 3

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels utskottets hemställan med den ändring i motiveringen som föreslagits i reservationen nr 2 av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad.

Punkten 4

Utskottets hemställan bifölls.

Näringsutskottets betänkande nr 47

Propositioner gavs på bifall till dels utskottets hemställan, dels reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl., och förklarades den förra propositionen vara med övervägande ja besvarad. Sedan herr Börjesson i Glömminge begärt votering upplästes och godkändes följande voteringsproposition:

Den som vill att kammaren bifaller näringsutskottets hemställan i betänkandet nr 47 röstar ja,
den det ej vill röstar nej.
Vinner nej har kammaren bifallit reservationen av herr Börjesson i Glömminge m. fl.

Vid omröstning genom uppresning förklarades flertalet av kammarens ledamöter ha röstat för ja-propositionen. Då herr Börjesson i Glömminge begärde rösträkning verkställdes votering med omröstningsapparat. Denna omröstning gav följande resultat:

Ja — 166
Nej — 153

Näringsutskottets betänkande nr 48

Utskottets hemställan bifölls.

På förslag av herr talmannen beslöt kammaren uppskjuta behandlingen av återstående på föredragningslistan upptagna utskottsbetänkanden till morgondagens sammanträde.

Onsdagen den
15 december 1971

*Ang. användningen
av abortfoster
vid medicinsk
forskning*

Herr statsrådet MOBERG erhöll ordet för att besvara herr *Peterssons* i Röstånga (fp) den 21 oktober framställda interpellation, nr 177, till herr socialministern, och anförde:

Herr talman! Herr *Petersson* i Röstånga har frågat chefen för socialdepartementet om han är villig att ge information om den medicinska forskningen med abortfoster samt betydelsen av denna forskning. Interpellationen har överlämnats till mig för besvarande.

Herr *Petersson* återoppar uppgifter i vissa artiklar i fack- och dagspress enligt vilka abortfoster utnyttjas i den medicinska forskningen.

Att viss medicinsk forskning förekommer med tidigt avlägsnade foster är känt sedan länge. Exempelvis lämnade dåvarande justitieministern, statsrådet Kling, år 1960 i riksdagens andra kammare i ett interpellations-svar en redogörelse för sådan forskning. Av det material, som jag låtit inhämta, framgår att forskning endast sker med foster som aborterats intill 20:e graviditetsveckan. Foster på detta utvecklingsstadium kan inte med några medel fås att överleva ens någon tid. Med vissa medel kan man däremot få ämnesomsättningen i vissa vävnader att fortsätta någon timme innan även dessa vävnader förstörs.

Det ena huvudområdet som förutsätter studier av detta slag gäller fosterorganismens funktion under normaltillstånd och i samband med sjukdom. Målet för dessa undersökningar är att man skall få sådan kunskap att det blir möjligt att upptäcka, förebygga och behandla olika sjukdomstillstånd under fosterstadiet eller i samband med födelsen. Det andra huvudområdet gäller hur olika läkemedel omsätts i och påverkar fostrets vävnader. Studiet av denna typ av effekter har som mål att ge sådan kunskap att man kan undvika att läkemedel som sätts in i behandlingen av gravida kvinnor leder till fosterskador.

Vid all forskning måste självfallet även etiska aspekter beaktas. Detta gäller alldeles särskilt på ett område av det slag som interpellationen avser. Forskarna har visat sig väl medvetna om det etiska ansvar som är förknippat med klinisk forskning. Vid samtliga medicinska fakulteter har inrättats etiska kommittéer som har till uppgift att lämna vägledning åt enskilda forskare i frågor av denna art. Statens medicinska forskningsråd har beslutat att anslag till sådana kliniska försök beviljas endast om projekten dessförinnan granskats av de lokala etiska kommittéerna. Vidare finns inom Svenska läkaresällskapet en etisk delegation som arbetar med frågor av övervägande principiell inriktning. I delegationen ingår även lekmannarepresentanter. Jag anser mig mot denna bakgrund kunna räkna med att etiska aspekter beaktas i tillbörlig omfattning i samband med forskning inom det aktuella området.

Under detta anförande övertog herr tredje vice talmannen ledningen av kammarens förhandlingar.

Herr PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! Med denna interpellation om medicinsk forskning på levande abortfoster har jag i första hand velat få en dementi på vad jag

Onsdagen den
15 december 1971

*Ang. användningen
av abortfoster
vid medicinsk
forskning*

ansett vara överdrivna skrivelser som förekommit i detta ämne. I andra hand har jag velat få i gång en debatt — en debatt om denna form av forskning — en debatt i denna kammare men i första hand en debatt mellan läkare och allmänhet. Jag vill betona att jag är medveten om att de forskare som sysslar med denna form av vetenskap — liksom våra forskare i allmänhet — är högt kvalificerade och att denna forskning kan innebära väsentliga framsteg för att dels upptäcka, förebygga och behandla olika sjukdomstillstånd, dels ge kunskaper om att undvika vissa läkemedel som kan leda till fosterskador.

Jag tackar statsrådet Moberg för interpellationssvaret — ett svar som delvis lugnat min oro. Beklagligtvis återstår det ännu en del frågetecken.

”Minns vad nazisterna gjorde med judarna” — det var rubriken på den tidningsartikel som föranledde mig att ställa denna interpellation.

Artikeln byggde i sin tur på en uppsats i tidskriften *Forskning och framsteg*. Denna uppsats behandlade över fyra sidor hur befolkningstillväxten måste mötas med nya medel för födelsekontroll, och det fanns en schematisk bild som visar hur ett icke livsdugligt men dock levande foster genomströmmas av syresatt blod. Denna del av forskningen berörde alls inte statsrådet, som talade om två andra huvudområden.

Det råder alldeles klart delade meningar inom läkarkåren i denna fråga. Detta framgår av de svar jag fått av olika läkare. Alldeles klart är också att denna fråga på något egendomligt sätt måste vara kontroversiell och explosiv, då vederbörande läkare varit ytterst noga med att påpeka att deras uppfattningar är konfidentiella och ej får användas i någon debatt.

Av den åberopade tidningsartikeln framgår också att läkarkåren är delad i två läger. Det finns de som menar att dessa foster inte för något medvetet liv. Man anser att experimenten är motiverade därför att man — tack vare forskningen — kunnat rädda fullgångna foster i kritiska skeden. Andra läkare däremot är kritiska till denna forskning och menar att de inte kan frigöra sig från misstanken att man medvetet fördröjer abortingripanden för att få så stora foster som möjligt samt hävdar att det påminner om ättestupan. Ett sådant medvetet försenat abortingripande innebär att kvinnan måste förlösas med s. k. litet kejsarsnitt. För kvinnan i fråga betyder det ökade risker samt fara för att hon i framtiden måste förlösas på samma sätt.

Det finns i artikeln betydligt värre uttalanden, men jag föredrar att inte citera dem. Det är lätt att i en etisk fråga av denna karaktär genom en icke fullgod information skapa opinion, samtidigt som man är medveten om att en god information om denna forskning skulle ha bidragit till förståelse i stället för braskande rubriker. Med detta vill jag påpeka informationens betydelse även för klinisk forskning.

Jag har i denna fråga, som en del tydligen betraktar som kontroversiell, medvetet varit lågmäld både i min interpellation och i det jag hittills anfört. Med samma tonfall vill jag komplettera statsrådets interpellations-svar.

Uppgifter som jag har fått visar att det i ett femtontal vetenskapliga tidskrifter sedan 1954 redovisats experiment där man använt foster som tagits ut genom litet kejsarsnitt och levande lagts i ett kärl med vätska,

där de perfunderats med olika ämnen. Dessa ämnen har alltså passerat in i fostrets kropp och på olika sätt tagits om hand av fostrets ämnesomsättning. Dessa experiment har pågått mellan 30 och 107 minuter. Minst 50 foster finns nämnda. De har varit mellan 18 och 21 veckor gamla.

Vid en undersökning i Göteborg för omkring fem år sedan tog man reda på hur länge ett aborterat 20-veckors foster lever, sedan det tagits ur moderns kropp och avnavlats. Man hade trott att det bara levde någon minut, men det visade sig att det höll sig vid liv en och en halv timme.

Att ifrågavarande foster inte kan fås att överleva ens någon tid är alltså en sanning med modifikation – de lever i varje fall 30 till 107 minuter. I det längsta experiment jag sett skildrat nämns siffran 12 timmar. Man kan alltså inte komma ifrån att fostren under den tid experimentet varar är levande i detta ords fulla mening. Att de inte är "livsdugliga" betyder bara att de inte utanför moderlivet kan leva vidare och utvecklas till fullgångna människor.

Beträffande de etiska kommittéerna som statsrådet hänvisar till – alltså de lokala etiska kommittéerna och Läkaresällskapets etiska kommitté – vill jag anföra:

I de lokala etiska kommittéerna finns ingen lekmanrepresentant. Den kommitté som t. ex. verkar vid Karolinska sjukhuset sedan början av 1960-talet har bl. a. som sin uppgift att övervaka att experiment på människor utföres med patienternas medgivande och sedan dessa fått fullständig information. Den har hittills enbart varit rådgivande och har föga möjlighet att modifiera forskningsprojekt som löper utan speciell budget, t. ex. på sjukvårdshuvudmannens bekostnad. Det betyder att den forskning det här rör sig om – forskning på icke levnadsdugliga foster, som varken är patienter eller faller under djurskyddslagen – inte sorterar under någon lokal etisk kommitté.

I Läkaresällskapets delegation för etisk forskning finns både lekmän och forskare. Dess roll är emellertid enbart rådgivande. Någon kontrollerande befogenhet över de lokala etiska kommittéerna äger den inte. Det innebär att de kommittéer, som statsrådet hänvisar till, enligt mina uppgiftslämnare inte har skyldighet att behandla frågan om forskning med levande abortfoster.

Härefter måste jag komma in på en etisk fråga, och det är denna: Kan ett fem månaders foster känna smärta? Jag har inte lyckats finna någon undersökning som klart kan säga ett ja eller ett nej, och fostret saknar förmåga att meddela sina känslor och sinnesintryck. Jag frågar:

1. Har statsrådet någon uppfattning i denna fråga? Jag är medveten om att den är medicinsk, men vissa slutsatser kan man också dra som lekman. För kan man mena att det föreligger någon form av smärteaktion av sedvanlig typ, så kan man inte utesluta någon form av smärtupplevelse. Den kan naturligtvis vara mycket primitiv, men dock förefinnas.

2. Gång efter annan dyker det upp anklagelser om att man medvetet fördröjer abortingripanden. T. o. m. läkare påstår offentligt att de inte kan frigöra sig från misstanken om att detta sker. Om det inte finns fog för dessa rykten, vad anser statsrådet man kan göra för att en gång för alla helt taga död på dem?

Onsdagen den
15 december 1971

*Ang. användningen
av abortfoster
vid medicinsk
forskning*

3. Det framgår av interpellationssvaret att "etiska aspekter beaktas i tillbörlig omfattning" i forskning på detta område. Enligt min uppfattning har kommittéer och delegationer för små möjligheter att ingripa. Dock kan man inte komma ifrån att det anses att "experiment" förekommer. Det är alltså fråga om en information, som nödvändigtvis måste vara av betydligt större omfattning än för närvarande. Hur skall vi komma till rätta med denna bristande information?

Fru ANÉR (fp):

Herr talman! Jag vill komplettera herr Peterssons i Röstånga synpunkter dels med ytterligare ett faktum, dels med ytterligare en fråga.

Faktum är helt enkelt, beträffande fostrets reaktionsförmåga, att det finns två uppsatser av läkarna Göran Enhörning och Björn Westin, som skildrar två experiment från 1954 och 1957 med ungefär samma metoder som fortfarande används. Där säger de uttryckligen att vissa av fostren gjorde andningsrörelser under 30 minuter, att de rörde spontant på lemmarna och kroppen och att de reagerade om man rörde vid dem.

Om det andra experimentet står det att fostren rörde sig kraftigt under experimentet — ibland höll man på ända upp till 12 timmar. De krökte på ryggen, böjde armar och ben, vände på huvudet.

Beträffande de etiska aspekterna och frågan hur man skall komma ifrån den här misstanken som har yttrats från många håll, att läkarna avsiktligt framställer experimentmaterial genom att låta kvinnorna vänta för länge på aborterna, ända till 21:a veckan, vill jag fråga herr statsrådet: Existerar det i dag någon statistik på hur många abortoperationer som utförs så sent som 18:e veckan eller senare, en statistik som också säger var operationerna utförs? Existerar det vidare någon statistik på hur många sådana här experiment på levande foster som utförs och var och när?

Om man får fram denna statistik, vilket såvitt jag kan se inte bör vara svårt på något vis, måste det i varje fall vara mycket lättare att antingen bevisa eller motbevisa dessa anklagelser. Jag anser det verkligen vara i hög grad viktigt att vi här får någon klarhet.

Det skulle förvåna mig mycket om inte Läkaresällskapets etiska delegation, som ju egentligen har mycket vida direktiv att åtminstone yttra sig om alla möjliga läkaretiska problem, skulle ta upp denna fråga på allvar. Men jag har nu alltså först och främst ställt frågan till herr statsrådet.

Herr statsrådet MOBERG:

Herr talman! Herr Peterssons i Röstånga påstående att det förelåg en tredje typ av forskning förvånar mig något, eftersom den beskrivning herr Petersson sedan gav av den forskning han åsyftade helt stämmer med den typ av forskning som jag har omnämnt i mitt svar. Jag kan inte tro att socialstyrelsen och medicinska forskningsrådet, som jag har konsulterat innan detta svar lämnats, skulle undanhålla någon uppgift om någon typ av forskning. Jag tror, herr Petersson, att det är ett missförstånd från Er sida.

Låt mig först, med anledning av vad Ni säger om de ökade risker för

kvinnan som skulle föreligga i den här situationen, klargöra kanske ännu tydligare än jag gjorde i svaret vad det är för material som forskarna får utnyttja.

Det rör sig om fall där legal abort medgivits. Det gäller de situationer där kvinnan själv har begärt att ingreppet skall göras kirurgiskt. Anledningen till att en del kvinnor begär det kirurgiska ingreppet i stället för intravenös behandling är att det kirurgiska ingreppet är inte fullt lika smärtsamt. Då kvinnan själv har begärt den typen av ingrepp ställs materialet i en del fall till en viss forsknings förfogande. Man skall vidare ha klart för sig att det i varje fall enligt de uppgifter jag har fått – och jag har ingen anledning att betvivla uppgifternas sanningshalt – rör sig om foster som befinner sig i 16:e till 20:e veckan. Jag vill erinra om att abortlagstiftningen medger legal abort t. o. m. 20:e och i vissa fall 24:e veckan, och detta baseras på den allmänt vedertagna uppfattningen att det här inte är fråga om det som vi med våra begrepp och definitioner kallar för något levande. Enligt vår befolkningsstatistikens grunder är foster först efter 28:e veckan att betrakta som så fullgångna att de enligt våra allmänt vedertagna principer bedöms, om det blir ett missfall, som dödfödda. Andra foster betraktas icke som levande.

När herr Petersson i Röstånga och även fru Anér talar om att det är levande organismer som man gör sina studier på, så är det fråga om den typ av levande organismer som man i andra sammanhang också tillåter studier på, nämligen enstaka delar av kroppen som har vissa rörelser men vilka ej hittills betraktats som levande i den mening man i den här diskussionen vill ge begreppet. Jag kan för min del på denna punkt med nuvarande uppfattning icke finna att det här är fråga om försök som kan bedömas strida mot några av de grunder som vi har fastställt, vare sig i abortlagstiftningssammanhang eller i andra sammanhang.

När det gäller herr Peterssons i Röstånga kommentar och fråga om de etiska kommittéerna, så är det riktigt – detta framgick också av mitt svar – att i de medicinska fakulteternas etiska kommittéer ingår det inga lekmän. Kommittéerna är rådgivande till sin karaktär. Det har inte funnits anledning hittills för regeringen eller den centrala myndigheten att här göra något ingrepp, eftersom jag och myndigheten bedömt den gällande sammansättningen på kommittéerna såsom tillfredsställande i det här avseendet, liksom den roll kommittéerna frivilligt har tilldelats av fakulteterna och konsistorierna. Jag vill nämna att kommittéernas råd i vissa fall har inneburit ett avstyrkande av forskningen i fråga, och dessa råd har mig veterligen följts i samtliga de fall där de givits.

Men det är möjligt, herr talman, att bl. a. den här debatten leder till att det ute i landet uppstår en diskussion. Gudskelov, vill jag säga, har det hittills i varje fall i allt väsentligt varit en balanserad diskussion. Det kan genom diskussionerna och opinionsbildningen uppstå situationer som föranleder oss att t. ex. ge dessa kommittéer en starkare ställning, att göra deras sammansättning annorlunda. Efter denna debatt skall jag i varje fall överväga att ta en kontakt med kanslersämbetet och socialstyrelsen, de två myndigheter som det i detta fall är självklart att resonera med, och höra hur man där ser på den situation som kan uppkomma genom att en debatt av denna art har kommit till stånd. Jag har inget

Nr 149

Onsdagen den
15 december 1971

*Ang. användningen
av abortfoster
vid medicinsk
forskning*

Onsdagen den
15 december 1971

*Ang. användningen
av abortfoster
vid medicinsk
forskning*

negativt att säga om debatten som sådan, men man måste ju vara försiktig så att den inte får konsekvenser som ingen önskar att den skall få.

Sedan har herr Petersson i Röstånga frågat mig — jag vet att politiker har ställt samma fråga till ansvariga forskare — om foster känner smärta. Den frågan vill jag av naturliga skäl inte besvara. Jag kan inte besvara den. Och jag tycker att innan vi ger oss in på en frågestund av den karaktären här i kammaren bör ansvariga forskare och myndigheter först få fundera på den frågan. Jag tror att det kan bli ett mera meningsfyllt ordbyte mellan oss, om vi avvaktar litet och inte nu svarar på frågor av den karaktären.

Sedan undrar herr Petersson i sin andra fråga om man kan komma ifrån misstanken att forskare medvetet eller omedvetet kan ha medverkat till en fördröjning av aborten med hänsyn till intresset från forsknings-synpunkt. Där kan jag på nuvarande stadium inte göra annat än lita på de svar som de ansvariga har givit mig för att jag här skall kunna lämna informationer. Och de svaren anger klart, som jag sade förut, att forskningen inte är det primära i detta fall, utan det primära är vården av den kvinna som får legal abort.

Jag vill nämna att spörsmålet om forskning i sådana här sammanhang var föremål för en mycket omfattande debatt i Helsingfors under 1960-talet. Där enade sig världens forskare på detta område om att uttala, att man skulle kunna bedriva forskning i dessa sammanhang, om man samtidigt kunde motivera en sjukvårdsinsats. Den ståndpunkt som våra forskare mig veterligt hittills intagit i denna fråga är etiskt sett strängare än den som kom till uttryck i Helsingforsavtalet, eftersom de icke drar in forskningsaspekten förrän beslutet om denna typ av abort fattats av kvinnan själv på rent medicinska mänskliga grunder. Med hänsyn till detta och med hänsyn till de uppgifter i övrigt som jag har fått är det min uppfattning att påståenden av den typ som här har refererats saknar grund.

Som svar på herr Peterssons sista fråga om informationen till allmänheten i sådana här frågor vill jag säga att jag inte ser några andra möjligheter än att använda sig av den öppenhet som vi är vana vid. Kanske kan det här riksdagsprotokollet i någon mån bidra. Jag upprepar vad jag nyss sade, nämligen att den här debatten ger mig anledning att senare ta upp frågan bland annat om de etiska kommittéerna med kanslersämbetet och socialstyrelsen.

När det gäller fru Anérs fråga vill jag säga att jag inte känner till att det finns någon statistik av den art som hon efterfrågar.

Herr PETERSSON i Röstånga (fp):

Herr talman! Jag instämmer helt med statsrådet Moberg i att man skall vara försiktig när man för den här debatten. Jag har försökt vara försiktig, och jag skall försöka vara det i fortsättningen också. Jag begär inte heller att statsrådet skall svara på frågan om smärta; den är i sig själv för svår att svara på.

Jag vill också säga att statsrådets andra inlägg var fylligt. Det fyllde funktionen att vederlägga vissa rykten och tidningsskrivelser.

Beträffande det huvudområde som jag tog upp vill jag säga att det är

möjligt att det ingår i något av de två huvudområden som statsrådet nämnde. Men jag har faktiskt en artikel här som handlar om att befolkningstillväxten måste mötas med nya medel för födelsekontroll, och den handlar alltså om försök med abortfoster som görs på Karolinska sjukhuset.

Vi har ju en osedvanligt stor andel sent aborterade foster i Sverige jämfört med andra länder. Foster från tidiga aborter kan inte användas för denna typ av forskning; de måste vara 15–16 veckor gamla. Om man i framtiden lyckas i strävandena att låta abortsökande kvinnor bli opererade på ett tidigt stadium, kanske vi helt kan slippa de anklagelser för en medveten försening av ingreppet som ibland florerar. Dessa påstående förutsätter jag är ogrundade, men de måste alltså definitivt avlivas, även om det skulle gå ut över denna typ av forskning.

Sedan frågan om abortfoster är levande organismer. Det är kanske en sak som bör klargöras juridiskt. Det kan jag inte klara upp. Men det är i alla fall uppenbart att ett foster reagerar, och det förnekas inte av läkare. Det framgår också av vetenskapliga uppsatser att abortfoster visar reaktioner, jag tror fru Anér sade det, vid beröring, när man tar i dem eller när man behandlar dem på annat sätt.

Beträffande de etiska kommittéerna var statsrådet positiv och var beredd att eventuellt ta ett nytt ställningstagande, och det noterar jag med tillfredsställelse. Det gäller alltså information som vederlägger felaktiga uppgifter, innan rykten fångas upp av en oinitierad opinion. Man bör i dagens läge kunna kräva insyn i forskningens art, i vilken utsträckning och var den bedrivs. Själv har jag ingen entydig uppfattning, men jag föreställer mig att man kan tänka sig lekmannarepresentanter även i de lokala nämnderna. Man kan väl tänka sig ett utökat antal lekmän i Läkaresällskapets delegation och större resurser och man skulle kunna tänka sig att de fick större befogenheter.

Överläggningen var härmed slutad.

På förslag av herr tredje vice talmannen beslöt kammaren att till morgondagens sammanträde uppskjuta besvarandet av återstående på föredragningslistan upptagna spörsmål.

§ 3 Herr tredje vice talmannen meddelade att på föredragningslistan för morgondagens sammanträde skulle uppföras dels socialutskottets betänkande nr 45 främst bland två gånger bordlagda ärenden, dels finansutskottets betänkanden nr 48–52 och trafikutskottets betänkande nr 27 närmast efter civilutskottets betänkande nr 32.

Herr tredje vice talmannen meddelade vidare att de denna dag en gång bordlagda ärendena skulle uppföras efter de två gånger bordlagda ärendena på samma lista.

§ 4 Kammaren åtskildes kl. 0.53.

In fidem

BERTIL BJÖRNSSON

/Solveig Gemert